

**BEWUSTE KENNIS VAN ONS
VERLEDEN**

-

EEN OERKRACHT

ONWETENDHEID LEIDT NAAR DICTATUUR

Edmond Vanderelst

Auteur: **Edmond Vanderelst**

Coverontwerp en layout: Fons Cluyts

ISBN: 9789464359763

© Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

ONS VERLEDEN komt niet terug. Als LERAAR blijft het brandend actueel

Zien wij welke vooruitgang wij eeuw na eeuw aflegden,
bezig zijnde met continu GESCHIEDENIS te schrijven..?

Hoe de mens zijn weg vond...

Het verleden leeft bij elke nieuwe generatie verder in de hoofden van velen.

Dit is geen kwestie van heimwee.

Dit boek is toekomstgericht. Het is bedoeld voor de nieuwsgierige lezer die in het menselijk verleden wil duiken om daarin te ontdekken welke avonturen de mens vele eeuwen lang heeft aangedurfd.

Met 'scha en schande' kon hij leren dat hij in groep of als enkeling zinvolle stappen kon zetten om naar betere levensomstandigheden te streven. Steeds was het naar meer welvaart, maar naar meer welzijn... daarover heb ik mijn vraagtekens.

'Het was toch altijd vechten en oorlog voeren', zal jij zeggen? Inderdaad, in de oertijd van de mens vocht de ene stam tegen de andere. Een overwonnen volk werd, indien niet uitgemoord, ver weggevoerd om in vreemde gebieden als slaaf te moeten zwoegen of snel te sterven. In de latere tijd van lijfeigenschap behoorde hij toe aan een burchtheer om op zijn landerijen zware arbeid te verrichten.

Later werd het land een wingewest van en voor een verre heerser. Nog verder in de geschiedenis ging de eigen overheid vanuit racistische motieven gekleurde volkeren koloniseren en bleven vreselijke oorlogen en genocides onze planeet teisteren.

Bij de meeste individuen is een groot verlangen aanwezig naar rust, gelijkheid én vrijheid. Meermaals kwam het van onder aan de samenleving tot oproer en geweld omdat deze verlangens de kop ingedrukt werden.

'De goede oude tijd'... was die inderdaad zo goed? Hebben we het nu niet beter dan vroeger? Wanneer begon het dan beter te worden en hoe is dat allemaal geëvolueerd? Wat is 'beschaving'? Vragen stellen blijft belangrijk. Wist je, dat tot aan de tijd van de Franse Revolutie (einde 18de eeuw) bij de doorsnee-Europeaan ieder besef van tijd, van tijd-afstand ontbrak! Het verleden werd beleefd als een vlakke achtergrond, versierd met voorbeelden van 'grote' figuren, eventueel met de bedoeling om die na te volgen.

Er waren toch veel beschavingen, zo leerden wij het. Europeanen meenden dat zij beschaving brachten. Het Westen lijkt geobsedeerd door alles wat **tastbaar** is.

Maar... heeft **echte beschaving** niet te maken met:

- een kindvriendelijke opvoeding
- aandacht hoe kinderen gelukkig kunnen worden
- degelijk onderwijs voor iedereen
- dat volwassenen niet als concurrenten tegenover elkaar worden opgesteld
- zinvolle arbeid kunnen verrichten
- verzorging van ouderen, die niet op basis van winstbejag gebeurt
- rechtspraak waarin men democratische spelregels kent
- dieren en onze planeet, die rechten hebben

Nut van de geschiedenis

Hoe komt het dat we zo ontevreden kunnen zijn in een maatschappij die het hier materieel goed heeft?

- zonder oorlog
- geen grote armoede voor de meerderheid in het Westen

- zonder kindersterfte zoals vroeger
- geen grote natuurrampen...

We hebben veel welvaart, niet steeds welzijn, met of zonder corona.

**Wil jij vertrouwen krijgen in de toekomst?
Laat ons denken, aan de hand van ons verleden, en
zoeken naar manieren om met het heden om te gaan...
want die kennis levert inzicht en perspectieven!**

**Eén zekerheid:
Bij gebrek aan historische kennis...
leidt dit naar slavernij en dictatuur**

Hier volgt voor alle duidelijkheid geen academische pennenvrucht van een historicus.

Ik kreeg ooit de gelegenheid om via een historische verkenning ons verleden als een sociaal gebeuren beter te leren kennen.

Ik verdiepte mij door zelfstudie in de kennis naar de ontwikkeling van ons gemeenschappelijk verleden. Ben ik om die reden een autodidact of zelfs een amateur? Het hoeft niet fout te zijn.

Een échte ontdekking hierbij was: een grote (intense) verbondenheid, niet alleen binnen onze mensenwereld maar tussen al het bestaande, het visueel zichtbare en onzichtbare tot zelfs de heel verre galactische stelsels in de kosmos.

De aanleiding om dit werk ooit aan te vangen gebeurde op een toevallige wijze, nl. tijdens mijn werksituatie binnen het C.L.B. (Centrum voor het begeleiden van leerlingen), dus binnen de onderwijssector.

Sommige tieners van 16-17 jaar ervoeren het leervak geschiedenis als een vrij moeilijke opgave. Niet ongewoon op die leeftijd om daar enig inzicht in te krijgen.

‘Waarom dat verleden kennen... dat is toch voor niets nodig?’

‘Historische data van buiten leren... welke zin heeft het?’

‘Lessen trekken uit het verleden... kan dat?’

‘Dat verleden is toch passé!’

Misschien lukt het nog wel om terug te gaan kijken tot in de tijd van onze grootouders maar vóóder...?

Ze hadden hun reële twijfels. Het stond in ieder geval veraf van hun bed....

Wanneer zijzelf thuis op hun computer fragmenten van deze leerstof verzamelden, bestond het risico dat de verhalen uit het verleden niet als één groot verhaal gepresenteerd werden. Losse feiten en gebeurtenissen blijven als fragmenten eerder buiten het bereik van hun eigen bestaan liggen.

Wel willen we hier getuige zijn van de grote inzet van leerkrachten, eveneens deze van de geschiedkundige vakken.

Zij verdienen in onze maatschappij meer respect. Door stil te staan bij de sceptische vragen van de leerlingen en daarop in te spelen en te vertrekken vanuit hún persoonlijke levenssituatie, werkte dit bij hen.

**‘De afwezigheid van historische kennisoverdracht
vreet aan onze democratie’**

(prof. Etienne Vermeersch)

Wat ik als schrijver wil, is jonge mensen - en eveneens volwassenen - politiek en maatschappelijk meer bewust maken om als burgers de waarde en betekenis van een authentieke democratie te leren kennen.

We zijn burgers, niet hoofdzakelijk consumenten, die om de zoveel tijd een bolletje mogen gaan inkleuren, toch?

Gebrek aan historisch inzicht leidt sneller tot maatschappelijke tegenstellingen en conflicten. Regelmatig benadrukt de media dat historische kennis belangrijk is. Het ontstaan van de democratie en het besef in wélke maatschappij wij leven is boeiend. Geschiedenisboeken gaven eertijds de werkelijkheid weer vanuit het standpunt van gezag en macht, zelfs vanuit een algemeen aanvaarde sympathie voor overwinnaars. De ‘gewone’ mens bleef steeds op de achtergrond. Meestal kwam hij slechts ter sprake bij grote armoede, bij een hongersnood of als huurling die geen hout had om pijlen van te maken en die zich dan maar bij een vechtersbaas aanbood. We kwamen hem vooral tegen als een arme mens of een bedelaar. Veelal was er sprake van een trieste of pijnlijke context, die van losers, zoals bij een executie of een heksenverbranding. Deze categorie ging zich doorheen de eeuwen bewust worden van een eigenwaarde, mede dank zij een groter kennisaanbod en bij een grotere welvaart. De zoekende menselijke geest ging op vele terreinen in het leven vooruitgang creëren.

Wil jij persoonlijk een ‘ontdekking’ doen in jouw leven, en op die manier positieve energie in je persoonlijk bestaan opbouwen?

Dit werk is geen roman dat in één geheel gelezen dient te worden. Je hebt de mogelijkheid om naar eigen keuze een bepaalde episode of hoofdstuk uit te lichten om je daarin verder te verdiepen. Belangrijk blijft de mogelijkheid om verbanden tussen historische gebeurtenissen te leggen, die van dichtbij of verderaf. Een uitgebreide tabel van een aantal belangrijke feiten en gebeurtenissen kan je achteraan in het boek vinden. Deze kan jou, als lezer, zeer behulpzaam zijn.

**‘Machtigen’ voerden eeuwenlang oorlog
Maar telkens opnieuw werden stappen voorwaarts gezet door generaties gewone
hardwerkende mensen, slaven, handarbeiders, boeren, filosofen, ingenieurs,
wetenschappers, uitvinders.
Zij bouwden voor ons een HEDEN.**

En ook wij maken op onze beurt geschiedenis

Uitdrukkingen... geluiden

De naar Nederland gevluchte Spaanse filosoof Spinoza leerde ons al vijf eeuwen geleden dat je niet over jezelf kan denken zonder dat ook **over je omgeving** te doen. (Tinneke Beeckman)

Ontegensprekelijk... het mooiste wat we in het Westen hebben is het onwaarschijnlijk geluk in een vorm van **democratie te leven**.

**‘Democratie is geen vast gegeven,
moet telkens opnieuw veroverd worden’**

(Er wordt dikwijls aan geknaagd)

Velen beseffen misschien minder duidelijk in welke ‘vredige tijden’ wij nu in het Westen leven. We vergeten hoe gewelddadiger de wereld vroeger is geweest en zeker tegenover het individu. Het is een resultaat geworden van lange strijd door mensen die enige gelijkheid, rechtszekerheid, vrede en rust wensten. Velen gingen beseffen wat het betekent een burger te zijn.

**‘Jij kunt je leven op twee manieren beleven,
alsof alles een wonder is, of niets een wonder is’**

(de uit nazi-Duitsland gevluchte wetenschapper
Albert Einstein)

Zich levenslang kunnen verwonderen, dat is een buitengewoon vermogen. Het is brandstof om ons persoonlijk bestaan, onszelf, te vormen tot een bewuste burger die in vrijheid voor anderen open kan staan. **De vrijheid die wij maatschappelijk hebben, vinden we zo vanzelfsprekend, dat we niet meer zien hoe fijn het is om hier in Europa te wonen. (Raja Moussaoui , ex-schepen van Roermond).**

Luiheid in het denken is gevaarlijk en dikwijls hebben we liever dat anderen voor ons denken, wat politici graag willen die liever geen mensen hebben die werkelijk gaan nadenken en desnoods ook iets in de pap te brokkelen willen hebben.

‘De Vrijheid is voor de samenleving wat gezondheid is voor de afzonderlijke mens’

Sociale en politieke bewegingen die voor enige gelijkheid wilden opkomen werden eertijds zelden of nooit in een positief daglicht gesteld. Steeds bestond bij gezagsdragers zelf een grote onderhuidse angst voor enige maatschappelijke onrust of oproer. Die bewegingen werden telkens zeer bloedig neergeslagen. Verzetsacties in het verleden brachten uiteindelijk wel sociale verworvenheden tot stand.

Dat sprong hier in het westen in het oog bij kwesties van religieuze aard. De religieuze term ‘ketterij’ werd zelfs uitgebreid en gebruikt door de in Vlaanderen geboren keizer Karel V (voor opstokerij). Protestanten waren in zijn tijd a priori ‘vandalen’ die opstanden veroorzaakten en die moesten worden aangepakt. Ons gemeenschappelijk verleden toont aan dat de meest ingrijpende maatschappelijke en politieke veranderingen niet het gevolg van verkiezingen zijn geweest want die bestonden nog niet. Zinnige veranderingen voor de gewone man kwamen zeker niet van de kant van de vorst maar onder druk van heftige publieke bewegingen en oproer. De betekenis en nabeschouwingen van dergelijke feiten werden dikwijls in de geschiedenisboeken verzwegen.

Op de keper beschouwd hebben gewone mensen (ik bedoel hiermee telkens: mannen en vrouwen) op politiek vlak, wanneer zij het beseffen, véél invloed. Zij maken trouwens de belangrijke publieke opinie uit.

Voorwoord en verantwoording

‘Vanwaar die bekommernis naar de volgende generaties toe?’

‘Zijn wij niet ieder een klein deel, een bewust deel van een groot allesomvattend geheel?’

Doorheen de jaren van rijping in het leven kan een persoon gaan beseffen dat wij ontzettend veel te danken hebben aan diegenen die vóór ons leefden en dat wij verantwoordelijk zijn voor hen die na ons komen.

Vak geschiedenis overbodig? Enkele feiten...

Even over Nederland... Krant ‘De Morgen’ van 18/10/06 (pag. 8) meldde dat de Nederlandse minister van Onderwijs, Maria van der Hoeven, het nodig vond in te grijpen toen uit enkele onderzoeken bleek dat het bedroevend was gesteld met de geschiedkundige kennis van de gemiddelde Nederlander.

Daarom werd een officiële lijst, ‘De canon van Nederland met 50 historische feiten’, opgesteld met verplichte historische kennis die voortaan iedere Nederlander behoort te kennen.

Het maandblad ‘Klasse’ van april 2011 (pag. 11) schreef dat Britse leerlingen niet wisten wanneer WO II heeft plaats gevonden. De Britten bekampten de nazi’s o.l.v. IJzeren Maggie Thatcher. Volgens een enquête vinden veel leerlingen op hun 14de het vak geschiedenis overbodig.

De krant 'Het Laatste Nieuws' meldde op 20 februari 2014 in een enquête de gebrekkige kennis over de eerste wereldoorlog bij vijftienjarigen. Daar stonden de Duitsers aan onze kant en de eerste wereldoorlog heeft zich aan de Nijl afgespeeld.

Odette Decombele van de Vlaamse Vereniging Leraren Geschiedenis: 'We zitten inderdaad met een enorme kennisachterstand... We gaan helemaal de Angelsaksische toer op: enkele scholen moeten toppers leveren, de rest blijft onder de middenmoot hangen. Leerkrachten die daarin meegaan, geven hun leerlingen geen basiskennis mee. Feiten, data, grote namen in de geschiedenis... hun leerlingen weten ze nauwelijks te plaatsen.'

Rector Herman Van Goethem van de Universiteit Antwerpen lanceerde in november 2018 een offensief om de achterstand binnen het secundair onderwijs op te vangen.

Dat zou de sociaal-economische ongelijkheid moeten wegwerken wat in Vlaanderen helemaal niet gebeurt. Hij wil tegen de achtergrond van onze heel diverse samenleving gaan inzetten op de algemene visie en kennis bij de volgende generatie universitaires door verbredende keuzevakken als actief pluralisme aan te bieden.

Hij wil meer aandacht geven aan niet-westerse gebeurtenissen, figuren en thema's.

Een generatie immigranten groeide hier op die zich weinig of niets herinnert van de tweede wereldoorlog en evenmin van de Holocaust.

Allochtone leerkrachten geven mogelijk weinig of niets meer mee over die gruwelen. Een aantal jongeren weigert dat te geloven omdat het onvoorstelbaar is.

Ondanks ontelbare oorlogen in het verleden ervaren wij nu rondom ons toch de waarde en de betekenis van de materiële welvaart dankzij de vele ontdekkingen van natuurwetten, technologische uitvindingen, het werk van vorsers. Dat alles werd ons nagelaten, waar wij nu met zijn allen gebruik van maken.

Die ontdekkingen zijn precies mogelijk geworden omdat mensen weg konden komen van dictatuur die elk persoonlijk denken en onderzoek verbod.

Immers, zoekenden met een wetenschappelijke neus gingen vijf eeuwen geleden - op gevaar van eigen leven - in het grootste geheim onderzoek en proefnemingen doen. Ze waren heel bang voor reacties van autoritaire overheden.

'Mensen hebben inderdaad lang moeten strijden om vrij te mogen denken'

Dankzij de moed en blijvende inspanningen van zoekers (wetenschappers) én denkers (filosofen) is de mens losgekomen van vreselijke armoede, ziekten en zware lichamelijke arbeid.

Een hedendaags doorsnee-gezin leeft heel wat comfortabeler dan de in grote luxe levende Franse Zonnekoning Lodewijk XIV (rond de jaren 1700) in het toenmalige paleis van Versailles. We vergeten maar al te makkelijk hoeveel gewelddadiger de wereld vroeger was. In de meeste delen van de westerse wereld gaan mensen nu 's avonds slapen zonder angst dat een naburige stam hun dorp in het holst van de nacht zal overrompelen om iedereen af te slachten. Leerlingen zouden het hier niet nemen als leerkrachten hen (hard) zouden slaan. Kinderen hoeven niet bang te zijn dat ze als slaaf worden verkocht als hun ouders hun rekeningen niet kunnen betalen. Vrouwen weten dat de wet hun echtgenoten verbiedt hen te slaan...

Dan hebben we het nog niet eens over maatschappelijk welzijn.

Al het mogelijke werd in dit werk ondernomen om het ruim aanbod aan informatie zo correct mogelijk weer te geven. De auteur kan niet verantwoordelijk worden gesteld voor de eventuele onvolkomenheden in dit boek.

**'Ons gezamenlijk verleden leeft continu verder
bewust of onbewust - in ieder mens'**

Inhoud

DEEL 1	ONS VERLEDEN... EEN WIJZE LERAAR HOE DE MENS LANGZAAMAAN kwam kijken en... WAKKER WERD	Blz. 11
DEEL 2	WEST-EUROPA BRAK ROND DE JAREN 1500 UIT ZIJN COCON	Blz. 118
DEEL 3	EUROPA ONTDEKTE ZICHZELF	Blz. 161
DEEL 4	DE NOORDELIJKE LAGE LANDEN OP WEG NAAR ZELFBESTUUR	Blz. 217
DEEL 5	DE VERLICHTING, VRIJ GEBRUIK VAN HET PERSOONLIJK VERSTAND ZONDER DWANG OF GEBOD	Blz. 249
DEEL 6	HET PRILLE BEGIN VAN DE DEMOCRATIE IN EUROPA	Blz. 260
DEEL 7	FRANKRIJK DE FRANSE HIGH SOCIETY LEEFDE IN 'HET PARADIJS' VAN EUROPA	Blz. 274
DEEL 8	DE VERDERE ONTWIKKELING VAN DE DEMOCRATIE	Blz. 285
DEEL 9	DE FRANSE REVOLUTIE	Blz. 294
DEEL 10	DE LAGE LANDEN	Blz. 326
DEEL 11	MENSEN ZIJN MEER WAARD DAN VELDSLAGEN EN PALEISREVOLUTIES	Blz. 337
DEEL 12	EEN AANLOOP NAAR DE 20STE EEUW	Blz. 376
DEEL 13	EUROPA BEGON DE 20STE EEUW MET... EEN WERELDOORLOG	Blz. 382
DEEL 14	REVOLUTIE IN DUITSLAND NOG VOOR WO I IN 1918 EINDIGDE	Blz. 399
DEEL 15	DE UNO, EEN GEPLANDE WERELDORGANISATIE	Blz. 443
APPENDIX 1	Meer weten?... Bibliografie	Blz. 461
	Register van personen en historische gebeurtenissen	Blz. 478
	Bereikte leeftijden van bekende personen	Blz. 522
APPENDIX 2	Documenten	Blz. 526
	Nabeschouwingen	Blz. 539
SLOTWOORD EN DANKWOORD		Blz. 591

DEEL 1

'ONS VERLEDEN... EEN WIJZE LERAAR'

'Hoe de mens langzaamaan kwam kijken en... wakker werd'

<u>Hoofdstuk 1.1</u>	'Uit de nevelen van de tijd'	Blz. 12
<u>Hoofdstuk 1.2</u>	'De Franken, de Merovingen, de Karolingers de Arabische cultuur en de Islam'	Blz. 44
<u>Hoofdstuk 1.3</u>	'In De Lage Landen lag het opkomende Vlaanderen'	Blz. 58
<u>Hoofdstuk 1.4</u>	'Europa conflicteerde met zichzelf én met culturen van buiten het continent'	Blz. 76
<u>Hoofdstuk 1.5</u>	'Bourgondië, de Spaanse en de Oostenrijkse Habsburgers'	Blz. 103
<u>Hoofdstuk 1.6</u>	'Het keizersgeslacht van de Habsburgers'	Blz. 110

**'Het is niet omdat je naar het verleden kijkt,
dat het verleden ook terugkomt'**
(Steve Stevaert)

**'Tijd is het rooster waaraan we
herinneringen en gebeurtenissen ophangen'**
(Mark Nelissen gedragsbioloog)

Hoofdstuk 1.1

'Uit de nevelen van de tijd'

'De tijd bestaat omdat anders alles tegelijk zou gebeuren'

(Albert Einstein)

1.1.1. Héél Lang geleden: het vuur ontdekt - rechtop gaan lopen - de factor tijd

Ons huidig zonnestelsel, zijnde een klein geheel in de oneindige kosmische ruimte, is ooit ontstaan uit een wolk van gas en gruis.

Deze ging door de zwaartekracht steeds verder krimpen, tot het centrum (de zon), zo heet werd dat het een kernbom werd die al miljarden jaren naar haar planeten (waaronder onze aarde) kernenergie uitstraalt. Het grootste deel van die immens grote wolk kwam in de zon terecht. De rest ging zich vormen tot een serie planeten die elk door aantrekking en afstoting in een heel eigen baan rond de zon gingen zweven. Dicht bij deze vuurbal werden dat rotsachtige planeten, waaronder hier ons aardbolletje. Maar verder weg van de zon hebben zich gigantische gasplaneten (zoals Jupiter en Uranus, Neptunus) gevormd.

Onze aarde werd dus een kleinere rotsachtige planeet niet 'zo ver' weg van de zon met een mooie blauwe atmosfeer om zich heen, een beschermdeken van duizend kilometer dik!

Hoogst verwonderlijk ontstonden net op onze vaste planeet enkele miljarden jaren geleden primitieve ééncellige levensvormen.

Een verschijnsel dat we in ons zonnestelsel en zelfs veel verder weg nergens terug konden vinden! Meer en meer vormen van leven kwamen hier te voorschijn tot zelfs het wezen 'mens' ontstond, een wezen dat een bijzonder gecompliceerd lichaam met een groot intelligent brein ontwikkelde. Deze mens ging zich over de hele planeet verspreiden om haar pas nu, in onze tijd, diepgaand te beïnvloeden!

De aarde, de natuur had zichzelf gedurende miljoenen jaren mooi ontwikkeld zonder zichzelf schade toe te brengen. Zij wist alle zoet water in haar buitenschil tussen de rotsen schoon te houden. Een reusachtig systeem van bacteriën rondom de aarde was in staat organische stoffen volledig te mineraliseren tot anorganische bouwstenen zoals waterstof, stikstof, zwavel enz. Deze dienen op hun beurt weer als bouwstenen voor nieuwe organische stoffen!

Maar wanneer de menselijke intelligentie zich na vele eeuwen verder had ontwikkeld moest de aarde ondervinden dat de mens, die uit haar voortkwam, haar ernstig pijn begon te doen. Lijdzaam moest zij toezien hoe sterk haar aanschijn op vele plaatsen ging veranderen omdat het menselijk wezen over een groeiend wetenschappelijk en technisch vermogen ging beschikken. Anderzijds moet diezelfde mens voor zichzelf eerlijk bekennen dat hij net in de grootse ongerepte natuur diepe rust kan vinden.

De hedendaagse Amerikaanse wetenschapper Desmond Morris meent dat de genetische blauwdrukken van de chimpansees en mensen voor 98,7 procent gelijk zijn. En dat alle levende wezens eenzelfde genetische stamboom kunnen hebben aangezien ze allemaal uit de genetische DNA-code zijn opgebouwd. Het was stilaan duidelijk dat de evolutieleer een sleutel kan zijn om het leven op aarde te begrijpen.

1.1.2. In Afrika begon de diepe splitsing.

Waar de mens binnen de ruimte ooit tijd zou meten.

Wetenschappers menen dat meer dan een miljoen jaar geleden aan de oostelijke zijde van het Afrikaans continent de allereerste mensachtigen actief zijn geweest. Sommigen menen dat zich dit ook heeft voorgedaan op andere plaatsen op onze planeet. Verre menselijke voorouders gingen stilaan rechtop lopen. Dat bood hen bewegingsmogelijkheid en de moed om de bescherming van het oerwoud achter zich laten.

Pas toen konden ze door de open vlakten van de savanne trekken waar ze bedreigingen van op grotere afstand konden opmerken. Maar rechtop gaan lopen kende ook de nadelen van rugpijnen als gevolg.

In dat zeer verre verleden kon de primitieve mens evenals de dieren klanken uitstoten maar nog geen taal gebruiken. Gerichte klanken werden stilaan dragers van communicatieve boodschappen, hoewel ook de natuur, zee, winden en neerstortende rotsen, geluiden kan produceren.

(Men ontdekte in onze dagen dat een gewone vogelsoort hier bij ons tot 68 verschillende klanken kan uitstoten om met zijn soortgenoten te 'praten'.)

In de zomer van 2017 publiceerde het wetenschappelijk tijdschrift 'Nature' een paar artikelen over menselijke resten gevonden in een Marokkaanse grot nabij de plaats Jebel Irhoud (ten westen van Marrakesh) die zo'n 315.000 jaar oud zijn.

Zo lijkt de stelling achterhaald dat de eerste oorsprong van de Homo Sapiens gevonden werd aan de oostelijke zijde (Ethiopië) van het continent.

Datzelfde Amerikaans tijdschrift 'Science' had al in 1995 gemeld dat wetenschappers in Afrika in de Semliki-vallei van Uganda een aantal beenderen hadden ontdekt waarvan zij overtuigd waren dat die 90.000 jaren oud zouden zijn.

In Marokko werden beschilderde schelpkralen ontdekt die men 82.000 jaren oud inschat.

November 2019 publiceerde 'Scientias Magazine' dat de moderne man en vrouw een 200.000 jaar geleden eerder kwamen kijken in Midden-Afrika, meer bepaald in het gebied van de machtige Zambezi-rivier en een grote zoutvlakte.

Bepaalde moerassen bleken daar meer geschikt dan andere om het leven in stand te houden. We hebben het over de periode van 70.000 jaar geleden in de gebieden van de hedendaagse landen Namibië, Botswana en Zimbabwe.

Wetenschappers ontdekten dit via verder gespecialiseerd DNA-onderzoek. Vandaar is de mens in noordoostelijke richting door Afrika getrokken.

Volgens wetenschappers staat het, via DNA-onderzoek, vast dat de meest menselijke soort van de verschillende mensachtigen vanuit het Afrikaanse continent via de Nijl-vlakte noordwaarts is uitgewaaid.

De mens bleef, gezien Europa nog grotendeels onder het ijs lag, veilig binnen de warme temperatuurgordel van het Midden-Oosten hangen. Eénmaal buiten het continent Afrika ontmoetten ze andere mensachtigen, zoals Neanderthalers en de Homo Denisova (in Siberië).

Honderdduizend jaar terug is de mens in India aangekomen en nadien is hij ook uitgeweken naar het zuiden van Europa.

Hij verspreidde zich ook verder in Zuidoost-Azië en het daar nabij gelegen Australië (afstand bedraagt slechts 150km) om langs de noordelijke oostkust van het Aziatisch continent bij de Beringstraat naar het Amerikaans continent over te steken. De afstand tussen Rusland en Amerika dáár bedraagt nog geen honderd kilometer. Wat overdreven gesteld: de eerste Amerikanen (de Indianen) waren blijkbaar Russen! De verdere trek van Noord- naar Zuid-Amerika liep dan gewoon verder. Wetenschappers doen steeds verdere ontdekkingen in de tijd. Op de Aziatische eilanden Kalimantan en Sulawesi vonden Indonesische en Australische onderzoekers in 2018 via uraniumdatering rotsschilderingen (jachttafereel en menselijke figuren) van minstens 44.000 jaar oud.

Eeuwen lang hebben mensachtigen, bang voor grote roofdieren, rondgezworven omdat zij telkens op andere plekken naar nieuw voedsel moesten gaan zoeken.

De overgang naar een primitieve vorm van wonen op een vaste plek moet mogelijk honderdduizend jaren in beslag hebben genomen. Zeker om primitief gereedschap in elkaar te knutselen. De belangrijke technologische ontwikkeling van pijl en boog zouden zo'n 20.000 jaar geleden hebben plaatsgevonden.

Stilaan waren bij de meer geëvolueerde mensachtigen keelgeluiden omgevormd tot eenlettergrepige klanken. Na verloop van tienduizenden jaren betekende dit het prille begin van een primitieve taalontwikkeling.

‘Met de taal werd het voor de mens mogelijk zich in de toekomstige tijd te gaan uitdrukken’, meent de bekende zoöloog en gedragswetenschapper Desmond Morris. ‘Daardoor kon hij ook een voorstelling gaan maken van de dood, om zodoende bang te worden om te sterven. Weten dat de dood bestaat, is een bijproduct van de menselijke geest. Een zebra trekt er zich niets van aan als hij ergens een andere zebra dood ziet liggen.’

(Boek ‘De aangeklede Aap’)

Wanneer er aanvankelijk een mens stierf (of moeten we nog spreken over een mensachtige) lieten anderen hem liggen en werd er ook niet meer naar om gekeken. Vele eeuwen later gooide men er een hoopje aarde overheen.

Elkaar begraven hoorde aanvankelijk er niet bij want mensen begraven is een teken van menselijk bewustzijn. De Neanderthalers en de kleine Homo Naledi in Zuidelijke Afrika begroeven hun doden.

Een primitieve taal bood de mens ook de kans beter te kunnen overleven. Ongeveer iedere twintig jaar kwam er een nieuwe generatie aan die via het brein iets meenam van de vorige.

Refererend naar de chimpansee kunnen we zeggen dat die inderdaad zeer veel gelijkenis vertoont met de mens. Beiden hebben vier vingers en een duim aan iedere hand, hebben allebei twee armen, twee benen, twee voeten. De oren gelijken opvallend goed op elkaar, hetzelfde geldt voor de tanden, de neus, de mond, de ingewanden, het hart... Dit kleine verschil van 1,3 procent zit vooral in de omvang van de hersenen. Die van de mens zijn drie keer groter dan die van de chimpansee. Dit bood hem na verloop van eeuwen de gelegenheid zijn longen gedoseerd leeg te laten lopen, dus te leren praten én te lachen, want dit laatste is duidelijk een beheerste vorm van lucht naar buiten te laten stromen. Doorheen de vele eeuwen ging de mensheid op vele plaatsen een eigen taal ontwikkelen. De mensheid heeft zich in een dergelijke mate ontwikkeld dat men de vraag kan stellen:

‘Hoe kunnen menselijke hersencellen een bewustzijn, vooral een zelfbewustzijn creëren?’

Een zelfbewustzijn houdt in dat ons brein in de tijd kan reizen, beseffen dat ons bewustzijn eindig is evenals het besef van een individueel bestaan.

Rauw voedsel in bruikbare energie omzetten vraagt erg veel tijd en energie. Een primate dient veel uren per dag (meer dan negen uur!) na het eten lang zitten kauwen om een groot brein op te bouwen en te onderhouden.

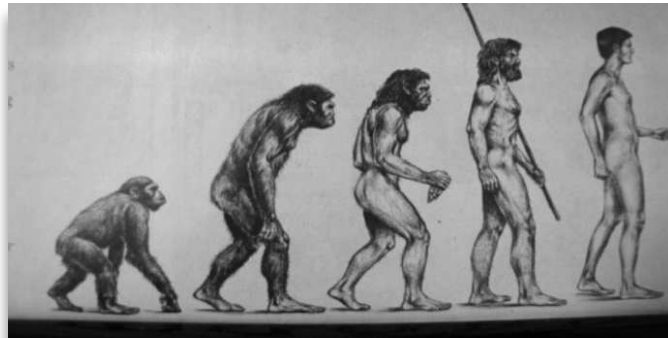
‘De mens ging vuur beheersen: de grootste uitvinding in de oertijd’

Neurowetenschappers menen dat het beheerst gebruik van vuur, dé grote stap is geweest waardoor de Homo Erectus zich duidelijk kon gaan onderscheiden van primaten. Een betrouwbare bron van licht en warmte was ontdekt. Het roosteren en later het koken van moeilijk verteerbare zaden en granen werd mogelijk. Koken doodde ziektekiemen en parasieten. Voedsel kauwen ging veel gemakkelijker en vroeg veel minder tijd zodat lange tanden minder noodzakelijk waren. Vuur bracht calorieën aan wat het verteringsproces in de darmen vergemakkelijkte zodat de calorieën sneller door het lichaam konden opgenomen worden. Want het groter wordende brein had zo’n 1,8 miljoen jaren geleden meer en snellere toevoer van energie nodig. Wij beschikken over drie keer meer hersencellen dan de gorilla (33 miljard) en de chimpansee (28 miljard), een fysiek gegeven wat meer energie nodig heeft. De mens kon het vuur beheerst gaan inzetten voor velerlei taken. Met behulp van een vuursteen kon hij grote dieren verjagen in

plaats van op de vlucht te moeten slaan. Hij kon zelfs alleen een stuk bos in de as leggen. Het vuur moet een immens grote stap hebben betekend bij de 'vooruitgang' van de mens en tegelijk een grote kloof hebben geschapen tussen hem en het dier. De ontwikkeling van zijn geestelijke vermogens stelden hem in staat zijn overlevingsstrategieën uit te bouwen zodat hij zich kon verdedigen tegen de veel grotere en gevaarlijkere diersoorten als dinosaurussen, olifanten, hollenberen, leeuwen, tijgers en andere.

Hoeveel tientallen millennia duurde het vooraleer de mens het vermogen kreeg om zich enigszins in de schoenen van de andere te verplaatsen zodat hij in een kleine gemeenschap kon leven die hem en zijn gezin konden beschermen?

'Rechtop ging hij lopen...'

Een ander groot voordeel van het rechtop gaan lopen gaf de mogelijkheid om de longinhouden te gaan doseren. Een dier dat op vier poten loopt heeft een ademhalingssysteem waar het zelf géén vat op heeft want dat ademhalingsritme is typisch gebonden aan het zich bewegen op vier poten.

Een ademhaling die men zelf kon reguleren stelde de mens in staat het gamma van zijn keelgeluiden te gaan uitbreiden zodat de sociale communicatie een nieuwe dimensie kreeg waarbij meer specifieke primitieve taalklanken konden worden geuit. Wat hem volgens de moderne biologen het meest van dieren onderscheidde, is zijn ongelooflijk en dikwijls snel aanpassingsvermogen bij geheel onverwachte omstandigheden. Hij had de vaardigheid om met de twee vrijgekomen voorarmen spullen mee te nemen, uitgekozen voorwerpen beter te hanteren en zich ook dus gemakkelijker te gaan verdedigen.

Nog belangrijker was dat de mens leerde heel primitief gereedschap te maken, te leren jagen door met speren naar veel grotere prooien te gooien of hen in valkuilen te lokken. Ooit zou hij een primitieve schuilhut tegen gure weersomstandigheden in elkaar weten te knutselen. Het telkens op jacht moeten gaan zou de mens slimmer hebben gemaakt. Het gebruik van allerlei hulpmiddelen hierbij hebben in feite zijn lichaam 'groter' gemaakt. Wetenschappers stellen dat de splitsing tussen Neanderthalers en de moderne mens zich 600.000 jaar geleden zou hebben voorgedaan, sedert 40.000 jaar zijn ze uitgestorven.

Het is zeer opmerkelijk dat archeologen, in 1939, een grote vondst hebben gedaan. Zij ontdekten tanden, schedel- en grotere botresten van elf Neanderthalers in een grot. De meesten van hen leefden tussen de 50.000 à 68.000 jaar geleden! De ingang van de grot was eeuwen geleden ingestort. Deze belangrijke vondst gebeurde bij het Italiaanse kustplaatsje Guattari gelegen tussen Rome en Napels.

Om meer over het verleden te ontdekken gingen westerlingen in vooral de laatste paar eeuwen, in de aarde wroeten. Omdat geleerden in de negentiende eeuw Mesopotamië de bakermat van onze westerse beschaving noemden (ruïnes van de toenmalige hoofdstad Ninive liggen in de omgeving van Mossul in Irak) gingen zij daar in het gebied tussen de 'Twee Rivieren' opgravingen doen. Tussen de beide rivieren Tigris en Eufraat die door het huidige Irak, Syrië en Turkije stromen, stootten zij op restanten van de eerste Assyrische paleizen. Ze ontdekten de Soemerische en de Babylonische beschavingen.

In Mesopotamië ontdekten ze het Gilgamesh-epos van tweeduizend jaar vóór onze tijdrekening waarvan delen tot in de 20ste eeuw in het hele Midden-Oosten mondeling werden doorverteld! Dit epos werd op kleitabletten in spijkerschrift geschreven (waarin sprake is van een grote zondvloed die ook in de Bijbel wordt vermeld).

Het schrift is een manier om informatie op te slaan door middel van materiële tekens. Door feiten en getallen op te schrijven konden veel meer gegevens vastgelegd worden. Dat eerste schriftstelsel, namelijk het spijkerschrift, is een gigantische stap geweest in de mensengeschiedenis. Dat geschreven woord maakte ook mogelijk dat kennis zonder vergissing aan de volgende generatie kon worden doorgegeven, en ook een ander deel van de wereld bereiken.

Zo konden mensen steden gaan bouwen en een cultuur verspreiden.

Heel wat teloorgegane beschavingen werden door onderzoekers vanuit de schil van de aarde visueel bloot gelegd, zodat de mensheid zich kon gaan spiegelen aan haar verleden!

Wetenschappers zijn ervan overtuigd dat de Homo Sapiens (de moderne mens) een van de vele takken is van de geëxplodeerde 'evolutie-struik' (naast de takjes van o.a. de recht oplopende mens en de handige mens).

Pas de laatste honderdvijftigduizend jaar trok deze Homo Sapiens vanuit Afrika richting Europa binnen. Hij ging stilaan in een groter groepsverband leven. De mensen konden zich binnen zo een groep beter handhaven. Ze gingen van elkaar leren én zelfs enige creativiteit ontwikkelen. Dergelijke groepen gingen hun arbeid verdelen zodat zij met andere groepen een vorm van handel konden drijven. Hun materiële productie ging verder dan alleen maar te voorzien in het levensonderhoud.

In onze gebieden ontdekten archeologen (juni 2006) in een Limburgse mijn-groeve de oudste stenen werktuigen die ooit in Vlaanderen werden aangetroffen.

Deze zouden 300.000 tot 400.000 jaar oud zijn. Radio BRTN 1 meldde op 16 maart 1994 dat een wetenschappelijk team o.l.v. prof. Piet Vermeersch van de Leuvense universiteit, het oudste modern vrouwelijk skelet in het zuiden van Egypte had ontdekt. Het zou ongeveer 41.000 jaar oud zijn.

Leuvense wetenschappers stellen dat de Afrikaanse Homo Sapiens zich langs de Nijl heeft verspreid naar de Aziatische gebieden en naar Australië omdat het daar het hele jaar door warm was.

In Georgië (Zuid-Rusland) ontdekten wetenschappers de kleine menselijke Dmanisi-schedels.

Op het eiland Flores in Indonesië ontdekten ze het skelet van een heel kleine volwassen vrouw, de hobbitmens die maar 1 meter groot werd en die 37.000 jaar geleden leefde.

In Afrika en in Australië vond men rotstekeningen (dansers, herten, vissen) uit die tijden terug. In Spanje (grot Altamira) en in de Franse Dordogne-streek ontdekte men een grot met gravures die dateren van 28.000 v.Chr..

In 1994 werd in de Ardèche een grot ontdekt met een 300-tal tekeningen die zo'n 32.000 jaar oud zouden zijn. Stenen voorstellingen van vrouwelijke en mannelijke seksualiteit kwamen veelvuldig voor in de

prehistorie van zo'n 30.000 à 20.000 jaar geleden. Talloze Venus-beeldjes uit het stenen tijdperk werden op vele plaatsen gevonden. Dikwijls was er een stier bij afgebeeld en ook een slang, een fallussymbool.

In het zuidwesten van Duitsland ontdekten archeologen in 2006 in een grot bij Niederstötzingen, omgeving Ulm (D), het oudste beeldhouwwerkje ter wereld (4cm groot van 7,5 gram). Dit dateerde van ongeveer 35.000 jaar. Het beeldt een mammoet uit.

Het is nog helemaal intact en gemaakt uit mammoetivoor.

In Turkije ontstond 9.000 jaar geleden op een heuvel een van de oudste bekendste nederzettingen van de mensheid. (National Geographic Historia 4/2018)

In Georgië werd een wijnavat van 8.000 jaar oud gevonden.

In China vond de Franse wetenschapper Teilhard de Chardin de oudste menselijke inscripties.

De ontwikkeling van enig tijdsbesef (nog helemaal geen tijdmeting), 'een gisteren en een morgen' én van een taal - gaven de mens de mogelijkheid zich kwalitatief te gaan ontplooien tot op een erg hoog niveau.

Men vermoedt dat ooit het eerste besef van tijd is ontstaan bij het zoeken naar voedsel. Een aap gebruikt een twijg als hulpmiddel/werktuig om termieten uit een heuvel te vangen. Nadien gooit hij die achteloos weg zonder te beseffen dat hij die de volgende dag nog nodig heeft. De mens die een heel primitieve bij gebruikte heeft dat van iemand moeten 'leren' hoe zo'n ding beter te maken. Hij zal zeker niet geneigd zijn het voorwerp weg te gooien want dan moet hij er de volgende dag weer eentje maken wil hij aan voedsel komen. Op die manier kon stilaan een vorm van lange termijngheugen ontstaan (aldus gedragsbioloog Mark Nelissen in D.M. 30 juni 2012).

Voor het bouwen van een heel primitieve hut bleek het gaan schuilen in al of niet uitgehakte grotten en of in bomen de enige mogelijkheid om zich te verdedigen tegen allerlei vormen van gevaar.

1.1.3. Vanuit Afrika liep hij noordwaarts, in de richting van de vruchtbare vlakten van Mesopotamië,

Bij het naar het noorden uitzwerven van de Afrikaanse mens is het voor de wetenschappers duidelijk geworden dat het vruchtbare Mesopotamië (Oost-Turkije, Irak en Syrië) hét gebied bleek te zijn waar hij de grote sprong voorwaarts in zijn beschaving en ontwikkeling heeft kunnen doormaken.

Vandaar zou de mens na de ijstijd uitzwerven naar de uitgestrekte Aziatische steppegebieden én naar de Europese laagvlakten.

Wij zijn er ons degelijk van bewust dat duizenden jaren lang hoogstaande Afrikaanse beschavingen hebben bestaan - evenzeer de weliswaar maar minder oude maar intelligente Indianenculturen in Noord- en Zuid-Amerika.

Waarom begon de westerse beschavingsgeschiedenis bij de oude Grieken?

De Babyloniërs, in Mesopotamië, hadden 2.000 jaar vóór onze tijdrekening al een hoogstaande cultuur ontwikkeld!

'Toen de mens vijftien à twaalf duizend jaar geleden aan landbouw ging doen, ontstond er maatschappelijke ongelijkheid'

Dit gebied in Mesopotamië bleek bij de ontwikkeling van de mens bijzonder goed geschikt voor (een primitieve vorm van) de landbouw. Het is een waterrijk gebied waar temperaturen zich jaarlijks afwisselen.

Hoe en wanneer is daar de landbouw ontstaan?

Hiermee bedoel ik: het manipuleren van de natuur met behulp van primitieve technologie.

Het bleek dat wanneer men in die gebieden voor de strenge winterperioden een hoeveelheid granen in de grond had gestopt er de volgende warme periode op die plek méér graan te vinden was. De ontdekking was gebeurd. De neiging onderdrukken om alle voedsel op te eten, een gedeelte ervan in de grond te stoppen en een hele tijd geduld hebben en afwachten totdat de aarde een cadeau terug schonk. De idee van een primitieve landbouw zou al zo'n tien à vijftienduizend jaar geleden zijn gegroeid. Graan zorgde ervoor dat de mens geen honger meer hoefde te lijden.

Eeuwenlang selecteerde de mens graankorrels op de grootte van de korrel en op de onbreekbaarheid van de halm of aar zodat oogsten zonder veel verlies zinvoller werd. Granen deden de handel ontstaan.

Eens men deze mogelijkheden had ontdekt, bleek landbouw winstgevender dan steeds maar op dieren te moeten jagen. De landbouw is het einde geweest van de kleine jager en verzamelaar en werd het begin van de beschaving van de mensheid. Een boer werkte nochtans veel langer dan een jager.

Zodoende konden er meer dan 10.000 jaar geleden kleine nederzettingen, de eerste landbouw-nederzettingen, in het Midden-Oosten ontstaan. En primitieve vorm van schrift moest dienen om op te tekenen wat de landbouw en handel opbracht.

Meer dan tien millennia geleden ging de mens geleidelijk aan ondervinden dat dieren zich lieten temmen. De eerste getemde last- en trekdieren waren de kameel en dromedaris. Dit zijn sterke, taaie dieren die geschikt zijn om in droge gebieden lasten over grote afstanden te kunnen vervoeren (tot 40km ver per dag).

Zes millennia terug ontdekte de mens hier in het Westen hoe men gepland een gistingsproces op gang kon brengen. Uit geperste druiven of in water gekiemde granen kon men dan wijn en bier produceren. Ook in die periode leerde men in Europa metalen uit erts winnen. Een belangrijke handel kon hierdoor ontstaan want stenen punten konden geruild worden tegen metalen pijlpunten.

Weet je... tot een kleine vijfduizend jaar geleden verplaatste de mens zich niet sneller dan 7 kilometer per uur. Dat ging echt veranderen toen de eerste paarden werden getemd door clans in de Russische steppen die enkel voor oorlogvoering van de heerser ingeschakeld werden. Een volk dat het paard wist te mennen kon een vijand op een grotere afstand dan een dagreis aanvallen om zich daarna veilig terug te kunnen trekken. Want de getroffenen, die te voet waren, hadden méér tijd nodig om hun belagers te treffen. Het paard bood de mogelijkheid andere streken te gaan koloniseren en volksverhuizingen mogelijk te maken.

In een veel later stadium stapte het paard de geschiedenis van de net besproken landbouw binnen om ook daar een veel grotere ontwikkeling tot stand te brengen. Wat zou onze cultuur zonder het paard zijn geweest? Van een strijdros werd het stilaan ook een trek- en lastdier, want een paard was bij het ploegen sneller en wendbaarder dan een os, zodat er meer kon verbouwd worden.

Spaanse 'veroveraars' zouden vele eeuwen later deze dieren gebruiken om, na een zeereis van een zestal weken, 'Indiaanse' culturen onder de voet te lopen. Hier bij ons kwam het dier in dienst van machthebbers om hun commando's via snelle ijlbodes grote reisafstanden te laten afleggen. Op die manier konden ook ideeën en opvattingen zich gemakkelijker en vlugger verspreiden. Het vrachtvervoer over land en zelfs over rivieren gebeurde door middel van het paard. Bij het groeiende aantal steden en voor de economische ontwikkeling is dat dier, vooral 'levend kapitaal', van zeer groot belang geweest. Dit was vooral in de bosbouw, aan trekschuiten in de binnenscheepvaart en in de mijnen. Pas bij het begin van de 19de en 20ste eeuw nam het belang van het paard af door de opkomst van de stoommachine, de trein en de auto. Wie zou zich nog herinneren dat zelfs bij het begin van de twintigste eeuw al deze dieren hier bij onze landbouwers door de Duitse bezetter werden opgeëist als een belangrijk strategisch middel.

Tegenwoordig zie je deze diersoort als renpaarden staan grazen, dikwijls in luxueuze stallen gehuisvest midden in een stille groene omgeving.

Betere landbouw, andere veeteelt en betere voeding zorgden er intussen voor dat de mens meer tijd had om zich vragen te gaan stellen over o.a. wie het hier allemaal in dit leven regelt, een bestaan dat vroeger per slot van rekening maar amper 30 hoogstens 40 jaar duurde.

Deze filosofie ontstond in de oude beschavingen binnen de klasse van priesters die in hun tempels meer vrije tijd hadden. Ze hoefden niet te werken voor hun levensonderhoud omdat ze van de giften van het volk leefden. De priesters gingen heel nauwkeurig de beweging van planeten en sterren bestuderen. Ze waren ervan overtuigd dat de goden achter al de natuurlijke dingen zaten. De beweging van de hemellichamen waren tekens van de godheden die zo hun wil kenbaar maakten. Het kwam erop aan om die goed te kunnen ontcijferen door grote en ernstige berekeningen te maken. Zo kwam uit het sterren lezen (voorbehouden

aan priesters) en vooral via de astronomische waarnemingen (het berekenen van lijnen en bogen) de wiskunde tot stand en veel later het ontstaan van een vorm van kalender.

Stenen tabletten waarop waarnemingen werden neergeschreven zijn 7.000 jaar oud! We zullen die buitengewone grote kennis van ons zonnestelsel weerspiegeld zien in de bouwstructuur van de Egyptische piramiden, evenzeer als bij de culturen in India, China en ook die van de Indianen in Midden- en Zuid-Amerika.

'Tijd' is een grote uitvinding geweest!

Heb je al eens stilgestaan bij het feit dat er geen tijdsindelingen, dus geen uren, maanden en jaren noch werkuren, zouden bestaan?

In de opkomende nederzettingen, dorpjes en latere steden moesten de inwoners de tijd weten in te delen om collectieve activiteiten te kunnen organiseren. Opstaan, aan de slag gaan, de arbeid stoppen, de stadspoorten sluiten eisten tijdsafspraken.

Hoe zijn wij aan de bestaande tijdsindeling van weken, dagen, minuten, seconden gekomen?

Een dag leek gebaseerd op de rotatie van de aarde. Een maand was gebaseerd op de rotatie van de maan rond de aarde in 28 dagen en we hebben een jaar nodig om een tocht rond de zon te maken. Een maand kreeg een indeling van vier weken van elk zeven dagen.

En de week? In de beschaving van de Babyloniërs (huidige Syrië en Irak) had men zeven dagen in een week, naar de toen gekende zeven hemellichamen: de zon, de maan en de vijf zichtbare planeten van ons zonnestelsel.

Zij geloofden stellig dat elk hemellichaam de aardse gebeurtenissen beïnvloedde. Via de Egyptische beschaving is dit astrologisch stelsel tot bij de Romeinen geraakt die op haar beurt onze beschaving in West-Europa sterk zou beïnvloeden.

1.1.4. De roots van onze beschaving

'Eeuwenlang wisten we dit niet!'

Zo een zes à vijfduizend jaar geleden verschenen in West-Europa uitzonderlijke grote opgestelde steenformaties. Door hun omvang vallen ze op in het landschap. De eersten zouden aan de kusten van N-W Frankrijk zijn verschenen. Een 35.000-tal zijn te vinden in Ierland, Engeland (Stonehenge), Nederland, Frankrijk, o.a. Carnac en in het nabij gelegen Kermario (een steen van 20m hoog), Portugal, Spanje en eveneens aan de westelijke zijde van de Karpaten (Polen). Ook in de Ardennen zoals in het dorpje Wéris (nabij Durbuy) vinden we megalieten terug. Men noemt ze menhirs of ook dolmen.

Het zijn in ieder geval symbolen van een vrij goed georganiseerde samenleving. Ze dienden meestal om de loop van de zon, maan en planeten waar te nemen om dan astronomische berekeningen te maken voor hun cultus die daarmee samenhangt.

We weten dat vroegere bewoners van onze streken in de tijd vóór de 'oude Belgen', herders van Hongaarse afkomst waren, dat de Kelten en Galliërs onze streken lange tijd hebben beïnvloed en mede tot ontwikkeling hebben gebracht.

De Galliërs woonden ruw geschetst in Frankrijk tot tegen de Schelde aan en verder tot aan de Rijn.

De Germanen bleven lange tijd ten oosten van de Rijn. De Batavieren leefden vooral in de Rijndelta en ten noorden van de rivier de Waal.

Meer naar het noorden leefden stammen als de Friezen en meer oostwaarts de Saksen.

Via de Romeinse schrijvers zijn we veel aan de weet gekomen over deze volkeren. Caesar schreef vooral over de Galliërs en Tacitus over de Germanen als oorlogvoerende volkeren.

Eveneens weten we via de vele opgravingen, in de laatste honderd jaar, dat nabij de grote zuidelijk gelegen Turkse stad Konya, in de vruchtbare vlakte, de oudste menselijke nederzettingen van negenduizend jaar geleden werden ontdekt.

In één ervan Catal-Hüyük, 13 hectaren groot, woonden in dié tijd al achtduizend mensen die aan landbouw deden!

Het was een vruchtbaar gebied.

Zij verbouwden groenten en graan, hielden schapen en geiten en zij jaagden op grotere wilde dieren.

In het verre Oosten hebben een vijfduizend jaar geleden al hoogstaande beschavingen bestaan. Restanten hiervan werden ontdekt tijdens opgravingen in het gebied van de Indus in Pakistan en in India. Tijdens de Moehendaro-cultuur (2600-1900 jaar vóór Chr.) in de Indusvallei in Pakistan hadden de bewoners al waterleiding en riolering. In 1993 ontdekte men op een kleine afstand van Damascus, in Syrië, op een diepte van enkele meters, de goed bewaarde overblijfselen van een 6.000 jaar(!) oude stad die een 20.000 inwoners telde!

Deze stad was ommuurd door een dubbele wallenring van anderhalve kilometer lang en 7 meter dik. (D.M. 01/12/1993)

Damascus was hét middelpunt van verschillende beschavingen!

De krant 'De Standaard' vermeldde op 4 mei 2019 dat in de buurt van de Egyptische hoofdstad Caïro (in de begraafplaats Sakkara) archeologen een grafkamer van ongeveer 4.400 jaar oud hebben ontdekt! In de graftombe werden prachtige muurbeschilderingen en steenreliëfs aangebracht.

In die periode van jachtgemeenschappen werd de mens niet oud. Het was een zeldzaamheid wanneer iemand de vijftig haalde. Of er toen al van gezag kon gesproken worden? Macht steunde op fysiek geweld. Van de vrouwen werd verwacht dat zij vele kinderen ter wereld brachten. De ene zwangerschap volgde de andere op, immers vele kinderen haalden de volwassen leeftijd niet. Bovendien werden in die tijden in bepaalde gebieden van de aardbol de eerstgeborenen nog aan een godheid geofferd. In latere tijden zagen we in onze eigen gebieden bij de Kelten en de Galliërs de invloed van een sterke priesterkaste, de druiden, ontstaan.

Zij volgden een twintigjarige opleiding.

De kennis van wijzen, rechtsgeleerden, opvoeders bij de Germanen mogen we niet onderschatten. 'Filosofen' zo typeerde een Grieks-Romeinse geleerde Posidonius hen.

1.1.5. Een verre, oude Chinese beschaving

4.000 jaar vóór onze tijdrekening bestudeerden Chinezen reeds de sterrenhemel. 1.600 jaar v.Chr. gaven ze al beschrijvingen van vlekken op de zon, beschreven zij banen van kometen en meteoren, ontdekten zij nieuwe sterren en kenden zij ook vijf planeten binnen ons zonnestelsel.

Meer dan vier duizend jaar geleden lagen in het dal van de Indus, in het huidige India, al mooie steden.

Hoewel China niet de moderne wetenschappen van de laatste eeuwen heeft ontwikkeld zijn er weinig mensen in het Westen die weten dat basisuitvindingen en -ontdekkingen waar de moderne wereld op gebaseerd is werkelijk uit het oude China komen. De kennis en kunde van de Chinezen toen was in de eerste plaats niet voor het algemeen belang bestemd, die dienden alleen tot plezier, grotere eer en glorie van de keizer. Het feit dat alles rond die 'hemelse' figuur draaide leek geen dwingende noodzaak om die kennis en kunde te bundelen, om die aan de volgende generaties door te geven!

Veel eeuwen later zouden hier in het westen allerlei ontdekkingen op termijn wél de vooruitgang en de (economische) ontwikkeling van het volk dienen. Bijvoorbeeld de mechanische klok bij de Chinezen diende

om het liefdesleven van de keizer te regelen. Het buskruit werd voor hem gebruikt bij de viering van het Nieuwe Jaar. In het westen werd later dat product als wapen gebruikt.

De vier grootste ontdekkingen die we later via de Chinezen zouden erven zijn het kompas, het buskruit, het papier en de boekdrukkunst. Eeuwen voor wij ze hier hanteerden waren ze ginder al in gebruik.

Een vrij primitieve vorm van kompas werd al in de 13de eeuw vóór onze tijdrekening gebruikt omdat zij hadden ontdekt dat de aarde magnetische velden heeft én zelfs dat het 'magnetisch noorden' niet samenviel met het werkelijke noorden (de poolster). In het westen zou de kennis van de magnetische naald van de Chinezen van pas komen zodat de reizen van Columbus over de verre oceaan mogelijk werden.

Nu we het over scheepvaart hebben, springen we veel eeuwen verder want ooit waren de Chinezen de allergrootste meesters op zee.

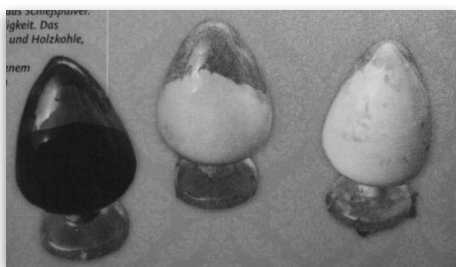
In de 14de en 15de eeuw beschikten zij over een gigantische vloot grote zeeschepen die elk tot dertien gescheiden compartimenten hadden en een platte bodem om stabiel over de golven te zeilen. Die vaartuigen hadden een lengte - beeld je dat in - tot 140 meter en waren 56 meter breed, telden tot 4

verdiepingen, hadden negen masten en wogen elk tot 1.500 ton! We komen hier later nog op terug. Nota bene: ook de masten zijn een uitvinding van de Chinezen.

Het buskruit of het 'Zwarte Poeder' is een fameuze Chinese ontdekking geweest als resultaat van een lange zoektocht.

Door een unieke combinatie van zwavel, salpeter en houtskool kon men in de negende en tiende eeuw gesteenten dynamiteren.

Men kon het buskruit ook als wapen gebruiken om de vijand van op afstand te bestoken.

In de 9de eeuw kon men in China reeds vuurwerk doen knallen.

Pas vier eeuwen later maakte men in Europa gebruik van het buskruit.

Dat betekende het einde van de ongenaakbare versterkte kastelen.

Rond het einde van de 1ste eeuw na Chr. werd daar het vervaardigen van papier ontdekt. Dit werd gemaakt van materialen van boomschors, lompen en versleten visnetten. In de 4de eeuw verspreidde de uitvinding zich richting Korea en Japan en in de 8ste eeuw naar Centraal-Azië en Afrika. Uiteindelijk zou men in de veertiende, vijftiende eeuw bamboe gebruiken om fijn dun papier te produceren. Pas in de 12de eeuw zouden wij, Europeanen, het papier via contacten met de Arabische cultuur ontdekken.

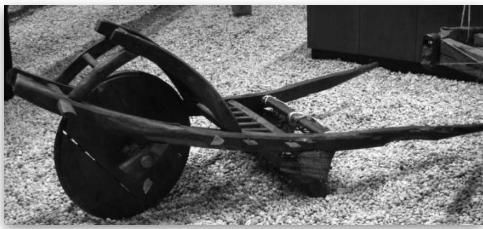
In de 7de eeuw ontwikkelden de Chinezen bepaalde druktechnieken die in de eeuw daarop verder doorgang vonden naar Korea en Japan om in een later stadium ook de Arabische landen te bereiken.

Aanvankelijk werkte men met blokdrukken. Letters of afbeeldingen werden in spiegelschrift in reliëf uit een platte houten blok gesneden. Het papier werd met behulp van een borstel zachtjes tegen de geïknte letters aangedrukt en zo werden de letters en de versieringen op papier gedrukt.

Een grote verbetering kwam wanneer Wang Zhen in de 13de eeuw 30.000 losse houten karakters maakte. Het Chinese schrift kent veel tekens.

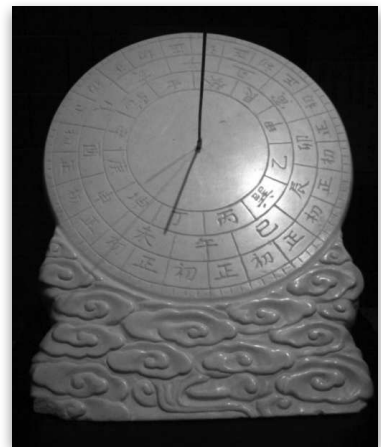
Ook andere uitvindingen zoals het gieten van brons gebeurde 4.000 jaar geleden.

Hun kruiwagen was ginder in de eerste eeuwen van onze jaartelling al in gebruik.

De wanmolen die het kaf van het pas gedorste graan scheidde, gebruikten de Chinezen sinds de 2de eeuw terwijl deze hier door de Nederlanders pas in de 18de eeuw werd ingevoerd.

Waterklokken, wateruurwerken en zonnewijzers om de tijd te meten, werden in China reeds vijfduizend geleden gebruikt.

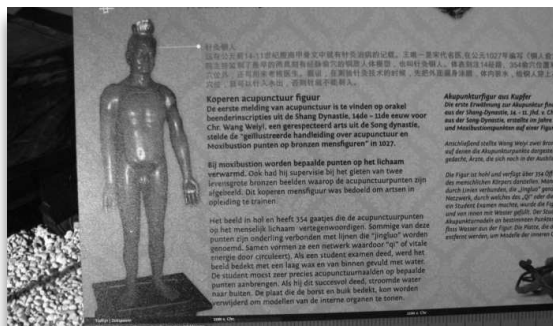

Een bepaalde vorm van ploeg was de laatste 5.000 jaar bij hen al in ontwikkeling waarbij ze in de 6de eeuw v. Chr. een metalen gebogen ploegmes in gebruik hadden genomen om de aarde om te gooien. In het westen had men alleen maar een houten stel dat ploegvoren in de aarde trok.

In één van de eerste eeuwen van onze jaartelling bouwden de Chinezen een grote boogbrug over een brede rivier die in de vele eeuwen tot 1.300 natuurrampen heeft doorstaan.

Ze staat er nog en overspant een 50m brede rivier, zelf is zij 9,5m breed. 700 Jaar later begon Europa dergelijke boogbruggen na te bouwen.

Een militaire nestkast op een slagveld was een kleine houten observatiepost op een mobiel platform. Deze hing tussen twee verticale palen en kon een aantal meter naar omhoog getrokken worden. Zo konden zij zich een idee vormen van het vijandelijke leger en het aantal manschappen inschatten.

Tegenwoordig weet bijna iedereen waar de acupunctuur ontstaan is. Acupunctuur is gebaseerd op het begrip ‘dynamische energie’ die in de natuur zorgt voor de groei van planten en dieren, voor afwisseling van de jaargetijden en van de verandering van dag en nacht.

Bij de mens zorgt die energie voor de levensprocessen zoals zijn ademhaling, het kloppen van het hart, vertering van voedsel en het denken en voelen.

Acupunctuur is een Chinese geneeswijze die 4.000 jaar geleden zou zijn ontstaan. Het basisprincipe is de stroming van energie vanuit de aarde en vanuit de kosmos. Deze stroomt doorheen ons lichaam via bepaalde kanalen of meridiaanlijnen. Via het inbrengen van naalden kan geblokkeerde energie weer gaan stromen.

Elk van die punten zou in contact staan met een bepaald orgaan of met een bepaalde lichaamsfunctie.

Foto's : E. Vanderelst
Expositie ‘Made in China’ Ontdek 7.000 jaar...
(in het Industrion te Kerkrade (NL) juni-aug 2008)

De Chinezen kenden al zestien eeuwen vóór Chr. een vorm van schrift.

2.000 Jaar voor onze tijdrekening was het Sanskriet een geschreven taal. Deze taal wordt nog gebruikt om uit de religieuze boeken van de Veda's voor te lezen. Het lukte de informatici pas in 1993 na zeer veel onderzoek op een eerder toevallige wijze de opbouw van deze oudste taal werkelijk helemaal te ontcijferen. Als we het hebben over onze Europese wortels kunnen we niet ontkennen dat onze verre culturele roots werkelijk uit een mengmoes van beschavingen zijn ontstaan: ook uit India, Perzië (nu Iran) en de regio Mesopotamië (Turkije) en Babylon (Irak).

De christelijke cultuur zal elementen uit de Egyptische, Griekse, Joodse en de Romeinse cultuur overnemen waarbij we zeker de Keltische invloeden niet mogen vergeten.

1.1.6. De Egyptische beschaving

We zouden onze geschiedenis geweld aandoen indien we de grote en belangrijke Oud-Egyptische cultuur (3.000 jaar lang) niet zouden vermelden. Deze stamt uit het gebied op onze aarde waar de farao's als keizers heersten. Niet dat het Egypte van toen ons rechtstreeks heeft beïnvloed, wel heeft ze de latere Griekse en Romeinse culturen verrijkt.

Verbazend welke ongelooflijke astronomische kennis en bouwkunde dit volk bezat. De piramiden die langs de Nijl liggen zijn nog steeds gigantische getuigen.

De grootste piramide - die van Cheops - is 146m hoog (de Antwerpse toren van de kathedraal meet 123m). Voor die piramide werden 2.500.000 steenblokken van elk 50 ton van op grote afstand bij elkaar gesleept!

Op welke manier gebeurde dit?

Hedendaagse deskundigen berekenden met de computer de stand van de planeten toen met de overeenkomende richting van de lange noordelijke en zuidelijke trapgangen binnen in de piramide. Deze zou zijn gebouwd rond 2.460 vóór onze tijdrekening, een langere periode dan onze eigen jaartelling. Die bouwwerken zijn getuigen van een geloof in een later leven, een soort verzekering voor de farao die bij de god Osiris zou gaan verblijven en zo onsterfelijk zou worden. De Egyptenaren geloofden dat zij na een deugdzaam leven bij hun dood met een boot naar de overkant van de Grote Rivier - de Nijl (was hun 'overgang'-symbool) - naar het 'Andere Land' zouden gebracht worden.

Verder in ons verhaal zal duidelijk worden hoe de volgende beschavingen namelijk de Griekse, Romeinse, Joodse en Arabische culturen (de Noord-Afrikaanse Moslims) ooit onze latere Westerse cultuur sterk zullen beïnvloeden.

1.1.7. De Grieken en hun beperkte vorm van democratie.

Socrates, Plato en Aristoteles

Geografisch gezien is Griekenland een relatief klein grondgebied - vier keer groter dan België en telt evenveel inwoners. Het centrum was bij de stad Athene komen te liggen. Een Macedonische rivaal, Alexander de Grote (werd slechts 33 jaar oud) had in korte tijd Griekenland ingepalmd en nadien stichtte hij een wereldrijk van de Balkan tot aan de Indus (Centraal-Pakistan). Dit had tot gevolg dat het Griekse volk nadien Oosterse invloeden kregen.

Twee eeuwen vóór Alexander, leefde in het verre India een wijze man die veel nagedacht had over het leven, vooral over het probleem van het lijden. Een jonge Indische prins Gautama Boeddha (560-480 v. Chr.) leidde een luxueus leven op het domein van zijn vader. Hij wenste op jongvolwassen leeftijd de wereld in te trekken. Wat hij daar allemaal zag en meemaakte had hij zich nooit kunnen voorstellen. Hij werd sterk aangegrepen door het onnoemelijk lijden bij grote groepen mensen. Hij was stilaan tot de conclusie gekomen dat de bron van alle lijden de begeerte naar aardse goederen is. Volgens hem kon men zich van het lijden verlossen door in het leven niets meer te verlangen of te wensen. Boeddha is vanuit zijn verworven inzichten consequent gaan leven en ontdeed zich van alle rijkdom.

Hij heeft toen in het Oosten bij velen heel wat losgemaakt. Meditatie en het mededogen voor de evenmens, waren belangrijke werkelijkheden in zijn spiritualiteit. Veel Indische levenswijsheden zijn toen met handelskaravanen naar het Midden-Oosten en Griekenland meegereisd. De Griekse cultuur heeft denkers voortgebracht die de waarheid niet alleen in de verre traditie of in de godenwereld wilden gaan zoeken maar die hun eigen verstand wilden gebruiken om rationeel dieper op de realiteit in te gaan.

Pythagoras, op het Griekse eiland Samos, keek naar de natuur met wiskundige ogen in een poging om alles te kunnen verklaren. Zijn wiskundige bronnen heeft hij vermoedelijk uit het vroegere Babylon en Egypte gehaald. Van hem komt de bekende uitspraak dat 'de mens de maat is van alle dingen' (en dus niet de veel goden boven hen). Deze stelling zou pas 1.500 jaar later in het Westen veel aan betekenis winnen.

Voor die Griekse filosofen is Azië zeker hét grote continent van inspiratie geweest.

Wat zag hij en waarover sprak hij?

‘Alles verandert en alles is voortdurend in beweging, ontstaat, groeit en vergaat’ zoals een andere denker Heraclitus het toen in Efese (Turkije) uitdrukte: ‘Panta rhei’ of ‘Alles verandert’. Zij zagen veranderingen visueel in de natuur gebeuren: ‘De zon pompt het vocht uit de zee. Door de warmte wordt het water lichter en scheidt zich af (verdampst), lost zich op in mist en vormt wolken. Deze worden zwaarder en daardoor valt regen naar beneden’ beweerde Xenophanes, een geleerde tijdgenoot van Pythagoras.

Voor de Grieken stond het inderdaad vast dat de mens daarbij de maat van alle dingen is. Deze gedachte raakten wij sindsdien niet meer kwijt.

Zodoende gingen we de natuur als ondergeschikt zien aan de mens, met het rampzalig gevolg dat de mens leven op aarde ging vernietigen.

Uitermate opvallend hoe toen al een zekere Demokritos vier eeuwen vóór onze tijdrekening over atomen sprak! Veranderlijke dingen bestaan uit ‘ondeelbare, eeuwige en onveranderlijke stofdeeltjes.’

Die zijn zó klein dat onze zintuigen ze niet kunnen waarnemen. Ongelooflijk, want sterke lenzen en elektronenmicroscopen bestonden toen niet. Pas in de twintigste eeuw zou de materie echt het voorwerp van doorgedreven wetenschappelijk onderzoek uitmaken.

‘Er is vuur, er is water, er is lucht en er is aarde. Er is zoet, en bitter, en heet en koud. Er is een grote orde in het universum. Maar in werkelijkheid zijn er toch enkel maar atomen en leegte.’

Als alles verandert en vergaat, is er dan nog iets dat duurzaam is en echt blijft bestaan?

Wat is dat dan? Op zich geen gekke probleemstelling. Met dergelijke levensvragen hielden die eerste grote Griekse filosofen zich gericht bezig.

Wij weten dat de meeste van onze lichaamscellen zich om de zeven jaar vernieuwen. Van onze vroegere hand blijft na die jaren dus niet veel meer over. Ongeveer iedere zeven jaar geven we elkaar een ‘andere’ hand! Al fantaserend kunnen we ons misschien de vraag stellen of die vroegere cellen alweer niet in andere levensvormen zijn opgenomen? Of kijken we naar onze duim. Leggen we die onder een microscoop dan zien we helemaal geen duim meer, wel zeer veel cellen.

Als we onze duim onder een elektronenmicroscoop bekijken, zien we zelfs geen cellen meer maar alleen nog moleculen en atomen. De wetenschappers zijn ondertussen nog een stap verder gegaan in het beschouwen van oneindig kleine deeltjes, zij vragen zich af of ze eigenlijk nog wel met materie bezig zijn, want tussen al die uiterst kleine partikeltjes materie is er zo onvoorstelbaar veel lege ruimte aanwezig dat er praktisch geen materie meer te ontdekken valt! Bestaan die elektronen eeuwig?

Daar wordt een mens stil van, niet?

Keren we nu terug naar de 5de eeuw vóór onze tijdrekening. De ideeën van die Griekse geleerden hebben de latere Romeinse cultuur maar ook de onze in een aanzienlijke mate beïnvloed. Zij zagen de mens als goed, maar fouten ontstaan door onwetendheid. Dus hoe slimmer de mens wordt, hoe beter. Zodoende werd het onderwijs bij hen sterk gewaardeerd. Wiskunde was voor hen de wetenschap bij uitstek.

Socrates (469-399 v.Chr.)

‘Hij wordt gezien als één van de stichters van de westerse filosofie’

Misschien heb je (n)ooit van Socrates gehoord? Een speciaal man die naar wijze mensen zocht en meende dat hij die niet vond. Hij zag een onderscheid tussen verstandige en wijze mensen. Die man sprak figuren aan die een uitgesproken mening hadden. Hij stelde hen vragen om hen op die manier te laten ontdekken dat ze bij hun antwoorden niet zó zeker van zichzelf bleken te zijn. Velen gingen aan hun eigen mening of overtuiging twijfelen. Socrates leerde in zijn redevoeringen jongeren persoonlijk na te denken en niet zo

maar klakkeloos te aanvaarden wat anderen zeiden en hij drukte hen op het hart zichzelf beter te leren kennen (gnothi seauton). Daardoor werd hij van goddeloosheid beschuldigd. Hij zou jonge mannen hebben doen twijfelen aan het geloof in de vele goden! Hij werd veroordeeld om de gifbeker te drinken! Zijn vrienden raadden hem dringend aan snel te gaan vluchten maar hij koos voor oprechtheid in het leven. Te midden van zijn wenende vrienden dronk hij zonder wraak of rancune de beker leeg...

Eén van zijn leerlingen is nadien ook een bekend wijsgeer geworden... ook een Griekse filosoof die eveneens een tijd voor onze tijdrekening leefde.

Plato (427-347 v.Chr.)

‘De verwondering is het begin van alle denken’

Deze Griek uit een aristocratische familie afkomstig, leefde van 428 tot 348 vóór Chr., hij bezat een opmerkelijke visie over de werkelijkheid rondom ons. Heel zijn denken ging over de principes van orde en hiërarchie:

‘Het lagere is steeds ondergeschikt aan het hogere’

Hij was tegen een democratisch systeem in de politiek want de staat mocht enkel door de besten bestuurd worden.

Overtuigd dat alles vergankelijk is en uiteindelijk niets blijft bestaan, kwam Plato tot de conclusie dat grote ideeën schuilgaan achter de werkelijkheid die we met onze zintuigen waarnemen, namelijk de ideeën van het Goede, het Ware, het Mooie. Deze zijn wél eeuwig en zij maken dé echte reële, goede Wereld uit. Onze stoffelijke wereld is daarvan slechts een schaduw en zou bijgevolg minder volmaakt zijn omdat hij veranderlijk is en elke verandering was volgens hem een vorm van verval, zelfs van decadentie.

Plato maakte dit duidelijk aan de hand van een vergelijking en hij nam grotbewoners als voorbeeld. Deze zitten binnen in de grot met de rug naar de opening gekeerd. Zij zien op de tegenoverliggende binnenmuur van de grot wel de bewegende schaduwen van passanten buiten de grot, maar de figuren zelf leren zij nooit kennen. Zo zullen wij de échte ideeën die achter de stoffelijke wereld verborgen liggen en die de wereld vormgeven nooit leren kennen. Eveneens zullen we de lijn van de horizon nooit kennen omdat zij zich steeds verwijderd naarmate wij verder gaan. Hij wees zijn leerlingen op het verraderlijke van de schaduwen op de rotswand.

Bij de toepassing van de fotografie in de geschreven pers einde van de 19de eeuw, beroepen kwaliteitskranten zich nog op Plato en beweren ze dat fotografie slechts een ordinair en oppervlakkig spul is voor de massa. Maar de populaire pers die rond 1890 fotografische informatie gebruikte, zag haar oplage wel gevoelig stijgen.

Het tweeledig (dualistisch) denken over de mens en onze wereld die wij kennen, komt van deze man (het Platonisme).

Het verdeelt de mens tussen het lichamelijke, het materiële’ (het lagere) en de ziel of de bovennatuur.

Dit denken, sacraal en profaan zal in het Westen eeuwenlang heel nefaste sporen nalaten! Twee eeuwen later al, een tweehonderd jaar voor onze tijdrekening dus, werd de invloed van dít Griekse denken duidelijk. Toen men de Bijbel uit het Hebreeuws naar het Grieks ging vertalen, werden hierbij Griekse begrippen van deze Plato gehanteerd. Zodoende zijn wij hier in het Westen doorheen al die eeuwen tot op vandaag de mens gaan beschouwen, niet als een eenheid maar eerder als dualiteit: een lichaam en een ziel. De ziel, bestaande uit een geestelijk deel dat onsterfelijk is en daarnaast het lichaam dat minderwaardig aan de geest zou zijn en dat verdwijnt.

Acht eeuwen later zal het gedachtegoed van Plato nog duidelijk invloed hebben op het denken van de Westerse theoloog Augustinus. Die achtte al wat met het lichamelijke te maken had (zoals seksualiteit,

voortplanting en ook de menstruele cycli bij de vrouw en daardoor enigszins ook de vrouw zélf) als minderwaardig.

Later zou deze manier van denken over de mens in de westerse christenheid rampzalige gevolgen hebben. Tijdens de eerste eeuwen van het christendom en in de middeleeuwen werd het lichaam binnen het christelijk gedachtegoed geminimaliseerd. Het werd in het Westen dikwijls afgebeeld tot in het neurotische toe als zijnde de vijand van het heilige, meestal met de wellust, het kwaad, de bekoring en met het vrouwelijke en het negatieve vereenzelvigd. De vrouw was omwille van haar lichaam de vijand van de man.

Ook het mannelijk lichaam moest volgens de omstrede kerkvaders Tertullianus en Hiëronymus (200 en 400 n.Chr.) 'gekastijd' en uitgehongerd worden.

Ettelijke eeuwen later nog zou een Franciscus van Assisi over zijn lichaam spreken als 'broeder ezel'. Toch kon diezelfde man ook zeggen: 'Bedankt, zuster aarde... je bent net een moeder die te eten geeft en ons gezond houdt.'

Wie zich met wereldse zaken bezighield liep veel eerder het risico verdoemd te worden dan hij die zich met bovennatuurlijke dingen inliet. Heiligheid zou - in de lijn van dit denken, vele eeuwen lang worden opgevat als een negatie van de materie, als 'versterving van het vlees'. Celibatair leven en ascese werden hoger geacht dan huwen want dat had met seks te maken én net via seks en wellust werd 'de erfzonde' overgedragen! Het begrip erfzonde afkomstig vanuit het christendom, heeft inderdaad een diepgaande invloed gehad op de westerse cultuur.

In oosterse culturen zoals in India bijvoorbeeld ligt dit anders. Daar hoort het seksuele als normaal bij het leven. In New-Delhi loopt een westerling bij het binnengaan van de grote tempel tegen een massief malachietgroen marmeren beeldhouwwerk aan want midden de kring van lotusbladeren staat een grote fallus opgesteld. Elders in India, in de stad Khajuraho, zijn in reliëf sterk erotische afbeeldingen gebeeldhouwd op de buitenmuren van een groep tempels. Je merkt daar geen tegenstelling in de waardering en beleving van het lichamelijke en het religieuze.

Aristoteles (384-322 v.Chr.)

'uit de 4de eeuw voor onze tijdrekening, was de vader van ons wetenschappelijk denken'

Vooraf even dit... Hoe kunnen wij nu weten wat mensen uit die periode hebben geschreven?

Er bestond geen papier, wel het papyrus waarop werd geschreven maar dat materiaal is al lang vergaan. Machtigen lieten teksten in steen beitelen of schreven op klei-tabletten. Dat we die oude klassieke teksten nog kunnen bestuderen, komt door het feit dat er doorheen latere eeuwen mensen zijn geweest die overtuigd waren dat er belangrijke teksten uit het Arabisch (in Spanje) naar het Latijn vertaald en overgeschreven dienden te worden.

Dat is letterlijk monnikenwerk geworden.

Inderdaad het waren overtuigde monniken die immense inspanning hebben gedaan gedurende vele jaren van hun leven.

Midden de dertiende eeuw was er een dominicaan, Willem Van Moerbeke uit de ruimere omgeving van Geraardsbergen afkomstig (zijn geboortedatum is niet exact gekend), die als vertaler zijn sporen heeft verdiend. Deze man heeft zeer veel teksten toegeschreven aan de Griekse wijsgeer en wetenschapper Aristoteles, met een vrij grote precisie uit het Grieks naar het Latijn vertaald. Hoe kon dit, terwijl men het Grieks hier in West-Europa 'vergeten' was?

Een scheiding in 1054 tussen de Latijnse en Orthodoxe Kerk was hiervan de oorzaak. Willem Van Moerbeke werd op latere leeftijd in 1278 door Rome tot aartsbisschop benoemd in de Griekse stad Korinthe. Als prelaat bleek hij een belangrijke bezoeker aan het pauselijk hof in Rome, waar hij ook een functie bekleedde binnen die administratie. Zijn vertalingen naar het Latijn hebben vele eeuwen in West-Europa als basis

gediend in het voortgezet hoger onderwijs. Hij en Thomas van Aquino waren tijdgenoten, op zich een niet onbelangrijk feit..

Terug naar Griekenland...

Aristoteles legde als leerling van de bovengenoemde Griekse wijsgeer Plato de fundamenten voor de latere wetenschappen o.a. logica, biologie, astronomie en taalkunde.

Geboren in Macedonië nam Aristoteles als volwassene afstand van het denken van zijn leermeester Plato. Hij zag het veel minder zitten in de bovenzintuiglijke, eeuwige werkelijkheid.

Hij was er eerder van overtuigd dat de wereld eeuwig is en geen begin of einde kent en dat de gebeurtenissen en ervaringen in onze zintuiglijke wereld wél heel reëel zijn.

Hij geloofde niet dat er buiten onze zichtbare werkelijkheid nog een wereld van onzichtbare ideeën zou bestaan. Eventueel wél dat goden die boven de aarde en de wolken leefden hun wil uitdrukten via de stand van de sterren en de beweging van planeten.

Voor hem was het allerbelangrijkst om déze wereld te begrijpen waarbij vorm en materie belangrijk waren. Het verstand, de rede van de mens, was volgens hem wél bekwaam om de essentie van de dingen te gaan doorgronden.

Vroeger zag de mensheid slavernij als een normaal gegeven. Slaven stelde hij op het niveau van de 'huisdieren'. Handenarbeid zou de groei van onze persoonlijkheid verhinderen.

Opmerkelijk dat ideeën van deze Griekse Aristoteles ook eeuwenlang een inspirerende factor zijn geweest bij de ontwikkeling van het latere West-Europese denken.

Tegen de achtergrond van de toenmalige Oosterse beschavingen heeft er zich binnen die Griekse cultuur een feit van enige historische betekenis voorgedaan. Daar ontstond namelijk het fenomeen van...

'Een beperkte vorm van democratie'

Democratie is een woord dat uit hún Griekse cultuur en taal afstamt. Als begrip heeft het in onze 21ste eeuw zelfs wereldwijd aan betekenis gewonnen, nl. de strijd tussen een vredelievende democratie en mensonterende dictaturen.

Het Griekse volk heeft het toen via zijn denkers ontdekt. Het betekent bij hen 'een bestuur door en voor vrije burgers'.

We gaan dit verschijnsel even van naderbij bekijken. Daarom eerst iets meer over hun typische politieke structuur.

De oude Grieken kenden toen geen centrale landelijke regering zoals wij die nu kennen, maar wel een systeem van stadstaten, los van en naast elkaar verspreid. Elke grote Griekse stad vormde met het daarrond liggend gebied een volledig zelfstandige bestuursseenheid. In zo'n stad van betekenis werden er wetten gemaakt door een volksvergadering. Terwijl de rechterlijke en uitvoerende macht in handen waren van rechters en magistraten, die door een kleinere groep van de bevolking - lees: de bezittende en rijke klasse - werden verkozen of door loting uit het volk werden aangewezen.

Kan je je dat in déze periode van de geschiedenis al voorstellen?

Er bestond toen al een tamelijk directe democratie waarbij maar een (klein) deel van de bevolking via zijn gekozen vertegenwoordigers, over een politiek beleid voor de hele gemeenschap besliste.

Even voor alle duidelijkheid: het ging daar om kleinere autonome politieke stadsgemeenschappen.

Loting voor het centrale regeringsorgaan gebeurde zowel voor de wetgevende, de uitvoerende als de rechterlijke macht! Enkel vrije mannen werden als 'burgers' bij loting voor één jaar aangeduid voor het zenuwcentrum van de macht. Die konden gaan stemmen maar een mandaat kon maar één keer uit opeenvolgend verlengd worden. In de Atheense democratie werd loting als meer democratisch gezien dan verkiezingen.

Aristoteles, voor wie de vrijheid een grondbeginsel was van een democratische staatsinrichting, meende dat men best 'om de andere beurt regeert'. Belangrijk was de snelle afwisseling van bestuurders. De idee van 'beroepspolitici' of 'zonen/dochters van politici in de politiek' zou bij hen totaal onaanvaardbaar zijn geweest.

Vrouwen evenmin als de handwerkers, landarbeiders, vreemdelingen en slaven telden niet mee. Van enige gelijkheid tussen de seksen was geen sprake en alleen de man kon erven.

Meisjes werden niet tot het onderwijs toegelaten. De bruidsschat die zij meebrachten werd beheerd door de man en alleen hij had het genot ervan.

**Stadsstaten - zoals in het toenmalig Griekenland - kennen wij ook vandaag nog in Europa.
Bijvoorbeeld in Duitsland zijn Berlijn, Bremen en Hamburg stadstaten tussen de vele
Bundesländer.**

De oude Griekse cultuur verdween maar de idee van democratie en loting, waar het principe van vrijheid (althans voor een deel van de Griekse bevolking) sterk mee verbonden was, zal als een politiek experiment en als idee niet meer uit de westerse geschiedenis verdwijnen. We zouden kunnen zeggen dat de politieke geschiedenis van Europa rijker is aan dergelijke regeringsvormen dan men zou denken; omdat daar toen in principe de moderne mens werd geboren. Na verloop van véle eeuwen zal de idee van gelijkberechtiging hier in het westen in de tijd van de Verlichting (17de en 18de eeuw) opnieuw tot de sterkere verbeelding van vooraanstaanden gaan spreken.

Ik kom hier later op terug.

Zelfs heel wat Europese talen zullen eeuwen later de Griekse woorden 'democratie' en 'politiek' (πολιτικη) van de oude Grieken letterlijk overnemen. 'Politiek' zouden we dan enigszins kunnen vertalen als 'de zorg voor de gemeenschap', met de bedoeling van het lot van de natie in goede banen te leiden.

'Wanneer je niets van het verleden leert herhaalt de geschiedenis zich'

Ik wil eveneens de Griekse geleerde Eratosthenes (276 v.Chr.-195 v.Chr.) in de schijnwerper plaatsen. Hij was het hoofd van de beroemde bibliotheek van Alexandrië (Egypte). De man berekende toen al dat de omtrek van de aarde 40.075 kilometers bedroeg. Dit deed hij zonder onze huidige satellieten GPS enz. Het is duidelijk dat hij toen al beseftte dat de aarde rond was, terwijl in de tijd van Columbus vele Europeanen onze planeet nog als een vlak beschouwden!

Ook stelde de Griekse filosoof en astronoom Aristarchos van Samos (310-230 v.Chr.), in de derde eeuw dat de aarde en andere planeten rondom de zon draaiden. Omwille van zijn berekeningen en zijn overtuiging dat de zon het middelpunt van het heelal is, werd hij door zijn tijdgenoten ook van goddeloosheid beschuldigd! Achttien eeuwen later zal deze man onder het stof vandaan worden gehaald.

Zeer opmerkelijk is dat een andere wetenschapper in Alexandrië (Egypte), Claudius Ptolemaeus (astronoom, wiskundige en geograaf in de 2de eeuw van onze tijdrekening) meende dat de aarde het middelpunt van het heelal was. De sterren waren volgens hem gaten in het 'uitspanseel', dat gespannen is rond de aarde. Hij is dé pionier van de oudheid geweest die de toen bekende landen in kaart wilde brengen. Hij ging in zijn boek 'Geographia' van de symmetrische overtuiging er vanuit dat in het noordelijk halfrond van de aarde grote continenten lagen en dat er zich in de zuidelijke helft ook grote werelddelen zouden bevinden. Hij stootte op de onverenigbaarheid de oppervlakte van een bolvorm op een plat vlak over te brengen.

Dit is een probleem waar de hedendaagse topografen nog steeds, niettegenstaande de hulp van digitale gegevensverwerking, worstelen.

Zijn kaartmodellen zullen het zestien eeuwen lang doen omdat er in de hele periode van de middeleeuwen weinig interesse voor bestond en er geen echte kaartenmakers waren.

Pas twaalf eeuwen later zal de nieuwsgierige Renaissancemens ook deze Ptolemaeus terug te voorschijn halen. Dit werd toen mogelijk dankzij de Arabische cultuur in Spanje, die veel schriften uit de Griekse beschaving had bewaard. De boekdrukkunst zal dan hierbij natuurlijk een grote rol spelen.

Bij Mercator, in de 16de eeuw, kom ik hierop terug.

Deze oude Griekse cultuur heeft zich toen ver in het Oosten verspreid, zelfs tot in Pakistan en waarschijnlijk tot in het noorden van India.

Verder verspreide zich deze cultuur ook naar het zuiden in Egypte via de Nijl tot in centraal Soedan en vervolgens tot in Jemen, Koeweit en Arabië.

De daaropvolgende Romeinse overheersing van het hele Middellands zeegebied, met zijn sterk uitgebouwd rechtssysteem, zal daarentegen vele eeuwen lang op politiek vlak een hele ontwikkeling doormaken.

1.1.8. Het Romeinse Imperium

Het Romeinse Imperium begon ongeveer 2.700 jaar geleden en was een eerste supermacht in de gebieden rond de hele Middellandse Zee, verspreid over drie continenten. Van bij de Donau tot aan de Sahara, van de Gibraltar tot aan de Eufraat in Oost-Turkije.

Nog steeds horen wij de leerkracht geschiedenis de vreemde namen noemen van stammen in de uitgestrekte wouden waar de Kelten en de Galliërs zoals de Eburonen, Aduatiekers, Batavieren, Menapiërs, Teutonen enz. leefden. Pas met de komst van de Romeinen werden feiten en gebeurtenissen uit onze streken schriftelijk vastgelegd. De bevolking in Rome meende dat de volksstammen in het Noorden in een gebied leefden waar de zon nooit/weinig scheen. Dit gebied dat zich in het onbekende noorden situeerde lag niet ver verwijderd van de ingang naar de Onderwereld waar complete duisternis heerste.

Rome, het bestuurscentrum van het Romeinse Imperium, ligt maar een vijftienhonderd kilometer van onze contreien verwijderd. Op welke waarden was hun maatschappij gebouwd? Koningen, keizers en dictators zijn ook daar de revue gepasseerd.

We hoorden steeds spreken over de 'Romeinse beschaving'. Was dit echt een 'beschaving'?

In een bepaalde periode werd de Romeinse keizer een 'divinus', een 'onaantastbaar' iemand.

Hij werd oorspronkelijk helemaal niet als 'goddelijk' aanzien maar bezat wel de opperste macht. Hij had duidelijk een militaire job en moest dan zorgen dat voldoende strijders werden aangeworven.

Dus moest de legerdienst aantrekkelijk worden gemaakt en daartoe werd een vernuftig systeem bedacht, super aantrekkelijk en vooral het kostte geen geld: en dat was dan de 'militie'.

Vechten werd de basisoptie van de Romeinse maatschappij.

De volwassen inwoners die niet wilden gaan vechten werden krijgsgevangenen die 'servi' (slaven) genoemd. Proletariërs die eventueel toch tien jaar legerdienst zouden verrichten konden wel geciviliseerd - een echte burger - worden.

Militairen zouden op het einde van hun termijn 'vergoed' worden met... rechten.

Dit waren specifieke voorrechten voor krijgers want zij waren 'cives' (burgers) geworden.

Bij onderlinge conflicten werd er dan ook 'civiel' recht gesproken. Zij konden zoals de patriciërs gaan stemmen, maar enkel voor een legerleiding. Hen werden 'libertates' (vrijheden) verleend.

Na tien dienstjaren - dan waren ze geciviliseerd - kregen zij de status van Romein en konden pas dan eventueel hun ontslag nemen. Zo zag de situatie eruit in de periode rond 170 v.Chr.

Meestal kregen deze geciviliseerde Romeinen een territoriaal domein toegewezen. Daarbij kwam dat deze categorie mannen een testament kon opmaken. Heel belangrijk want na hun dood zou hun eigendom - soldaten plunderden - erfbaar worden. Dus rijkdom kon groeien! Zij mochten voortaan ook overal in het rijk handel drijven zoals de inwoners deden van Campanië (de graanschuur van Rome).

De gebieden van het huidige Italië verwierven na verloop van tijd dezelfde rechten als de inwoners van de stad Rome, behalve het stemrecht.

Naar elke nieuwe overwonnen Provincie reisde een senator om de aanvoerders van de verliezende partij, van dat gebied, officieel voorstellen te doen en bij instemming, voorwaarden voor de Romeinse Vrede aan te bieden. Dit noemden zij de 'Pax Romana' waarop die Provincie wel of niet kon ingaan. Loyaal zijn met Rome betekende geen vijandschap meer tegen de keizer, belastingen zouden moeten betaald en een aantal contingenten soldaten dienden worden geleverd. Bij aanvaarding van deze drie voorstellen kreeg de Provincie eigen rechten toegewezen. Caesar - zijn tijd vooruit - wenste dat deze legereenheden op termijn ook de specifieke voorrechten zouden krijgen om hen liever als vriend dan als vijand te blijven zien. Bij afwijzing werd er verder oorlog gevoerd. Stilaan had elk deel van het rijk zijn eigen civiel systeem uitgebouwd. Na verloop van tijd waren er uit de veroverde gebieden voldoende soldaten voorradig om weer andere provincies te gaan veroveren zodat de Romeinen zelf helemaal geen dienstplicht meer moesten vervullen.

Op een gegeven moment werd het een probleem voor de keizer hoe hij de Romeinse bevolking tevreden kon blijven stellen. Dat deden de keizers door met ijzeren hand te regeren maar ook te zorgen dat de burgers rechten kregen en luxe. Het gezin was een hoeksteen want die betaalden belastingen en leverden soldaten. Men zag duidelijk dat kinderen die voortkwamen uit stabiele gezinnen later meer evenwichtige en te vertrouwen volwassenen waren dan die uit labiele families kwamen. Daarom werd het huwelijk vanaf een bepaald moment als een stabiel element, als een vrij belangrijke instelling van de maatschappij gezien. Wanneer een kind 'in matrimonio' werd geboren (de ouders beloofden t.o.v. een officiële afgevaardigde hun kind sámen op te voeden) kreeg dat het civiel statuut.

Het civiel (politiek) recht was enkel voor mannen bestemd. Toch bezat de vrouw bij de Romeinen enige status en heeft ook zij gaandeweg meer rechten verworven.

Zij was een 'cives romana' (Romeinse burgervrouw) en in de praktijk van het dagelijks leven functioneerde zij als dé formele pater familias, het hoofd van het gezin.

(Notities overgenomen uit een voordracht UDL op 4 maart 2008 door Prof Laurent Waelkens (Fac. Rechten KUL)

De Romeinen hadden een systeem ontwikkeld om snel hun legioenen, goed getrainde soldaten, te verplaatsen. Een 'veldheer' zou een groot deel van West-Europa veroveren! Zo kent iedereen bij ons de zogenaamde 'grote' Romeinse veroveraar Julius Caesar die na zijn veroveringen in het jaar 46 v.Chr. in Rome alle volmachten kreeg toegewezen (vermoord in 44 v.Chr.).

De Romeinse vechtersbazen zijn niet tot in het hoge Noorden van Europa doorgedrongen. In het heel laag gelegen gebied Nederland nauwelijks hoger dan de zeespiegel zagen zij de Rijn als de grens. Zij drongen wel door tot in Schotland en via Duitsland zelfs tot in Denemarken. De Romeinse keizer Hadrianus liet in Schotland rond de jaren 120-130 na Chr. (toch op de noorderbreedte van Denemarken) een 120km. lange en 5 meter hoge dubbele muur optrekken om het Romeinse rijk tegen de binnendringende Vikingen te beschermen. Bij de grenzen trokken ze aan hun zijde overal forten en legerkampen op

Sommige historici menen dat ze geen archeologische bewijzen vonden van Caesars activiteiten in onze streken maar wel in Frankrijk en Zwitserland. Zijn legers waren snel omdat zij voor de bevoorrading niet afhankelijk waren van trage ossenkarren. De soldaten die door heel Europa trokken, droegen zelf hun dagrantsoen mee.

Een Romeinse soldaat sjouwde zelfs een houten paal mee voor de dagelijkse optrek van een verschaning rond hun nieuw nachtkwartier! Dagmarsen tot 35 kilometer werden in 7 uur afgelegd, gepakt met een gemiddeld gewicht van vijftieng tot dertig kilogram op de rug.

Wat die Romeinse legioenen in Gallië uitrichtten om het te koloniseren kan men bijna vergelijken met een genocide, zo menen sommigen.

Ongeveer een half miljoen slachtoffers zouden hier in het toen dunbevolkte noorden zijn gevallen. Zeker zijn ook tienduizendtallen mensen als slaven mee naar Rome gevoerd en bijna duizend dorpen werden verwoest of platgebrand. Dit allemaal ter ere van veldheren die zich via bloedbaden een weg naar de top in Rome zochten. Daar werd voor een groot veroveraar – die keizer werd - een triomfboog opgericht.

Bij zijn terugtocht in Rome werd Caesar in de Senaat door Cato van oorlogsmisdaden beschuldigd. Twee jaar vóór zijn gewelddadige dood werd Caesar een dictator. Cato (een stoïcijnse filosoof) die nooit van enige corruptie werd beschuldigd en geen zitting van de senaat oversloeg, zei over zijn rivaal Caesar: 'dat hij dit (in Gallië) in de naam van Rome heeft uitgespookt zal de woede van de goden op ons doen neerdalen. We moeten hem overleveren aan de mensen die hij ginder heeft aangevallen.'

Korte tijd later (in 44 v.Chr.) werd de 56 jarige dictator keizer Caesar in volle senaatsbijeenkomst door een paar senatoren met 23 dolksteken vermoord.

(Historici ontdekten dat 43 Romeinse keizers van de 69 door geweld om het leven kwamen. Dat gebeurde niet in de strijd op hun paard op het slagveld, maar meestal gebeurde dat door een dolkstoot in de rug.)

Romeinse landvoogden stonden in elk nieuw veroverd gebied aan het hoofd van het bestuur met de logistieke steun van de legioenen of regimenten (1 legioen telde 6.000 soldaten), gekazerneerd op de meest strategische plaatsen. Deze soldaten werden door Rome met o.a. zoutklompjes betaald (zout smolt niet in warme gebieden). Brood en zout waren het minimum om van te overleven. (Zout betekent in het Latijn 'sal' vandaar ons afgeleide 'salaris' wat later het woord 'loon' in de arbeiderswereld is geworden). Legers zoals nu bestonden toen niet maar toch werden er oorlogen gevoerd. Eeuwenlang zouden vechters een strijdheer hebben die hen betaalde. Zij redeneerden 'ik ben van wie mij betaalt', wat gemakkelijk tot desertie kon leiden.

De keizers in Rome beseften wel degelijk het belang van een goed communicatienet dat zich tenslotte uitstreekte over 21 hedendaagse landen! Niet te geloven. Om deze snelle verplaatsing mogelijk te maken waren de Romeinen uitstekende wegenbouwers geworden. De bestaande wegen werden op vele plaatsen verhard. Die aangelegde wegen, heirbanen (heir = leger) geheten, zouden in de verre toekomst nog gebruikt worden omdat er eeuwenlang verder geen nieuwe wegen meer werden aangelegd. In heel het Romeinse rijk, van Syrië tot in Engeland zou er iedere mijl - dit waren 1.000 dubbele passen of 1,61km - langs de heirbanen een Romeinse 'mijlpaal' hebben gestaan. Waar men ook in dat grote rijk reisde, steeds kwam men dat vertrouwde symbool van zo een paal tegen. Wij leefden onder die Romeinse heerschappij vanaf een vijftigtal jaar voor onze tijdrekening tot een goede drie eeuwen erna. Dit was een voldoende lange periode om diepgaand beïnvloed te worden.

De Romeinse invloeden zijn toen langzaam de aloude bestaande cultus van de Germanen binnengeslopen. Zo werd in onze gebieden namelijk in Kruishoutem een heiligdom gevonden dat tegelijk aan de Romeinse oorlogsgod en aan zijn Keltische collega gewijd was. In die gemeente werd ook nog een goed bewaarde Romeinse waterput uit de eerste eeuw na Christus ontdekt. We herinneren ons dat Tongeren een Romeinse nederzetting is geweest en dat de Duitse stad Trier, gesticht door keizer Augustus, tot in de vierde eeuw zelfs een residentiestad is geweest voor Romeinse keizers.

Hun wetgeving werd ook aan de volksstammen hier in onze streken opgelegd. Het was een hard systeem. De grote redenaar Cicero vermeldde in zijn 'Pro Domo' redevoering dat het gezinshoofd zich als een soort heerser over zijn kinderen kon gedragen. Hij had het beslissingsrecht over leven en dood van zijn kind(eren), het recht om het naar believen te kastijden, te laten geselen en het op te laten sluiten. Hij bezat ook het recht om het uit de familie te stoten. De man genoot als gezinshoofd, vanuit de rechtspraak, de macht van een absoluut despoot. De Romeinse vrouw beheerde en beschikte over haar goederen die zij van thuis uit

had meegekregen. Zij kon wel uit de echt scheiden, deelnemen aan het maatschappelijk leven, maar ze kon geen ambten bekleden.

Opmerkelijk dat dit Romeinse recht twintig eeuwen later nog steeds zijn rol speelt in onze Belgische rechtspraak en in die van menig ander Europees land. De kern van dat Romeinse Recht werd door Napoleon, overgenomen die de privé-eigendom sterk wou beschermen en de macht centraal wilde houden. De Romeinen drongen een verslagen vijand telkens de 'Pax Romana' of 'Romeinse Vrede' op. Het kwam erop neer een overwonnen volk onder de knoet te houden en het te doen afdokken. Eigenlijk hield Rome met zijn legioenen negentig procent van de toenmalige wereld in armoede.

Aan taksen betalen ontsnapte men nergens in dat grote rijk. Van overal stroomden deze belastingen naar Rome waar de keizer met zijn gevolg in pracht en praal grote sier maakte en zichzelf als een god alle eer liet bewijzen. Die goddelijke eer kwam tot uiting onder andere in de paarse kleding die alleen een keizer mocht dragen. De doodstraf bestond voor inbreuk op die regel.

Die keizer-cultus diende om dat immense rijk bijeen te houden. Belastingen kwamen uit de toenmalige gebieden van de huidige landen zoals Frankrijk, Spanje, Portugal, België, Nederland, Duitsland, Zwitserland, Oostenrijk, de Balkan, Roemenië, Zuid-Hongarije, Tsjechië, Slowakije, West-Turkije, Syrië, Israël en de noordkusten van Afrika.

Rome was dé hoofdstad (telde een miljoen inwoners) met de mooiste bouwwerken in de toenmalige wereld. Denk aan het nog bestaande Forum Romanum, het Colosseum en ook het Pantheon in Rome met zijn betonnen koepel en een diameter van 43m, gebouwd in 125 n.Chr.

Men bouwden veel appartementen van vijf tot zeven verdiepingen hoog, met onderaan werkruimten en winkels. Het was de bedoeling om deze te verhuren. Er was toen geen stromend water in de huizen, geen baden of toiletten. De bewoners moesten gebruik maken van de openbare voorzieningen.

Het was een imperium gesitueerd rond de héle Middellandse Zee met een vrij uitgebreid gebied naar het noordwesten toe. Deze zee, een bijna binnenzee, werd heel chauvinistisch 'Mare nostrum' of 'onze Zee' genoemd.

Er werkte in Midden-Italië een mengelmoes van een paar honderdduizend slaven, afkomstig uit de verre wingewesten waar overwonnen volksstammen in de oorlogen zich niet hadden overgegeven. Ze werden als slaven te voet naar Italië gedreven.

Zo verkochten zegevierende generaals in 146 v.Chr. 150.000 Macedoniërs en 55.000 Carthagers aan de Romeinen die steeds slaven wilden kopen. Deze mensen bezaten totaal geen rechtspersoonlijkheid. Dit betekende dat zij bij wijze van spreken 'op papier' dus officieel niet bestonden zodat hun meesters hen zelfs konden doden zonder van moord beschuldigd te worden.

Het straatbeeld veranderde want de Romeinse burgers, in hun tot op de voeten gehulde toga's, zagen op zeker ogenblik tot hun ontzetting slaven uit Gallië die in broeken rondliepen, ook wanneer deze in een later stadium zich als vrije mannen in de stad bewogen.

Hoewel de Romeinen de Grieken hadden overwonnen, hadden zij een groot respect voor de rijkdom die in de filosofie van Hellas (Griekenland) verborgen lag. Anderzijds moeten wij de Romeinse cultuur nageven dat zij republikeinse staatsopvattingen hebben uitgewerkt en deze in praktijk brachten.

De republiek is een staatsvorm die niet op verticale maar op horizontale verhoudingen is gebaseerd.

Daarin werden geweld en macht binnen tussenmenselijke verhoudingen door rechtsverhoudingen bepaald en geregeld. Aanvankelijk vormde Rome een rechtstaat zoals reeds gezegd alleen voor de burgers en niet voor onvrijen, vrouwen en slaven. Later zouden de rechten ook naar deze categorieën worden uitgebreid.

1.1.9. Palestina in de tijd van de Bijbel en eerste christenen

Ontelbaar vele eeuwenlang worstelde de mens eender waar op onze aardbol met de vraag over het bestaan van een soort almacht 'hoog boven de wolken'; over een opperwezen (in de godenwereld) dat over het geluk of ongeluk van mensen zou beschikken.

We vermeldden al dat naast de Egyptische, Griekse en Romeinse culturen ook de Joods-christelijke cultuur ons als westerlingen sterk heeft beïnvloed. De bijbel was daarbij de belangrijkste spirituele bron uit die cultuur, waaruit tenslotte drie grote monotheïstische godsdiensten zijn ontstaan, nl. die van de Joden, de Christenen en de Moslims. Het volumineuze Bijbelboek van een kleine tweeduizendtal bladzijden (afhankelijk van het drukwerk) is als een bibliotheek, een verzameling van vele kleine 'boeken'.

Daarin staan een aantal basiswaarden zoals die van goed en kwaad, de gelijkwaardigheid van mensen onderling, geweldloosheid, de idee dat een mens een bewuste levenskeuze kan maken voor meer rechtvaardigheid en eerlijke verdeling van goederen, de scheiding van politiek en religie, de keuze voor hen die geen verweer hebben.

'Behandel de evenmens zoals jij wilt dat die zich tegenover jou gedraagt'

In dat grote Romeinse Rijk waar we net over spraken lag aan de oostkust van 'Onze Zee' - de Middellandse Zee dus - een land dat de Romeinen net voor onze tijdrekening ook hadden veroverd. Palestina, een gebied waar nu Palestijnen en Joden leven, was ongeveer zo groot als het huidige België. Het was dus ook een Romeins bezet gebied geworden. Zoals in elk bezet land was ook hier een landvoogd aangesteld die het keizerlijk gezag uit Rome vertegenwoordigde. Dat volk mocht zijn eigen koning (dus ook een Jood) hebben; dus een Joodse koning naast een Romeinse landvoogd. Die keizer op verre afstand was alleen maar geïnteresseerd in wat dat land hem kon opbrengen. Daarom beval hij een volkstelling om aan de weet te komen hoeveel belastingplichtigen er woonden. Dat gebeurde rond het begin van onze tijdrekening.

De oudste benaming van dat gebied was de naam Kanaän, een streek waar allerlei stammen en volkeren hebben gewoond zoals Hebreeën, Filistijnen, de Kanaänieten. Herodotos een Grieks schrijver noemde dat gebied Palestina.

Het volk Israël, dat daar leefde, wist zich te onderscheiden door haar bevrijdende godsdienstige opvattingen.

('Een geschiedenis van onze goden'

(uitg. Van Halewyck 2008 door de Franse filosoof en godsdiensthistoricus Frédéric Lenoir)

De stamvader van de Joden was Abraham die ongeveer 4.000 jaar geleden in het noordwesten van Mesopotamië leefde (het huidige Irak en oostelijk-Syrië). Zijn opkomende familie die slechts één god kende, groeide uit tot een reeks clans. Zo werd hun god ook groter en belangrijker. Hij was trouwens hún enige God. Terwijl de Grieken en Romeinen hun veelgodendom kenden.

Een grote groep van Abrahams nakomelingen waren honderden jaren voor onze tijdrekening in de slavernij terecht gekomen. Ze werden onder farao Ramses II (1290-1224 v.Chr.) aan het werk gezet om de bekende kolossaal grote beelden uit te hakken.

Na twee eeuwen van slavernij kwam er uit deze afstammelingen een leider naar voor, een in Egypte geboren baby én van Joodse afkomst. Toen de Joodse moeder deze baby niet langer veilig verborgen kon houden, legde ze hem in een biesenmandje, dat op de Nijl tegen het riet aan bleef drijven.

De dochter van de farao vond het kind, adopteerde het en gaf het een Egyptische naam Mozes. Over de jeugd van de jongen is weinig bekend, behalve dat hij een Egyptenaar doodde die een slaaf mishandelde. Daarom sloeg hij op de vlucht. Een hele tijd onderweg riep een stem in hem dat hij zou terugkeren om voor de Joodse slaven vrijheid op te eisen en hen naar het 'Beloofde Land' te voeren.

Zijn broer Aaron, die het beter kon uitleggen, ging mee naar de farao om te gaan onderhandelen. Maar Egypte had slaven nodig en de farao had er geen oren naar. Gevolg was dat de slaven nog harder moesten werken. Pas nadat tien plagen over Egypte waren gekomen gaf de farao toe. Mozes leidde het Joodse volk lange tijd door de woestijn naar de Sinai-berg in Palestina. In het zicht van 'het beloofde land' stierf Mozes zonder zelf in het gebied te geraken. Hij had hen gebracht tot aan de grenzen met Kanaän.

De Joodse koning David, van Juda en van Israël, was rond de jaren 1000 v.Chr. op het hoogtepunt van zijn macht gekomen. Hij had naast Israël andere grote gebieden veroverd (delen van het huidige Egypte, Jordanië, Libanon en Syrië). Omdat hij de 'Ark van het Verbond' in de stad Jeruzalem had laten plaatsen werd deze tot residentiestad benoemd.

De Joden beschouwden het land Kanaän dus als hun woonplaats en erfenis. De Kanaänitische hofcultuur en cultuurgewoonten hadden zij zich meer eigen gemaakt.

De stam van Juda bleef trouw aan het koningshuis van David tot aan de Babylonische gevangenschap (597-536 v.Chr.).

Nebukadnezar II, de koning van de Assyriërs, paste een eerste keer de deportatie van hele stammen toe. Zo werden een aantal noordelijke stammen uit Israël gedeporteerd en het land werd door kolonisten uit andere gewesten bezet. Deze ballingen mochten in Babylon in elkaars nabijheid blijven wonen alsook hun gewoonten en godsdienstige rituelen behouden.

In die periode werd daar de eigenlijke basis voor het latere, meer gestructureerde jodendom gelegd want toen kwam een groot deel van hun heilige Schriften tot stand. Hun ervaringen van vernederingen en zwoegen, van hun zoeken en leren binnen hun gemeenschappen werden opgeschreven.

Maar in 539 v.Chr. echter werd Babylon door de Perzen veroverd en van hen mochten de Juda-ballingen terugkeren naar het land van hun voorouders. In Jeruzalem herbouwden zij hun vernielde tempel, die in 960 v.Chr. door koning Salomon werd gebouwd en in 578 door de Babyloniërs was verwoest. Deze werd nu het symbool van hun herwonnen vrijheid en hun eenheid als volk. Ze hadden gemeenschappelijke ervaringen van deportatie, slavenbestaan, verzet, vlucht en verbanning achter de rug en hadden de overgang gemaakt van een 'volk van slaven' naar een 'volk van bevrijde slaven'. Zodoende gingen zij steeds sterker geloven in de bevrijding uit elke vorm van onderdrukking. Zij hadden geleerd om als volk een maatschappelijke tegenbeweging te maken om onder een dwingende grootmacht uit te komen.

Dit was historisch!

Dat gemeenschappelijk bewustzijn werd neergelegd in vele geschriften uit hun traditie, het heiligste schrift van de Joden dat de 'Torah' is geworden. De kern van de Bijbel, de Levenswijsheid, de 'Wet' kreeg haar definitieve vorm rond 440 v.Chr.

De boeken van de profeten, de Psalmen, de Boeken van Wijsheid die bij hen om de drie jaar regelmatig werden voorgelezen tijdens de religieuze bijeenkomsten in de tempel of in hun synagogen, waren voor hen een bron van wijsheid en inzichten geworden.

De uittocht en bevrijding uit de slavernij van Egypte is bij die mensen hét centrale thema van hun godsdienst geworden.

Doorheen hun specifieke woestijnervaringen ontdekten zij zichzelf als volk zodat het doorheen de volgende eeuwen een steeds zuiverder beeld van een enige God kreeg. Men treft in de Bijbel enerzijds teksten aan over een meer primitief godsbeeld: een die legers aanvoert, die zich zou wreken, die mensenoffers zou eisen, die mensen strafe en die op moorden aanstuurde. Anderzijds zien we hoe dát beeld van die God gaandeweg doorheen de verdere Joodse geschiedenis veranderde.

Via hun profeten ontdekten zij een God die met zijn volk onderweg is. Een God die hen telkens oproept om verder te gaan en om niet moedeloos in het leven neer te blijven liggen. Want 'De Ene' - hún God - was hen - zijn volk - ter hulp gekomen om het te bevrijden uit slavernij. Steeds meer herkenbaar liet Hij zich telkens in iemand kennen als 'Ik zal er zijn'... als een figuur die mensen in nood wil bijstaan. De Bijbel dacht over

God als de totaal Andere, helemaal verschillend van het beeld van een god die mensen gevangen houdt onder een noodlot of als een opperwezen dat sinds eeuwen gehaat en gevreesd werd. Hún God werkt doorheen mensen die zich laten sturen naar mensen in nood. Hij staat aan de kant van kleine mensen.

‘Als je ziet dat de kleine man onderdrukt wordt en dat recht en rechtvaardigheid worden geschonden, verbaas je dan niet. Want een hoge ambtenaar wordt door een hogere beschermd en zij beiden nemen elkaar in bescherming tot de hoogsten toe.’

Dat Joodse volk is voor onze tijdrekening (63 v.Chr.) in de handen van de Romeinse bezetter gevallen. Ze hadden van de keizer in Rome wel een speciale gunst bekomen. Ze mochten Jahweh als hun enige God (niet de keizer) blijven aanbidden en daarbij hun tempel in Jeruzalem als het huis van hun God én als hun nationaal centrum behouden. Godsdienst en politiek waren in die periode nog niet gescheiden.

Een Romein, de bezetter, mocht deze tempel niet betreden opdat het gebedshuis niet zou verontreinigd worden.

Dit was een uitzonderlijke gunst in een Romeins wingewest, binnen het grote Romeins imperium!

In de periode van die Romeinse bezetting trok rond het begin van onze tijdrekening een man rond als een leraar. Hij was afkomstig uit het stadje Nazareth. Hij was een man, rond de dertig en in de volle fleur van zijn leven. De Joodse geschiedschrijver Josephus Flavius, die ongeveer leefde tussen de jaren 37 en 100, had het in zijn geschriften twee keer over hem. De Romein Tacitus en nog een andere Romein, een proconsul Plinius de Jongere, vernoemden deze man uit het verre Galilea.

Het ging over een zekere Jezus (Joshua), geboren uit een Hebreeuwse vrouw. Waarschijnlijk was hij niet getrouwd, alhoewel in die tijd daar iedereen huwde. Er bestond in het land van de Joden wel een dergelijke groep van niet-getrouwden, die Essenen werden genaamd. Het was een ascetische broedergemeenschap waarvan al de leden celibatair leefden.

Van zodra zij hem beter leerden kennen, noemden velen die Jezus van Nazareth een profeet.

Deze man is niet oud geworden want hij werd omwille van zijn hoogstaande morele boodschap en zijn levenswijze rond zijn drieëndertigste door zijn eigen Joodse overheid aan de Romeinse bezetter uitgeleverd en geëxecuteerd. Die uitzonderlijke man is geen militaire held geworden.

Hij heeft binnen een relatief korte tijdspanne van maar enkele jaren iets uniek in de wereld op gang gebracht. Het is een spirituele stroming die mensen, al de eeuwen daarop tot in onze dagen toe, bleef aanspreken.

Hij trok rond om mensen, meestal in groep, aan te spreken. Hij heeft blijkbaar dingen gezegd en gedaan die anderen deden opkijken, aanvankelijk argwanend, dan verwonderd, vervolgens sterk benieuwd om er meer van te weten, in de zin van ‘die durft’. Niet alleen wat hij zei maar ook wat hij deed was zeer opmerkelijk. Wie hij ook opzocht of contacteerde, hij hanteerde geen barrières.

Hij ging naar lui die aan de rand van de samenleving leefden, sprak met vreemdelingen van buiten de landsgrenzen. Hij sprak zelfs met vrouwen in het openbaar, wat helemaal niet de gewoonte was, en hij gaf aandacht aan kinderen en gehandicapten!

Dat was ongehoord in die tijd.

Hij schold Joodse leiders uit voor ‘witgekalkte graven’ omdat sommigen, met een heel hoge dunk van zichzelf, anderen minachtten door zware lasten op de schouders van zwakkeren te leggen (via vele geboden en verboden).

Mensen vroegen zich af wat voor iemand die man eigenlijk was. Zij volgden hem een tijdje en leerden hem dan beter kennen met het gevolg dat ze zich aangetrokken voelden door wat hij zei en wat hij deed. Hij moest over een uitzonderlijke grote mentale kracht en fysieke energie beschikken om een dergelijke boodschap te brengen die blijvend mensen zou aanspreken. Vrienden die hem volgden vroegen zich soms af of hij niet ‘te ver’ ging. Het werd hen in een paar jaar duidelijk dat die man uit Nazareth een heel radicale keuze in zijn leven had gemaakt. Hij was vóór de mens, wie hij of zij ook was. Wetten en structuren kwamen op de tweede plaats.

Hij ging helemaal niet akkoord met de gangbare mening dat ziekte, handicap of armoede een noodlot of straf van God was omdat hun ouders zouden gezondigd hebben. Hij veroordeelde hen niet, liep ook niet om hen heen maar nam hen in verdediging tegen sterkere machten binnen het maatschappelijk stelsel. Hij gaf zelfs kritiek op wetgeleerden, hetgeen zeer ongewoon was in die tijd. Hij kwam tenslotte in scherp conflict met de Sadduceeën en Farizeeën, politieke leiders en schriftgeleerden, dé vertegenwoordigers van 'de kerk' van toen.

Hoe kon het anders?

Velen dachten zelfs dat net hij voor een machtswissel zou zorgen zodat de Romeinen buiten zouden gekegeld worden. Maar hoe langer hoe meer men hem beluisterde hoe duidelijker het werd dat deze man heel andere dingen bedoelde. Hij had een ander soort ideeën en idealen. Hij had het telkens over het Rijk van God. Uiteindelijk werd hij omwille van zijn heldere religieuze, maatschappelijke en ethische overtuiging opgepakt, door zijn eigen volk beschuldigd van godslastering (dit was in de oudheid een zeer ernstige kwestie) en zodoende aan de Romeinse bezetter uitgeleverd.

Deze Romeinse landvoogd was Pontius Pilatus. Hij was 'Prefect', van 26 tot 36 n.Chr., voor het wingewest in Palestina, die zetelde in Jeruzalem. Deze Romein was de enige die een doodstraf over een Jood kon uitspreken en zelfs de Joodse koning Herodes kon dat niet. De beschuldigingen kregen tijdens een vrij kort verhoor een sterk politiek getint karakter. De overheden speelden het sluw door te stellen 'die man spoort ons volk aan tot opstand', en 'er zouden aan de keizer in Rome geen belastingen moeten betaald worden'. Hoe moet dat geklonken hebben in de oren van een landvoogd, een vazal van de keizer in Rome! Als klap op de vuurpijl zeiden ze: 'hij geeft zich zelfs uit voor de Messias' ('iemand die zijn volk zal bevrijden'). Zelf zei de beschuldigde tegen de Romeinse landvoogd Pilatus: 'U zegt het, ik ben inderdaad koning.' Dat kon tellen in een bezet gebied.

De Joodse leiders hadden het inderdaad handig gespeeld. Het werd duidelijk; ze wilden hem kwijt.

Na het verhoor zei Pilatus dan als rechter tegen het publiek: 'Ik kan bij die man géén schuld ontdekken.' Omdat het Joods gepeupel blééf schreeuwen dat hij schuldig was, gaf Pilatus toe en ging hij in op hun eis: de doodstraf door kruisiging! De allerzwaarste straf! Het ging tenslotte toch niet om een Romeins burger. Zo kon hij door de keizer in Rome niet op de vingers getikt worden. Wel waste hij publiekelijk zijn handen, dat betekende in die tijd 'Ik heb met de dood van déze man niets te maken'. In een sommige gevallen gebeurde het dat ook volgelingen werden geëxecuteerd. Een mensenleven had toen weinig waarde. Zijn volgelingen panikeerden en op één na zijn ze allemaal op de vlucht geslagen.

De kruisiging was de schandelijkste vorm van executie in het Romeins rijk en was bestemd voor ter dood veroordeelde slaven.

Het lichaam van een iemand die aan een kruis stierf, mocht niet worden begraven. Het was de bedoeling dat het door vogels en natuurelementen zou worden opgeruimd.

Elke herinnering aan de geëxecuteerde zou op deze manier worden gewist. (Een voorbeeld van barbaars denken en handelen dat zelfs hier in de middeleeuwen nog werd gehandhaafd.)

Opmerkelijk was dat Jezus wél werd begraven. Dit gebeurde door lobbywerk van een vooraanstaande Jood, een zekere Jozef uit het stadje Arimathea afkomstig, en die zitting had in de Joodse Hoge Raad. Voor hem was de veroordeling slechts schijnrechtspraak geweest. Bij hem en anderen uit zijn omgeving begon het door te dringen dat déze (onterecht veroordeelde) man met zijn eigen leven heeft willen getuigen van waar het in het bestaan van de mens werkelijk op aankomt, nl. de wet is er voor de mens, niet andersom. (Deze man verkondigde inderdaad mét zijn leven dat Jaweh een liefdevol 'Iemand', een 'Abba', een ingoede 'Vader' is. En Moeder' zouden wij nú zeggen.)

Pas na zijn dood zijn de 'puzzelstukjes' in elkaar gevallen en was het voor veel van zijn volgelingen duidelijk geworden. Aanvankelijk waren zijn nauwe vrienden uit levensbehoud op de vlucht geslagen. Alles leek één grote zinsbegoocheling te zijn geweest maar nadién deden zij de ontdekking van hun leven. Eén na de ander beseften zij dat deze man de 'Diépte Grond' van het bestaan als mens had aangeraakt. Steeds duidelijker

werd het dat Hij die voorbije jaren toen ze met hem optrokken niet voor zichzelf was opgekomen door rijkdom te verzamelen of roem en eer te zoeken, maar dat hij op menselijkheid aanstuurde in relaties en op sociale rechtvaardigheid binnen grotere verbanden. Dát werd hen weken en maanden later heel duidelijk naarmate zij het daar méér met elkaar over hadden. Die overtuiging liet hen niet meer los. Dat heeft toen hun hele leven en hun grote ontgoocheling in de plooi doen vallen. Ze zijn weg getrokken om ver buiten de grenzen van hun land te gaan vertellen wat ze met die uitzonderlijke 'Mens' hadden meegemaakt. Zodoende is die man Jezus uit Nazareth - die trouwens geen lid was van de priesterklasse maar gewoon een leek - niet onopgemerkt gebleven in de geschiedenis. Hij had geen vereniging opgericht, evenmin een kerkgemeenschap gesticht, niets van dit alles. Die Jijssous (Griekse naam) heeft in de loop van de mensengeschiedenis een spirituele vonk doen ontspringen.

De eerste christenen buiten Palestina spraken meestal Grieks en bewogen zich binnen kleine en bescheiden gemeenschappen in een uitgesproken sfeer van een Romeinse overheersing waar ze zich moesten handhaven.

Als enige groep vreemdelingen waren ze in Rome niet verplicht aan de cultus van de Romeinse goden deel te nemen. Ze baden wel voor de keizer maar ze wilden onder geen beding hem als een god vereren. Ze hadden het over een koninkrijk van God dat op aarde zou komen terwijl voor een Romein niets boven het Romeinse Rijk ging.

Omdat zij eigen bijeenkomsten hadden, gingen buitenstaanders verhaaltjes rondstrooien en gekke dingen over hen vertellen. Ze kwamen inderdaad bijeen om eigen erediensten te vieren en dat maakte hen verdacht. Ze kregen soms de schuld van een ramp die zich had voorgedaan, werden vervolgd en vermoord omdat ze er duidelijk vooruit kwamen dat ook gewone mensen zeker meetelden en belangrijk waren. Bij de andere volkeren in het uitgestrekte Romeinse rijk vielen christenen op door hun consequente humane houding ten opzichte van elkaar.

Deze groepen vriendelijke mensen, waar zij ook leefden, waren solidair onder elkaar zodat er bij hen minder miserabele toestanden zich voordeden.

De Romeinen waren zoals al gezegd geen zachtaardig volk. De politieke heersers – alle eeuwen zeer bang voor opstanden - zorgden in de grote stad Rome steeds voor voldoende voedsel- en watervoorraden. Zij voorzagen de burgers in de lichtstad van grote spektakelfeesten. Ze beseften heel goed dat... met 'brood en spelen' ('panem et circenses') zij het volk kalm konden houden. Het volk wenste spektakel en dat ging meestal door in het Colosseum. Er ging dikwijls een matinee- en een soiree vertoning door. Om het publiek sensationeel te amuseren traden er in de arena gladiatoren op - zwaardvechters, bijna altijd afkomstig uit de kolonies. Deze vroegen een vrij grote gage als startgeld om het op te nemen tegen een ongetemd dier of tegen een gladiator. De kamp ging door tot één van beiden zwaar gewond stierf. Als de winnaar een slaaf was dan werd hij een vrij man. Van keizer Augustus is geweten dat er alleen tijdens zijn bewind meer dan duizend gladiatoren in het Colosseum zijn gesneuveld.

Keizer Nero, een van de wreedaardigste heersers, liet familieleden en omstanders vermoorden en gruwelijke massa-executies uitvoeren.

Aan beide zijden van een grote invalsweg stierven vele gekruisigden als brandende fakkels. Omdat hij het zo bont had gemaakt werd hij nadien door de Senaat ter dood veroordeeld om dood gegeseld te worden. Om aan die straf te ontsnappen pleegde hij zelfmoord.

Een andere keizer gaf het leger een bevel in het huidige Bulgarije wel tienduizend dieren, vooral leeuwen, beren en stieren te gaan vangen. Deze waren bedoeld om de spelen voor de 900ste verjaardag van de stad Rome te vieren.

Romeinen moesten de keizer als een godheid vereren en dat werd door de christenen geweigerd. Sommigen van deze christenen protesteerden in Rome ook tegen die mensenslachting. Door hun levenswijze én hun protesthouding gingen de Romeinen hen zien als een bedreiging voor het hele establishment, dat op zijn beurt tegenover hen steeds meer repressief ging optreden. Het kwam zo ver dat

een aantal christenen veroordeeld werd om het tegen wilde dieren op te nemen. Uit lijfsbehoud gingen de christenen zich in het kilometerslange gangenstelsel (catacomben) buiten de stad verbergen.

Een dergelijk fenomeen van uitgestrekte gangenstelsels als toevluchtsoord vindt men ook terug in de Turkse provincie Cappadocië, in Midden-Turkije. Ook daar gingen christenen zich tijdens de tweede eeuw verbergen. Zij hielden een aantal woningen uit in het zachte rotsgesteente met verschillende verdiepingen boven elkaar om te ontsnappen aan vervolgingen door de Romeinen. Een bezoek aan dergelijke ontsnappingscentra maakt indruk omdat het stille getuigen zijn van vervolgdde lui aan de basis van de maatschappij, omwille van een religieuze overtuiging. Eigenaardig genoeg waren het vele eeuwen later (12de eeuw) christenen die op hun beurt de Katharen, serene en eerlijke mensen, in Zuid-Frankrijk dodelijk gingen vervolgen.

Het waren nog wel geloofsgenoten, maar volgens Rome, met een afwijkende geloofsovertuiging. Wat de ogen van paus en bisschoppen uitstak was de kritiek van andersdenkende gelovigen op de levenswijze van de katholieke clerus. Uit puur lijfsbehoud moesten die mensen zich dan in die uitgestrekte woeste gebieden op de ruige bergtoppen van de noordelijke Pyreneeën gaan verschansen. Duizenden werden vermoord in een gecombineerde 'kruistocht' van de paus en de Franse koning.

Opmerkelijk dat christenen in die eerste eeuwen de man uit Nazareth niet als een gekruisigde figuur hebben afgebeeld? Dat gebeurde pas een vijftal eeuwen later door christelijke kunstenaars.

De oorspronkelijk in het Hebreeuws geschreven Bijbel, een verzamelwerk van veel op perkament geschreven boeken, is doorheen de eeuwen een van de meest gelezen boeken geworden. Velen kwamen in de latere geschiedenis omwille van het (vermeend) bezit of het lezen ervan, op de brandstapel terecht.

Dit thema komt later nog aan bod.

Niet-christenen in Europa merken op dat zij de christelijke invloed via de Westerse cultuur in hun persoonlijk en sociaal leven niet willen ontkennen.

Dat was de reden waarom ik binnen de context van dit werk aandacht heb geschonken aan het land dat toen Palestina werd genoemd en nu Israël heet.

De Nederlander Rudi van Roon, docent aan de Hogere Agogische en Theologische Opleiding de Horst te Utrecht, schreef:

'We dragen een Germaanse haardos (vanuit de IJslandse Edda, de verhalenbundel over goden en helden). We hebben een Griekse neus (onze filosofische wortels liggen in Griekenland) en steken een Romeinse kin vooruit (onze huidige rechtspraak) en spreken met een Joodse mond (de subversieve geschriften over recht doen aan ontrechten). Wij horen hier in Europa allemaal thuis in het Joods-christelijk denkpatroon, of we humanist zijn of niet en of we gelovig zijn of niet.'

1.1.10. De splitsing van het Romeinse Imperium

'Een keizer in Rome en een keizer in Constantinopel'

De zogenaamde christelijke keizer Constantijn (ca.273-337n.Chr.) in Rome was een heerszuchtig iemand die niet bij de pakken bleef zitten. Hij liet zijn schoonzoon in Constantinopel, de vroegere stad Byzantium (naar de naam van een vroegere Griekse heerser Byzas) als keizer installeren. Dit drukte eigenlijk uit hetgeen hun beider machtspositie betrof. Hij zag zichzelf namelijk als de opperkeizer 'Augustus', terwijl zijn schoonzoon de 'onderkeizer' was in het 'Tweede Rome' in het Oosten.

Istanbul - het vroegere Byzantium ligt in westelijk Turkije en is de enige stad op de wereld die op twee continenten ligt: Europa en Azië. Het is gescheiden door een nauwe zee-engte van een aantal honderden meters en werd in onze tijd verbonden door grote moderne bruggen voor het wegverkeer.

Vanuit zijn machtswellust en heerszuchtigheid wilde keizer Constantijn gebiedsuitbreiding.

Hij trok op een zeker moment met een leger naar Byzantium en overwon zijn schoonzoon, rivaal.

Hij liet zijn schoonzoon, een keizer, niettegenstaande de vele smeekbeden van zijn dochter, in Byzantium terechtstellen. Daarna verhuisde hijzelf met zijn hele hofhouding vanuit Rome naar Byzantium (later Constantinopel genoemd, eeuwen later Istanbul), en liet die stad versterken en verfraaien! Op 11 mei 330 gaf de keizer haar de naam 'Nieuw Rome', maar in de omgangstaal heette zij 'Constantinopolis' (in het Grieks: 'Stad van Constantijn').

Veel rijkdommen zoals o.a. beeldhouwwerken, werden uit Griekse tempels geroofd en naar die stad gesleept.

Vijfenzestig jaar lang bleef Constantinopel de nieuwe hoofdstad van het héle Romeinse Rijk, met zelfs véél meer inwoners dan in Rome te midden van een ongelooflijke pracht en praal! Er werden twee voertalen gehanteerd, het Latijn voor het Westerse deel en het Grieks voor het Oostelijk gedeelte van het gekerstende rijk. De zondag werd uitgeroepen als 'de dag des Heren'. Vanaf toen werd het gezicht van misdadigers ook niet meer gebrandmerkt.

Om dit uitgestrekte grondgebied gemakkelijker te kunnen besturen, verdeelde de volgende keizer Theodosius in Constantinopolis rond 395 het rijk onder zijn beide zonen.

Toen ontstonden een gescheiden West-Romeinse (Rome) en een Oost-Romeinse keizerrijk (Constantinopel). Hij maakte van het christendom een staatsgodsdienst om... het rijk gemakkelijker te kunnen besturen.

Dit feit zal tot op heden onvoorstelbaar trieste gevolgen met zich meeslepen.

Een authentieke verkondiging en beleving van de boodschap van de man uit Nazareth zou eeuwenlang verduisterd worden. Het christendom heeft zich als kerkinstituut vijftienhonderd jaar vastgepind aan de politieke macht. Onvoorstelbare taferelen hebben zich in de nasleep ervan eeuwenlang afgespeeld.

Het Grieks-Romeinse Constantinopel – dus hét centrum van het Byzantijnse Rijk - zou duizend jaar lang tot 1453 de GROOTSTE EN RIJKSTE STAD VAN HEEL EUROPA blijven! Dit besef is bij westerlingen maar vaag doorgedrongen. Houden we specifiek in gedachte dat in 1054 een breuk ontstond tussen de paus in Rome en de patriarch van Constantinopel. De paus van Rome excommuniceerde toen patriarch Caerularius van Constantinopel en deze legde een ban op de pauselijke afgezanten uit Rome! Dit feit heeft grote maatschappelijke gevolgen gehad. Wanneer in 1204 de westerse christelijke (!) kruisvaarders (vooral uit Venetië) een deel van de stad plunderden en de Hagia Sofia 'ontheiligden', ontstond een diepe breuk tussen christenen in Oost- en West-Europa!

Vanaf 1453 kwam de stad definitief onder een Ottomaans, Turks-islamitisch bestuur. Vergeten we niet dat Istanbul tien eeuwen lang een keizerrijk is geweest (vanaf keizer Constantijn)! Dit feit is een historisch trauma geworden in de toenmalige wereld rond de hele Middellandse Zee met tragische gevolgen op religieus én maatschappelijk gebied.

Het eens zo machtige maar nu verzwakte West-Romeinse Rijk, dat twaalf eeuwen overeind was gebleven (van de jaren 800 voor tot ongeveer 450 n.Chr.), kon uiteindelijk de binnenvallende volksstammen niet meer tegenhouden.

Vanuit het Noorden kwamen de Noormannen of Vikingen op hun snelle 'sneks' binnengevallen, vanuit het Oosten waren ook de Oostgoten en de Hunnen en vanuit het Westen de Visigoten, die uiteindelijk in 410 de 'eeuwige stad Rome' leeg hebben geplunderd. In 476 zette een Germaanse leider Odoaker de laatste Romeinse keizer in Rome af zodat toen een meer dan duizendjarig West-Romeinse rijk werd opgedoekt.

Tweehonderd jaar nadat de keizer uit Rome met zijn hebben en houden naar Constantinopel in het oosten was verhuisd zou keizer, Justinianus heerser over kerk en staat in Constantinopel (527-565), een

uitzonderlijke magnifieke koepelbasiliek laten bouwen. Deze kreeg de mooie naam van 'Hagia Sophia' (Grieks voor basiliek van de 'Heilige Wijsheid').

Het werd de grootste kerk van de ganse oosterse en westerse christenheid want het tweede Rome was in zijn ogen veel belangrijker dan het oude vervallen Rome in het Westen. Het is een merkwaardig bouwwerk en het is de eerste lage koepelkerk op een vierkante onderbouw, waaraan 10.000 arbeiders vijf jaar lang hebben gewerkt. Bij die bouw werd de Romeinse uitvinding van waterdichte cement gebruikt. Het is een bijzonder indrukwekkende binnenruimte waar je het gevoel voor het onbegrensde krijgt.

Niet te geloven hoe architecten specifieke technieken wisten te gebruiken om een dergelijk brede, laag doorhangende koepel (55m hoog en 33m diameter!), zonder rechtstreekse ondersteuning te construeren. Die basiliek ligt geografisch gezien net op een gevaarlijke lijn waar diep in de aardkorst (die is 30 à 40km dik) geologische platen tegen elkaar aanschuiven. Het heeft een dozijn sterkere aardbevingen doorstaan. Verbazingwekkend staat dat gebouw nu nog mooi en ongeschonden overeind.

In latere eeuwen is dat gebouw een mausoleum voor keizers geworden.

Merken we op dat dit bouwproject in Istanbul zes eeuwen vroeger werd gerealiseerd, vooraleer hier bij ons in het Westen de eerste gotische kathedralen met hun spitse gewelven werden gebouwd.

Oosterse christelijke kerken

In tegenstelling tot de Westerse erk waar een paus het algemeen hoofd is, bestonden in het Midden-Oosten vier zelfstandige patriarchaten. Een patriarch is te vergelijken met een katholieke kardinaal-aartsbisschop.

Deze vier waren Alexandrië in Egypte, Antiochië in Syrië, Jeruzalem in Israël en Constantinopel op de grens met Europa in Turkije. Later kwamen daar nog andere kerken bij zoals de Maronitische, de Koptische, de Syrische en Chaldeese kerk. Dit zijn autonome christelijke kerken met een patriarch aan het hoofd.

Toen was dáár nog enige democratie aanwezig, gezien de bisschoppen door het volk (gelovigen) en de geestelijkheid werden gekozen.

Maar de 'patriarch' in Rome wilde de suprematie over al de andere kerken bereiken, hetgeen niet lukte. Toch erkenden enkelen van dié kerken in zekere mate het primaat van de Latijnse 'patriarch' in Rome.

1.1.11. De breuk tussen de Westerse katholieke en Oosterse orthodoxe christenen.

De Westerse kruistochten gingen gepaard met grote verwoestingen en moordpartijen aan de oostkant van het Middellands Zeegebied. Met daarbij theologische verschillen in interpretatie van de bijbelwoord er in 1054 een breuk veroorzaakt. Vanaf toen gingen de Oosterse en Westerse christelijke kerken elk hun eigen weg, Door een verstarde dogmatische houding tussen de toenmalige paus van de Latijnse Kerk in Rome en de Orthodoxe patriarch in Constantinopel, die tot op heden niet geheeld werd. Dit betekende niet alleen een religieus gebeuren, maar had ook grote maatschappelijke gevolgen. Pas in 1965 werden de eerste interkerkelijke pogingen tot hereniging ondernomen, maar zonder resultaat. Geschiedschrijvers menen dat met de val van het Romeinse Rijk rond de jaren 400, de lange periode van de 'stille' middeleeuwen was aangebroken. Anderen menen eerder dat dit vanaf de tijd van Karel de Grote rond de jaren 800 gebeurde. De 'stille jaren' zouden ongeveer duren tot in de 15de eeuw, toen Europa in een stroomversnelling terechtkwam.

Aan het christelijke Europa werd aan zuidwestelijke kant op het Iberisch schiereiland geknaagd. De Moren, die daar al meer dan 800 jaar leefden werden daar door katholieke koningen in 1492 verdreven én in datzelfde jaar werd 'de nieuwe wereld' Amerika ontdekt. De West-Europese wereld zou dan opvallend snel gaan veranderen.

Westerse theologen en monniken: Augustinus en Benedictus

Veel namen van grote geleerden in het Westen tijdens het eerste millennium van onze tijdrekening werden ons niet overgeleverd.

Diegenen die toen uit de geschiedenisperiode naar voor kwamen waren, meestal binnenkerkelijke figuren omwille van het feit dat er toen in Europa nog geen exacte wetenschappen bestonden. De Kerk was de enige instantie van betekenis die kennis verspreidde. Een paar uitschieters gingen eeuwenlang mee, zelfs tot in de 20ste eeuw.

Een Noord-Afrikaan Augustinus en een Italiaan Benedictus waren invloedrijke kerkelijke personen in het toenmalige West-Europa. Toch is het wel zó dat er tijdens diezelfde middeleeuwen in het zuidwesten van het Europese vasteland geleerden actief waren binnen een gecultiveerde moslimcultuur. Dit zou de rest van het continent op een hoger niveau gaan tillen door hun grote wetenschappelijke arbeid.

We kunnen er niet langs, even een paar denkers te vermelden die in die periode in westelijke Europa een christelijk gedachtengoed hebben nagelaten en zo hun stempel hebben gedrukt op de volgende eeuwen.

Aurelius Augustinus (354-430)

‘Een Noord-Afrikaanse Romeinse theoloog beïnvloedde vele eeuwen het latere christendom’

Aan de Afrikaanse noordkust in het huidige Algerije, die toen nog samen met Marokko en Tunesië de Romeinse ‘Provincia Africa’ vormde, lag de stad Thagaste (het huidige Souk-Ahras in Algerije vlakbij de Tunesische grens), waar Aurelius Augustinus, midden 4de eeuw, werd geboren.

Hij overleed in Hippo (de huidige kuststad Annaba aan de Middellandse Zeekust). Hij zou het kerkelijke denken in West-Europa gedurende vele eeuwen onrechtstreeks op maatschappelijk vlak beïnvloeden. Zijn ouders waren als Romeinse kolonisten, christelijk geïnspireerd. Op 18-jarige leeftijd had hij al een zoon van een vrouw met wie hij samenwoonde. Als jonge man doceerde hij de Latijnse grammatica en de redenaarskunst eerst in de stad Carthago (Tunesië), nadien in Rome en later ook in Milaan.

Augustinus was een zoekende geest. Bekeerd tot het christendom in 391 te Hippo werd hij nadien tot bisschop gewijd. Hij was ervan overtuigd dat er in de mensenwereld een grote tegenstelling tussen licht en duisternis bestond en dat de waarheid ontdekken, een bijna onmogelijke opgave was. De Bijbel voldeed hem aanvankelijk niet omwille van de bestaande slechte vertaling. Hij slaagde erin om in zijn theologie (godgeleerdheid) een filosofisch denksysteem aan te brengen.

Over welke thema's werd in die tijden nagedacht en geschreven... ?

Op latere leeftijd liet hij zich inspireren door theorieën van de Griekse filosofie, vooral het denken van Plato. Wat volgens hem werkelijk bestaat is de wereld van ‘de eeuwige Ideeën’, of van het Goddelijke zou men kunnen zeggen. Ons materieel fysiek lichaam is een onvolledige vorm, een schijnsel van het echte bestaan. Hoe spiritueler een mens leeft hoe nauwer hij bij het échte bestaan betrokken is. De gespletenheid, de dualiteit tussen het geestelijke en het materiële - ook tussen geestelijke en materiële arbeid - is toen in de westerse wereld naar boven gekomen.

Augustinus schreef o.a. over de vrije wil en over de toekomst van de mens.

In één van zijn belangrijkste werken, namelijk ‘Civitate Dei’ of ‘De Stad van God’, had hij het over het bestaan van de mens waarin hij de meerwaarde vooropstelde van een latere hemelse wereld ten opzichte van ons alledaags bestaan.

Een opvatting die diametraal staat tegenover die van de hedendaagse mens in de 21ste eeuw.

Sinds Augustinus hebben velen in Europa gemeend dat de geschiedenis een evolutie kent en een einddoel heeft.

Een levensgroot probleem voor hem was het kwaad en al het negatieve in de wereld waarvoor hij geen andere oplossing kende dan dat het uit de vrije wil van de mens zou ontstaan. Hij was de eerste die het over een ‘erfzonde’ had. Het is een begrip dat in de Bijbel niet voorkomt, evenmin binnen het Jodendom en in de

orthodoxe Kerken in het Midden-Oosten. Dit begrip 'erfzonde' zadelde de westerse christelijke cultuur eeuwenlang op met een pijnlijke erfenis! Hele generaties christenen leefden onder een zwaar schuldbewustzijn, zelfs tot in de 20ste eeuw.

Volgens Augustinus was de mens van nature slecht. Op elk nieuw kind werd de erfzonde overgedragen zodat het gedoopt moest worden om gered te worden. Dus het kind werd al vanaf zijn geboorte gezien als zondig. Want de erfzonde zou door de seksuele begeerte bij het vrijen overgedragen worden.

In zijn 'Civitate Dei'(XII,22) beschreef hij het kind als een onwetend, hartstochtelijk en wispelturig wezen: 'als we het mensenkind lieten doen waar het zin in heeft, zou het geen misdaad onbegaan laten'.

'Neem de rechtvaardigheid weg, wat zijn koninkrijken dan nog anders dan machtige roversbenden?'

(Augustinus in 'De Stad Gods' IV/4)

Naast de Griek Plato is ook zijn leerling Aristoteles, voor Augustinus een belangrijke inspiratiebron geweest. Aristoteles meende in zijn tijd dat de vrouw als symbool van de materie, psychisch en lichamelijk, aan de man minderwaardig was.

Augustinus nam deze zienswijze van hem over. Vreemd, niet? Moet je weten dat laatstgenoemde in zijn jong leven zeker niet naast de vrouwen had gekeken.

Volgens hem was het huwelijk goed. Het diende voor de voortplanting van de mens en het verleende wederzijdse bijstand aan man en vrouw. en tevens diende het tot de 'gezondmaking van de begeerlijkheid'! Via zijn geschriften had Augustinus eeuwenlang een extreem grote invloed op de seksualiteitsbeleving, de beleving van de lichamelijkheid. Aan het lichaam zelf moest men niet te veel aandacht schenken, men moest het niet verwennen, maar eerder 'kastijden'.

Nooit werd toen gesproken het te koesteren of naar de signalen van het lichaam te 'luisteren'.

'Our body and planet is the best friend we can have. Care for it!'

Vanaf een gegeven moment in de geschiedenis werd het huwelijk als een sacrament beschouwd. Onder invloed van het kerkelijk recht evolueerde het Europese huwelijk tijdens de middeleeuwen van een feitelijke leefgemeenschap naar een contract dat voor de Kerk werd gesloten.

Pas veel eeuwen later is een burgerlijk huwelijk erop gevolgd, omdat het een gewaardeerde samenlevingsvorm was geworden. Niet alleen bleek dat belangrijk te zijn voor de gefortuneerden maar ook voor grootgrondbezitters en handelaars. Het zou voor een zekere stabiliteit in de maatschappij hebben gezorgd.

In het Westen is eeuwenlang de spanning tussen de positieve waardering van het huwelijk en de negatieve kijk op de seksualiteitsbeleving blijven bestaan. Seks om de lust was zondig en moest worden onderdrukt. Het mannelijk zaad, het menstratiebloed en het bloed bij de bevalling waren ritueel onrein. Daarom mochten koppels tijdens bepaalde perioden in het kerkelijk jaar geen seks hebben.

Mede door zijn typisch filosofisch manier van denken ontstond er eeuwenlange een onderwaardering van de vrouw.

Ik kom hier later nog op terug wanneer ik het zal hebben over de heksenvervolging. Deze manier van denken over de erfzonde leidde tot een uitermate zwarte bladzijde in de Westerse geschiedenis.

Het monastieke leven in the picture

Benedictus van Nursia (Italië 480-547)

Hoewel al omstreeks 416 nabij Marseille het eerste klooster in West-Europa werd gesticht, zou men later Benedictus van Nursia (stad ten N-O van Rome) de vader van het kloosterwezen noemen. Uit een adellijke familie afkomstig, heeft hij tussen Rome en Napels, in Monte Cassino, een abdij gesticht. Voor mensen die in een abdij in afzondering wilden gaan leven stelde hij vanuit een democratische ingesteldheid een vrij

evenwichtige 'levensregel' samen. (De prior van een abdij was toen geen hoge functionaris, wel de eerste onder zijn gelijken.) Deze 'levensregel' was dagelijks gebaseerd op acht uren werken, acht uren bidden/mediteren en acht uren rusten. Benedictus wenste dat monniken zouden leren lezen en schrijven, een kwestie van hun geest zinvol te laten ontwikkelen.

Hij stelde de verplichting tot ziekenverzorging in en stichtte ook een 'hospitium' (gastenverblijf). Er waren toen totaal geen sociale voorzieningen.

De monniken zouden hun kennis bijwerken door het lezen en bewerken van manuscripten. Hun arbeid is van zeer groot belang gebleken in de eeuwen nadien. Zijn vooropgestelde levenswijze werd in grote delen van het continent nagevolgd. (In 1972 bracht België over deze man Benedictus een postzegel uit.)

Rond de jaren 900 zou in Cluny, in Midden-Frankrijk, een grote Benedictijner-abdij worden gesticht onder stimulans van een hertog die voor dat bepaald domein zijn rechten afstond.

Hij wenste intern geen invloed uit te oefenen maar stelde het bestuur van dat hele domein onder het gezag van Rome.

De inspiratie om het evangelie zuiver te willen beleven, was daar ontstaan via de verhalen van uit Jeruzalem teruggekeerde bedevaarders. Die hadden bij hun terugkeer uit het oosten het ascetisch leven beschreven van de kluizenaars in Egypte en Syrië.

In die tijd waren er kerkelijke mistoestanden gegroeid en de abdij van Cluny wenste die te corrigeren. Abdijen in verschillende West-Europese landen zouden hieraan meewerken.

Vanuit de abdij in Cluny (stichtingsakte met 12 monniken) werd het hele monnikenwezen in Europa gestructureerd en gecoördineerd.

Het werd een centrum op theologisch en intellectueel gebied waaruit stilaan een netwerk van nieuwe kloosters gingen ontstaan. Het waren 'priorijen' met elk een prior aan het hoofd, die allen de regel van Cluny zouden navolgen. Die abdij in Cluny bleef vanuit Frankrijk een grote uitstraling behouden. In vele West-Europese locaties ontstond een nieuwe spiritualiteit om meer ascetisch te gaan leven, onder een centraal gezag van de abt in Cluny. Dit spiritueel centrum genoot groot aanzien bij vele toenmalige politieke leiders.

De vele abdijen, nog steeds de enige centra van ontwikkeling, waar monniken Latijnse teksten bestudeerden en overschreven, ontwikkelden stilaan ieder hun eigen bibliotheek. Abt Petrus Venerabilis liet de Koran vertalen. (De grote abdij van Cluny zou negen eeuwen later door de Franse revolutie grotendeels worden verwoest.)

We gaan nu onze aandacht weer ruimer richten naar de West-Europese maatschappij, om te kijken hoe het zich op **politiëk** gebied zou ontwikkelen.

De Franken hadden in West-Europa door oorlogvoering een groot rijk gesticht, dat later in drie stukken zal verdeeld worden. Die 'familiale' verdeling zal later bepalend zijn bij het ontstaan van de verschillende landen in West-Europa.

Hoofdstuk 1.2

'De Franken, de Merovingen, de karolingers, de Arabische cultuur en de Islam'

1.2.1. De stam van de Franken (rond 280 na Chr.)

Het waren de Franken, de Galliërs, de Germanen en de Kelten die hier in West-Europa leefden, lang voor de Romeinen hier alles onder de voet liepen.

De Franken leefden in een gebied, van bij de Beneden- en Midden-Rijn naar de monding van Maas en Waal, het Schelde- en Maasbekken, langs de grenzen van het Romeinse Rijk.

De Galliërs hadden zich in het huidige Frankrijk, Zuid-Duitsland en Noord-Zwitserland gevestigd.

De Germanen bevonden zich ten oosten van de Rijn en ten noorden van de Donau.

De Kelten, zij leefden in Centraal-Europa, later in Bretagne, Engeland en zelfs in Spanje.

Toen het Romeinse rijk in 486 in elkaar stuitte - Clovis overwon de Romeinen in de slag bij Soissons in Noord-Frankrijk, verviel het centraal Romeinse bestuur zodat de macht in handen kwam van grote lokale leiders.

Vanaf de 5de eeuw waren het de Franken, de naam voor een aantal volksstammen in Duitsland, die hun macht vestigden. Wij, hier en gebieden verder in Frankrijk, behoorden tot de West-Franken. De Oost-Franken woonden in Beieren en daar tussenin, bij de Rijn- en Moezel, situeerde zich het middenveld van de Franken. De eerste koning van het West-Frankische koninkrijk waaruit ooit het huidige Frankrijk zal ontstaan, was Clovis I (481-511) met de streek van Parijs als centrum.

In 487 had Clovis de laatste Romeinse vertegenwoordiger (Syagrius) in Gallië verslagen zodat hij diens gebied kon inpalmen. Enkele jaren later trouwde de veldheer, die Germaanse goden vereerde, met een Bourgondische (katholieke) prinses Clothilde, wat hem meer gebiedsuitbreiding bezorgde.

In gevechten met de Alemannen in de omgeving van Keulen (496) dreigde hij het onderspit te gaan delven maar als bij wonder won hij de veldslag na een gedane belofte zich tot de godsdienst van zijn vrouw te bekeren, hetgeen nadien gebeurde.

Na deze overwinning op de Alemannen, aan de Midden-Rijn en Moezel, overwon hij de Bourgondiërs langs de Rhône-vallei en de Westgoten in Zuid-Gallië.

Eén groot gebied was nu ontstaan. Dat reikte van Utrecht tot Toulouse en de Provence dat hij ook nog wist te veroveren.

Dat Clovis zich tot katholiek bekeerde bleek geen onverstandige zet want dit had hem het alibi bezorgd om zijn uitbreidingsoorlogen te rechtvaardigen. Hij wilde het geloof gaan verspreiden. Vanaf dan verleende de Kerk hem haar medewerking en zou haar macht, maar ook zijn macht, alleen maar toenemen. Handig wist hij, binnen de veroverde gebieden, vriendjes op een bisschopszetel te krijgen.

Maar na zijn dood - zoals dat dikwijls gebeurt - viel dat groot gebied in drie delen uiteen: een grote regio met als hoofdstad Metz (Austrasië), een gebied rond Soissons (Neustrië) en tenslotte een gebied met als hoofdstad Toulouse (Aquitanië).

Het Latijn als gemeenschappelijke voertaal, werd een handig instrument om een uitgebreid bestuursapparaat uit te bouwen. Het was ook heel geschikt bij het ontstaan van een groter handelsnet.

Deze taal zal later in de middeleeuwen de enige officiële kerkelijke taal worden en nog later, in het humanisme en de renaissance, de taal van kennis en wetenschap.

De oorsprong van de taalgrens in België, die ongeveer gelijkloopt met de scheiding tussen de geografisch hogere en lage gebieden, zou in de 4de eeuw terug te vinden zijn. Niet toevallig liep de Romeinse heirbaan op deze geografische reliëfscheiding als handelsweg van Bavay over Maastricht naar Keulen. Zij vormde een brede breuklijn tussen het Germaanse en Romaanse taalgebied. De Franken, met een meer uitgesproken Germaanse inslag, bleven in de geografisch lager gelegen gebieden. Hun taal groeide uit tot het Nederlands. De meer geromaniseerde Galliërs leefden in de hoger gelegen gebieden (vooral Frankrijk, deel van Zwitserland en Zuidwest-Duitsland). Uit hun Latijnse taal ontstonden later o.a. hier het Frans en verder het Spaans, Italiaans, Portugees.

1.2.2. De Merovingen met als hofmeiers Karel Martel en Pepijn de Korte

Na de dood van Clovis ontstond rond de 5de en 6de eeuw in het rijk van de Franken de dynastie van de Merovingen. Er was een opmerkelijke figuur naar voren gekomen, namelijk de Frankische hofmeier Karel Martel (690-741). Hij was afkomstig uit één van de meest vruchtbare gebieden in België, nl. Landen in Haspengouw. Hij stamde uit een geslacht van machtige hofmeiers. Zijn macht werd zo groot dat hij als

Frankische koning stierf. Hij was de vader van Pepijn de Korte (714-768), die eerst hofmeier (hoofd van het hofpersoneel) was en later zelfs koning werd en die zijn rijk verdeelde onder zijn twee zonen Karel en Karloman.

Pepijn de Korte wiens militaire steun door de paus werd ingeroepen tegen de dreigende Longobarden (N-Italië), die hij overwon, eiste dat hun gebieden aan de paus zouden worden afstaan (754). Die zou men de Pauselijke Staten zou gaan noemen. Vanaf dan was de paus niet enkel een religieus leider, maar werd hij blijkbaar ook een wereldlijke vorst! Een grotere tegenstelling zou men niet kunnen bedenken. Deze schenking noemde men later de 'Donatio Pepini' of de 'Schenking van Pepijn'.

De mening van historici is hierover verdeeld.

(In 1870 verloor het Vaticaan met Garibaldi bijna al zijn territoriale gebieden en sinds het concordaat met Mussolini in 1929 werd het een kleine autonome Vaticaanse staat, ongeveer 50 hectaren groot.)

Zoon Karel de Grote zou eveneens in Haspengouw zijn geboren, alhoewel andere bronnen de Ardennen vermelden. Hij werd in 768 in Noyon (N-Fr.) tot koning gezalfd.

Deze Karel zal in het jaar 800 door de paus Leo III in Rome tot een soort Germaanse schaduwkeizer gezalfd worden.

Hij kreeg een heerschappij waar kroon en kruis één waren, dus ook de verantwoordelijkheid voor de Westerse christenheid!

Die keizerskroning was een minder vriendelijke daad van de toenmalige paus van Rome tegenover de keizer van het Byzantijnse Rijk in Constantinopel in het Oosten, die zichzelf beschouwde als dé keizer van het héle Romeinse Rijk! Het Westen heeft toen - vrij onverwacht - een evenwaardige 'partner' gecreëerd!

Hier kom ik binnen enkele bladzijden op terug. Maar eerst moeten we een fenomeen gaan bekijken dat van uitzonderlijk belang is geweest. De Islam dook tijdens de Merovingische en Frankische overheersing op als een nieuwe godsdienst. Die zou tevens het verloop van de geschiedenis in het Westen gaan bepalen. Aan de zuidoostelijke kant van de Middellandse Zee was een nieuwe culturele en religieuze stroming ontstaan die zich verspreidde over de noordelijke kusten van Afrika en verder liep over het Iberische schiereiland, Spanje en Portugal.

1.2.3. De Islam of de 'Onderwerping aan Gods Wil'

'750 jaar lang een Arabische cultuur in Zuidwest-Europa: Spanje en Portugal'

Avicenna en Averroes

De vroegere geschiedenisboeken hebben eerder minimale aandacht besteed aan het historische feit dat moslims vele eeuwen in Iberia - de Romeinse benaming voor Spanje en Portugal - hebben geleefd. De Europese cultuur zou zeker niet op dezelfde wijze ge evolueerd zijn indien de Arabische cultuur in Zuidwest-Europa nooit had bestaan. Hoe is dat verlopen?

Een koopman, Mohammed (570-632), werd op het Arabisch schiereiland in de omgeving van de belangrijke handelsstad Mekka geboren. Dat gebied was in een sociale crisis terecht gekomen omdat de kloof tussen rijk en arm tussen de vele clans sterk was toegenomen. Dit was een ideale voedingsbodem voor een nieuwe wervende boodschap. Die man was een karavaanleider maar ook een religieus sterk bewogen man die zich - zoals christelijke monniken al eeuwen voordien deden - geregeld afzonderde in een van de vele grotten dichtbij in de woestijn.

Hij had zijn ouders al vroeg verloren en groeide op bij een oom aan vaders kant, die hem in de commercie betrok, hem meenam op karavaantocht doorheen Syrië. Daar kwam hij in contact met andere religies, het christendom en Zoroaster (Zarathustra, een Perzische profeet uit Mesopotamië). Op zijn vijftiengste trouwde hij met een vrouw die al twee keer weduwe was geworden en die een eigen handelszaak bezat.

Ongeveer op zijn veertigste kreeg hij, naar eigen zeggen, in de omgeving van Mekka een visioen van de engel Gabriël. Hij moest boodschappen van de enige God, Allah, gaan verkondigen (het woord Islam betekent 'onderwerping aan Gods wil'). Maar de stad Mekka reageerde vijandig op de boodschap van de man en ging hem en ook zijn aanhangers vervolgen. Daarom vluchtte hij over de bergen richting Medina, meer dan 350 kilometer, richting het noorden. Hij voerde later oorlog tegen Mekka en in 630 moest de stad zijn boodschap wel aanvaarden.

'De officiële islam-tijdrekening is in het jaar 622 van de christelijke tijdrekening begonnen'

Dit was het jaar waarin Mohammed vanuit Mekka (waar men geen oor had voor zijn boodschap) naar de stad Medina vluchtte. Vrij snel zou deze godsdienstige beweging een grote verspreiding kennen.

Gedurende een twintigtal jaren tot aan zijn dood in 632 zou hij telkens nieuwe openbaringen hebben ontvangen. Deze werden later uitgewerkt door een zekere Ibn Ishaq, een historicus, in een boek dat men de 'Koran' ('Verkondiging') noemde en die pas rond 760 zou zijn voltooid, dus een 130 jaar na zijn dood.

Een ware moslim moest een goed leven leiden en de leer van Mohammed heel zijn leven lang verkondigen. Hij predikte over sociale rechtvaardigheid, over de verhoudingen tussen rijk en arm. Hij geloofde in één God en verwierp het veelgodendom dat in die tijd meestal wel de gewoonte was. Stilaan werd hij ook een politiek leider. Wie in een heilige oorlog zou sterven was zeker van een plaats later in het paradijs later.

De Islam is niet enkel een godsdienst. Het is ook een politiek systeem dat doorheen de eeuwen ook een cultuur werd. De invloed strekt zich uit op alle terreinen van het persoonlijke- en van het maatschappelijke leven.

Christenen, Joden, en Moslims hadden Abraham (4.000 jaar geleden) als hun gemeenschappelijke stamvader.

In tegenstelling tot het christendom dat de erfzonde kent, (de zondigheid van iedere mens), kennen de andere godsdiensten die niet. Ze zien wel de mens als een wezen dat de neiging vertoont om van het goede pad af te dwalen.

De moslimgeschiedenis in Spanje en Portugal is begonnen nadat een Arabische kroonprins door een andere stam uit Damascus (Syrië) werd verdreven en toen was uitgeweken naar het noordwestelijk deel van Afrika.

Omdat een 'christelijk geïnspireerde' koning in Iberia dreigde overrompeld te worden door invallende Visigothen uit het noorden en hij de hulp inriep van islamitisch strijders uit Noord-Afrika, hebben volgelingen van Mohammed al in 711 de sprong over de zee-engte naar het Europese schiereiland Iberia gezet.

Deze bevolkingsgroep noemde men later moren, mohammedanen en muzelmannen.

Nu worden ze Moslims genoemd. De benaming moren werd in de Middeleeuwen gebruikt, voor Moslims uit Andalusië, die afkomstig waren van de Arabisch-Berberse bevolking van Noord-West-Afrika.

In het zuidwesten van Europa kwam er een, acht à negen eeuwen, lang zelfstandig groot Morenrijk tot stand. Dus in het grootste deel van Portugal en Spanje (niet in het noordelijke Asturias, Castilië en Aragon) lag het rijk van de Oemayyaden onder het kalifaat (bewind) van Córdoba (in zuidelijk Spanje).

'Khalifa' betekent in het Arabisch 'plaatsvervanger', en dus de 'opvolger' van de profeet Mohammed. Het kalifaat Córdoba werd een zeer bloeiende regio. In die stad werd een grote, heel mooie moskee gebouwd naar het model van die andere moskee uit Bagdad.

De Oemayyaden-kaliefen waren cultuurminnaars. Ze lieten prachtige bibliotheken aanleggen en Griekse en Bijbelse manuscripten kopiëren en vertalen. Het Arabisch werd de voertaal in plaats van het Latijn in de rest van Europa. In het hele Spaanse Zuiden dat zij Al-Andalus (Andalusië) noemden, floreerde een pluralistische beschaving die wel tolerantie kende. Er bestond een vrij goede verhouding met de christenen.

Deze moesten wel een bepaalde belasting betalen maar zij konden hun godsdienst verder beleven, op voorwaarde dat zij geen volgelingen probeerden te werven.

‘Meer dan vierhonderd jaren lang hebben, in Spanje, moren, joden en christenen vreedzaam samengeleefd. Dit is een zeer opmerkelijk historisch feit!’

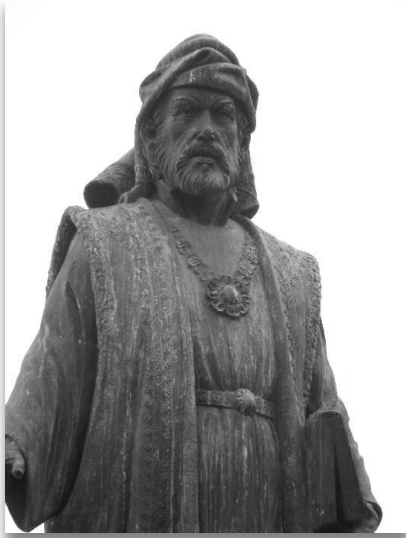

Foto: E. Vanderelst

Veroveren was de plicht van de moslims.

Reeds in 718 trokken de volgelingen van Mohammed de Pyreneeën over om steden in het land van de Franken te veroveren.

Ze zijn doorgestoten tot in Midden-Frankrijk (zelfs tot in Bourgondië, tot de Franse stad Autun!). In de omgeving van Poitiers (Fr.) zou de Frankische hofmeier Karel Martel - grootvader van Karel de Grote - de moslims in 732 tot staan hebben gebracht.

In die tijd was de stad Tours één van de belangrijke centra van het christendom in westelijk Europa. Tours was in die tijd zelfs de hoofdstad van (het kleinere) Frankrijk.

In datzelfde jaar 718 werd Constantinopel door een enorme grote Arabische legermacht dertien maanden lang belegerd. De strenge winter dwong hen zich terug te trekken. De Moren konden het noordelijk kustgedeelte van het Iberisch schiereiland – het land waar de oorspronkelijk Germaanse Visigothen zich enkele eeuwen voordien hadden gevestigd - nooit inlijven omdat daar in Asturias Rooms-geïnspireerde heersers wisten stand te houden. Rond de

jaren duizend kwamen vanuit dat sterk heuvelachtige Asturias christelijke heersers in beweging om het zuiden van ‘Spanje’ - Al-Andalus heette dat toen - te gaan veroveren.

Houden we dit in gedachte...

In de middeleeuwen waren, Constantinopel, Cordoba, Jeruzalem en Bagdad dé vier wereldsteden. Het waren gebieden die een grote welvaart en rijkdom kenden... De Italiaanse handelssteden Pisa en Genua die op het heel rijke Byzantium gericht waren, wilden maar al te graag delen in de rijkdom van de gebieden aan de zuidelijke overkant van de Middellandse Zee. Zij vielen gebieden van Sardinië (1015), Algerije (1034), Marokko (1087) en zelfs de Spaanse moslimsteden Tortosa en Valencia (1092) binnen.

Europa beschouwde Spanje en Portugal geografisch als Europees grondgebied. Europese vorsten en pausen wendden alle middelen aan om ná het mislukken van christelijke kruistochten naar het oosten, de Islam buiten Europa ‘terug te dringen’.

De ‘Reconquista’ (herovering) was dan ook dé reden waarom de paus aan Spanje niet vroeg om aan de kruistochten naar het Midden-Oosten deel te nemen omdat zij in hun eigen land al een kruistocht te voeren hadden.

Rond 1032 begon het Moorse rijk in Spanje enigszins te verzwakken omdat er veel interne politieke twisten waren ontstaan. Hier maakte de katholieke koning Alfonso de Wijze uit Castilië (N-Spanje), die de moslims vervolgde, van de gelegenheid gebruik om de Moorse stad Toledo in Midden-Spanje in 1085 te veroveren. Die stad werd toen zijn hoofdstad. Vijf eeuwen later zal koning Filips II van Madrid zijn hoofdstad maken om van daaruit het pas ééngemaakte Spanje te gaan besturen.

De Moren noemden hun gebied in Spanje Al-Andalus waar de wetenschappen en de bouwkunsten sterk bloeiden.

We mogen stellen dat het Iberisch schiereiland de ‘flessenhals’ is geweest waarlangs de wetenschappen uit de islamwereld Europa zijn binnengestroomd.

De Stad Toledo bezat tijdens dat Moorse kalifaat vertaalscholen. Daar gebeurden de vertalingen uit de Arabische en Griekse wetenschappelijke geschriften (o.a. van Plato, Aristoteles en Ptolemaeus) naar het Latijn. Arabisch sprekende Joden, bekeerde moslims en christelijke geleerden hebben in die cultuur van Al-Andalus gedurende enkele eeuwen samengewerkt.

De oorsprong van de Nederlandse benaming 'Spanje' is ontstaan in de tijd van twee kleine rivaliserende koningshuizen, Castilië (Isabella I) en Aragon (Ferdinand II). Door een huwelijk, in 1469, tussen deze twee aartsrivalen, in het noorden en midden van het huidige Spanje, legde de basis voor de eenwording van het latere moderne Spanje.

De zware veroveringen (de Reconquista) van die 'Katholieke koningen', door de paus officieel als 'kruistocht' bestempeld werden mede ondersteund door troepen uit Vlaanderen, Engeland, Frankrijk en Portugal. De landing van de vloten van de Noord-Afrikaanse emirs en zelfs de sultan van Egypte werd verhinderd door de sterke barricade van de Aragonese vloot. Dit betekende in 1492 ook het definitieve einde van de laatste islamitische heerschappij (emiraat Granada) aan de zuidwestelijke kant van Europa.

In die periode ging men de Oud-Romeinse benaming 'Hispania' gebruiken (waarvan in het Nederlands 'de Hispaniën' en nog later 'Spanje' afgeleid werd).

Een opmerkelijk feit... Anno 1492, we zijn dan vier eeuwen later, is het jaar dat Christoffel Columbus 'de Indiën' (Amerika) zou ontdekken. Het is ook het jaar geworden waarin een Spanjaard paus werd én het katholieke Spaanse koningspaar Ferdinand en Isabella het laatste Moorse bolwerk in het zuiden, de stad Granada, veroverde! Toen is daar een immens drama ontstaan voor Joden en moslims.

Vanaf dan zouden zij in Spanje door christenen vervolgd worden (minachtende noemde men de bekeerde Moren 'moriscos' of 'moortje'). Tenslotte werden zij in 1609 allemaal uitgewezen. Het was duidelijk dat christelijk Europa niet van moslims wilde weten. Honderden kleine moskeeën zijn toen met de grond gelijk gemaakt.

Opmerkelijk was het, dat de eerste eeuwen van de uitbreiding van de Islam rustig is gebleven aan de andere oostelijke zijde van Europa richting Constantinopel (Istanbul) aan de Bosporus. In de omgeving van Bagdad (Irak) had zich een merkwaardig verschijnsel voorgedaan. De kalief Al Rachid daar was eigenaardig genoeg een grote vijand geworden van zijn eigen geloofsgenoot, de kalief van Córdoba. Maar eigenaardig genoeg was hij wel bevriend met de Frankische keizer Karel de Grote in Aachen! Het indertijd nieuwe religieuze fenomeen van de Islam dat Europa was binnengedrongen, bleek voor de Kerk in Rome een sterke bedreiging. Dat zorgde voor veel discussies op theologisch gebied.

Het antwoord dat de toenmalige Westerse wereld gaf op dat religieus fenomeen is van kapitaal belang geworden voor de verdere geschiedenis in Europa én de rest van de wereld.

Rome zag de komst van de Islam namelijk als een straf van God voor de ongehoorzaamheid van de christenen! Zeer geraffineerd stelden de toenmalige theologen dat het niet God zélf was die strafte maar hij liet die straf wel toe. Tot overmaat van ramp ging men binnen het christendom het leven en de persoon van Mohammed zien als het werk bij uitstek van de duivel zelf. Mohammed was geen profeet maar een 'pseudo-profeet'. Hij was een bedrieger want als 'veelwijver' zou hij allerlei seksuele uitpattingen hebben gekend. Daarbij kwam nog dat deze figuur de heilige oorlog, dus het geweld zou preken.

De Kerk voelde de bedreiging dat zij terrein en/of macht zou gaan verliezen. Bijgevolg ging zij bij de grote bevolkingsgroepen het mechanisme van de angst introduceren.

Een terugkerend fenomeen dat, eeuwenlang tot op onze dagen, wordt gebruikt om hele volkeren onder de duim te houden. Zeker binnen dictatoriale regimes.

Opmerkelijk én tegelijk zeer vreemd dat men in die tijd nergens binnen de Kerk een diepgaande studie heeft gemaakt over de Islam en zijn stichter. Maar aan theologie doen als een zelfstandige wetenschap - op basis van het vrije (wetenschappelijke) denken - was toen nog een groot taboe in Rome.

Anderzijds kon men moeilijk ontkennen dat de Moslims in Noord-Arabië en Afrika een beschaving hadden ontwikkeld waar kunst en wetenschap hooggewaardeerd werden.

Zij kenden hun verfijnde cultuur al tussen 800 en 1400. Met hun handelskaravanen uit Bagdad zijn de vertaalde werken van oude Griekse denkers zoals Plato, Aristoteles, Pythagoras via Noord-Afrika mee naar Spanje overgekomen, om in Córdoba én Toledo in de vertaalhuizen naar het Latijn en nog later naar andere talen te worden omgezet.

Wetenschappelijk werk was binnen de islamgemeenschap eeuwenlang mogelijk omdat de heersers zelf cultuurminnend waren, zeker op gebied van architectuur en wetenschappen.

Wij hier, in West-Europa, zullen dankzij hen later de periode van de Verlichting in 17de en 18de eeuw leren kennen,

Gelukkig zijn enkele van hun bouwwerken in de prachtige moorse bouwstijl in het zuiden van Spanje en Portugal nog te bezichtigen als getuigen van hun zeven eeuwen lange aanwezigheid. Voorbeelden ervan zijn het Alhambra in Granada en de Mesquita in Córdoba, zijnde de grootste moskee van West-Europa. De katholieke koningen lieten in het kader van de 'Reconquista' (herovering) - nadat Córdoba (door koning Ferdinand I in 1236), Sevilla (door Ferdinand III in 1248) en uiteindelijk het kalifaat Granada (in 1492) waren gevallen - in zuidelijk Spanje zeer veel moskeeën vernietigen. De huidige Grote Moskee van Córdoba - rond de jaren 710 op de restanten van een christelijke kerk en deze indertijd ook weer op de plek van een Romeinse tempel gebouwd - werd gelukkig gespaard omdat het een uniek bouwwerk is. Die Mesquita diende niet enkel als gebedshuis maar was toen eveneens een universitair centrum en een sociaal verzamelpunt.

Kan jij je het volgende voorstellen?

Midden in die bestaande grote, sobere oude Mesquita van Córdoba, (dit is een gebouw dat door een vrij laag plafond ondersteund wordt door 780-tal marmeren zuilen en dat geeft de indruk een palmboom te zijn.), werd later in de zestiende eeuw (in 1523), onder het bestuur van keizer Karel, door de christelijke stadsmagistraten een katholieke kathedraal met exuberante pracht en praal gebouwd. Het lijkt alsof dat christelijk bouwwerk gewoon pardoos doorheen het dak van de moskee is gevallen en daar is blijven liggen. De visueel sterk tegen de borst stuitende 'overheersingsdrift' die daaruit spreekt, staat in schril contrast met de beschouwende ingetogen leegte van de moskee 'omheen de kerk'.

Als bezoeker wordt men er beschamend stil van. Je ziet toeristen bedenkelijk en wezenloos naar die kathedraal staan kijken in de zin van: 'wat heeft men hier ooit uitgericht?'

In 722 had een zekere koning Pelayo met een christelijke legereenheid in Covadonga, in de uitlopers van de Pyreneeën, in noordelijk Spanje, een eerste keer de Moren verslagen.

'Bijna acht eeuwen lang (tot 1492) heeft er in Spanje een Islamitische cultuur en bestuur bestaan'

Realiseren we ons eerlijkheidshalve dat wij zonder die Moorse cultuur dáár waarschijnlijk weinig of geen Griekse filosofen zouden gekend hebben. Eigenaardig genoeg zijn die wetenschappen niet rechtstreeks via Griekenland of Zuid-Italië tot bij ons geraakt, maar bereikten ze West-Europa via de hele lange noordelijke kust van Afrika tot in het uiterste zuidwesten van het Europese schiereiland Iberia.

Waar heeft dan de Arabische cultuur zelf haar wetenschappelijke bronnen vandaan gehaald, vooral op het gebied van astronomie, geneeskunde en scheikunde?

'De Islam zelf heeft geput uit de Indische, Griekse, Perzische en Egyptische beschavingen'

Twee grote islamgeleerden, Avicenna en Averroes, zullen het West-Europees denken van de volgende eeuwen sterk beïnvloeden. Beiden brachten in deze periode van de geschiedenis, wiskunde, geneeskunde, het meten van aardoppervlakten en ja, ook de astrologie (geografie) tot bloeiende wetenschappen. Deze werden later voor ons, westerlingen, van groot belang. Katoen, rijst, spinazie en gehaktballetjes zijn producten die via de Moren ooit Spanje bereikten.

1.2.4. Wetenschap binnen de Islam van toen

AVICENNA (980-1037)

Een Perzische arts, afkomstig uit Oezbekistan

De filosoof Ibn Sînâ, uit Midden-Azië afkomstig, was een geleerde met een encyclopedische ontwikkeling. Hij kende de werken van Aristoteles vrij goed.

Ibn Sînâ was een bekende arts in de mooie stad Boechara (Oezbekistan), in het zuiden van de gewezen Sovjet-Unie gelegen.

Op zijn zeventiende zou hij de 'emir' of 'heerser' van Boechara genezen hebben.

Rond het jaar duizend stelde hij een 'Codex van de Geneeskunde' samen die later via de Arabische wereld en Zuid-Spanje in West-Europa is terechtgekomen.

Zijn we ons bewust dat in Bagdad en Cairo al rond de jaren 900 kleine hospitalen bestonden?

Het is begrijpelijk dat menige geleerde, van binnen het christelijke Europa, graag naar de vertaalhuizen in Toledo en Córdoba wilde reizen (dat duurde toen een paar maanden), om daar kennis op te steken over de cultuur en wetenschap van de Arabieren.

Een Italiaanse wetenschapper Gerardo van Cremona (1114-1187) wilde de wetenschappelijke werken van Ptolemeus bestuderen maar vond over deze Griek geen enkel boek in Italië. Daarom reisde hij naar het Spaanse Toledo waar het boek in het Arabisch bestond.

In die stad waren er vertalers, die samenwerkten, en die niet altijd begrepen wat ze vertaalden. De eerste vertaalde naar het Castiliaans en een collega naar het Latijn.

Gerardo van Cremona had daar eerst de Arabische taal geleerd en ontdekte dat in het rijk van de kaliefen veel geschriften over wetenschap bestonden. Hij stelde een lijst op van 71 werken die hij het meest waardeerde, om in het Westen bekend te maken. Hij vertaalde een 70-tal geschriften naar het Latijn, o.a. een deel van het boek van de grote Avicenna de 'Canon van de Geneeskunde', dat als basiswerk zal gaan dienen voor de ontwikkeling van de Europese geneeskunde.

Hij vertaalde ook andere werken over wiskunde, astronomie en astrologie.

Eeuwen voordien werd in West-Europa de geneeskunde of wat ervoor doorging neergeschreven door monniken die steunden op restanten van oude Griekse en Romeinse inzichten die hier en daar verzeild waren geraakt. Experimenten werden er toen niet gedaan en van hogerhand zei men dat ziekte eerder een niet te ontwijken straf van God was.

In de Arabische wereld had de geneeskunde zich wél kunnen ontwikkelen. Arabische artsen konden al met fijne medische instrumenten oogoperaties uitvoeren. Medische experimenten uitvoeren kon wél binnen hun cultuur.

Een belangrijk historisch feit is de inval van de Mongolen geweest die Bagdad veroverden. Zij hadden belangrijke delen van de stad - o.a. moskeeën en bibliotheken - in brand hebben gestoken.

De Italiaan, Agostino Gustiniani (rond 1500) in Genua, kreeg vier eeuwen later, na Gerardo van Cremona, ook grote belangstelling voor deze wetenschappelijke werken.

Hij had namelijk via ingewijden vernomen dat een uiterst merkwaardig boek over geneeskunde in het kalifaat van Córdoba zou bestaan.

'In de ban van Mohammed'

Levensverhaal van de Diestsenaar, Nicolaes Cleynaerts,
een 16de eeuwse humanist en islamkenner,
auteur Joris Tulkens uitg. Manteau A'pen/A'dam 1993 ISBN 90-223-1295-X

Daarom trok die professor ook naar Andalusië om daar gedurende enkele jaren vrij intensief ook de Arabische taal te bestuderen opdat hij het medische gedeelte van het werk van Avicenna zou kunnen vertalen. Dit werk kreeg nadien zo'n bekendheid dat het later eveneens in de opleiding van West-Europese medici als leerstof werd onderwezen.

Merk op dat er in ons continent toen van exacte wetenschappen eigenlijk nog geen sprake was.

De Moorse cultuur bleek in de middeleeuwen zo hoogstaand dat de 'barbaren' van westelijk Europa, waartoe wij behoorden, er zelfs geen idee van hadden.

Zij hadden al artsen toen wij nog met kwakzalvers zaten.

In de middeleeuwen was de geneeskundige kennis en praktijk in Europa een zaak vooral van kloosterlingen. Vanaf de jaren 1200 stichtten Europese artsen hier en daar een ziekenhuis, zonder een afzonderlijke afdeling voor besmettelijke ziekten. Pas vanaf 1500 zouden er permanent artsen in een ziekenhuis te vinden zijn geweest. Tot in de 17de eeuw maakte de kennis van de Arabische werken deel uit van de universitaire leerstof!

Eerlijkheid gebiedt om ook een bepaalde vrouw uit die periode van onze geschiedenis te vermelden. Zij was een ontwikkelde intelligente vrouw uit de Duitse Rijnstreek die ook een werk over de geneeskunde schreef. Hildegard von Bingen had als abdis twee kloosters gesticht. Zij was een persoonlijkheid met een open en schrandere geest die werken publiceerde, zelfs correspondeerde met keizer en paus en hen zelfs de mantel uitveegde. Vanuit haar sterke interesse voor de natuur- en geneeskunde schreef zij o.a. een boek in het Latijn over de genezende krachten van medicinale planten. Over anatomische kenmerken en seksualiteit bij man en vrouw wist zij zich gewoon uit te drukken. Door haar publicaties en voordrachten heeft zij een positieve stempel op haar tijd weten te drukken. Tot op heden wordt hier en daar nog steeds haar naam vermeld.

Avicenna is belangrijk geweest en niet enkel omwille van zijn medisch standaardwerk. Velen zien deze moslim als de grootvader van de latere geestelijke stroming, 'de Verlichting', hier in het Westen. Hij schreef meer dan honderd werken waarin hij ook de Griekse wijsgeer Aristoteles bestudeerde. Van hem komt de opmerkelijke idee dat de mens zich niet kan onttrekken aan Gods aanwezigheid. Het is niet de mens die denkt, maar Allah, God die in de mens denkt.

Enkele westerse theologen wilden op hun beurt ook de Koran uit een voor hen onbekende cultuur leren kennen en zij zorgden ervoor dat die vanuit Spanje in het Latijn werd vertaald. In de 12de eeuw zijn er dan twee vertalingen verschenen die enkel in manuscript-vorm werden bewaard.

Dergelijke werken werden als kostbaarheden in de zeldzame bibliotheken veilig achter slot en grendel opgeborgen. Pas in 1543 werd de Koran in een vrije vertaling door een Engelsman gepubliceerd! Net twee jaar later zou het Concilie in Trento beginnen, gericht tegen de ketterijen van Luther, Calvijn en Zwingli!

AVERROES (1126-1198)

Een Spaans-Arabische filosoof met een open en tolerante geest

Hier moeten we zeker een andere belangrijke figuur uit de toenmalige 'Spaanse' Islamwereld vermelden die een eeuw later leefde dan Avicenna, namelijk de geleerde Ibn Rasjd, in Europa bekend als Averroes.

In Córdoba, een stad met een half miljoen inwoners, werd deze begaafde jonge man geboren uit een juristenfamilie.

Op dat moment was de moslimbeschaving in Andalusië op haar culturele hoogtepunt.

De stad telde toen een paar honderd moskeeën, veel badhuizen, een vijftigtal kleine ziekenhuizen en een zeventigtal bibliotheken.

In de bibliotheek van de kalief bevonden zich veel wetenschappelijke verhandelingen met invloeden vanuit de Perzische, Indische en Griekse culturen.

Averroes, die via de vertaalscholen later het Europese christelijke denken heeft beïnvloed, was filosoof, arts, jurist, wiskundige en astronoom - in die tijd kon dat nog. Hij was iemand die in Andalusië en Noordwest-Afrika ongetwijfeld een grote invloed op de ontwikkeling van de Arabische cultuur heeft uitgeoefend. De man schreef een uitgebreide allesomvattende studie over het werk van Aristoteles zodat het gedachtegoed van die Griekse filosoof in Europa kon verspreid raken. Toen was het nog niet te voorzien hoe het werk van deze man veel eeuwenlang ons continent uitermate sterk zou beïnvloeden.

Daarnaast schreef hij een tachtigtal boeken over o.a. het collectief onbewuste in een maatschappij, over het belang van een goede spijsvertering en stoelgang voor de gezondheid, enz.

Averroes hield het bij de leer van de dubbele waarheid die eerst in de Islamitische en daarna in de Westerse wereld werd verspreid nl. die van de goddelijk openbaring en die van het menselijk verstand. Hij was een groot voorstander van de scheiding tussen religie en wetenschap! Dit was werkelijk een voorbeeld van een zeer gedurfd revolutionair denken voor die tijd. Een discussie kwam op gang tussen diegenen die enerzijds de autonomie van het filosofisch onderzoek steunden en anderzijds hen die letterlijk trouw bleven aan de heilige Koranteksten.

Volgens Averroes was het de taak van de filosofie om voor ontwikkelde mensen op een rationele wijze de waarheden uit te drukken die de Koran in een simpele vorm aan de eenvoudige mens geeft!

Een halve eeuw later zou dé middeleeuwse christelijke denker, Thomas van Aquino, erkennen dat hij bij deze Spaanse moslimgeleerde zijn oplossing had gevonden voor zijn persoonlijk conflict tussen het menselijke redeneervermogen en de christelijke openbaring.

Het filosofisch denken van Averroes had invloed op de ontwikkeling van de universiteit van Parijs én ook op de latere Renaissance.

Deze Averroes is de grote inspirerende kracht geweest voor de eerste empirische denkers in het Westen. Dit mogen we niet vergeten.

‘Universiteiten zijn opgericht als vrijplaatsen om zonder dogma’s na te denken, te exploreren en vooruit te kijken’

(Ignaas Devisch in D.S. 19/06/2018)

De kwestie van het onafhankelijke denken - ‘durf je eigen verstand te gebruiken’ - ten overstaan van een slaafse geloofshouding zal in het Westen van de 15de eeuw - pas drie eeuwen later dus - tijdens de Reformatie van Luther en het protestantisme sterk aan bod komen. Zeker is dat de werken van Averroes tot een grote ontwikkeling van astronomie, geneeskunde, natuurwetenschap en wiskunde hebben geleid!

Voor we verder onze geschiedenis doorkruisen kunnen we niet anders dan nu een hele stap terug in de tijd te zetten. Omwille van zijn invloed toen in West-Europa (niet omdat we hem nú belangrijk zouden vinden) gaat onze aandacht naar de figuur van Karel de Grote, die zoals gezegd, in de achtste eeuw in onze gebieden (Haspengouw/Ardennen) geboren zou zijn.

1.2.5. Op weg naar een groot ‘Heilig Rooms Rijk’ in West-Europa: de Karolingse krijgsheren

Tegen het einde van de 8ste eeuw zien wij in West-Europa een rijk ontstaan dat zich zal uitstrekken van de Pyreneeën tot Denemarken en tot aan de Elbe dicht bij de Poolse grens. Verder naar het zuiden toe zaten in Spanje de Moren, reeds eerder vermeld.

De heerser van dit grote rijk was een Frankische koning, Karel de Grote (zeer waarschijnlijk afkomstig uit de Ardennen). Dit is een naam die we ons zeker herinneren uit onze geschiedenislessen. Hij was een zoon van Pepijn III, de Korte.

Of hij werkelijk een groot staatsman dan wel een vechtersbaas was, laten wij in het midden. Oorlog voeren, veroveren en onderwerpen was in die tijd voor dergelijke figuren hun passie. De stad Aachen werd het hart van het kolossale Frankische rijk dat hij als residentieplaats had gekozen. Toch verbleef hij ook wel eens in Nijmegen. Maar Aachen werd hét centrum van kunst en onderwijs met het Latijn als algemene voertaal (zou het Latijn anders nog in onze tijden hebben bestaan?). Toch zette hij zich met de steun van de abdijen ook in voor de ontwikkeling van de volkstalen.

In het toenmalige 'Land van Luik', waartoe Aachen behoorde, ontspringen warmwaterbronnen. Daarom liet de keizer, daar in Aachen, zijn residentie bouwen. Het uitgestrekte rijk werd mee bestuurd door een twaalfallig bestuur, de paladijnen. Zij hadden elk een eigen bestuursverantwoordelijkheid.

Vanuit Aachen centraliseerde hij zijn oorlogen en dwong hij veel Germaanse stammen zich te groeperen in een grote eenheidsstaat.

Drieënvijftig oorlogen zou hij hebben gevoerd en de overwonnen volkeren moesten christen worden. Dus onder zijn en het gezag van de paus in Rome willen behoren was de oplossing om van een massaslachting gespaard te blijven!

Groepen weerloze mensen (laten) aflachten vormde voor veel leiders in de geschiedenis helemaal geen probleem (massawapens bestonden toen nog niet). En dat vuile werk moest uitgevoerd worden door sukkelaars van mensen die, om niet van honger om te komen, zich als huurlingen aansloten bij een vechtersbaas.

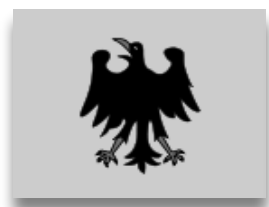
'In vreedstijd begraven de zonen hun vaders. In oorlogstijd begraven de vaders hun zonen.'

(Herodotus, Grieks schrijver)

Omdat uitgestrekte rijk, dat wij nu (bijna) West-Europa noemen, plaatselijk te kunnen besturen verdeelde Karel de Grote het in gouwen en aan het hoofd ervan plaatste hij graven, markgraven en hofmeiers ('meier' komt van het Latijnse woord 'MAIOR' wat oudste of hoogste in rangorde betekent). Een Mark was een gouw die aan de rand van het rijk lag. Zo kennen we nog altijd Denemarken en Stiermarken. Aan het hoofd van zo'n Gouw, een Mark, stond een markies. (Begrijpelijk dat de Duitse betaalmunt de Mark het eeuwen heeft gedaan tot aan recente Euro-eenheidsmunt.) Met de tijd werden de hofmeiers de hoogste koninklijke ambtenaren van de keizer of koning. Zij kregen de verantwoordelijkheid toegewezen voor de administratie, de rechtspraak én de verdediging van het gebied. Maar gaandeweg wist een dergelijke hoge functionaris de koninklijke macht naar zich toe te trekken. Een meier in het algemeen was dus een geplaatste, niet een verkozene, (een vazal eigenlijk) die naar de 12de eeuw toe twee functies zou gaan uitoefenen: die van vrederechter (tussenkost bij geschillen) én ook die van notaris (bij het kopen en verkopen van onroerende goederen). Om de twee jaar stuurde de keizer een paar vertrouwelingen naar al de gouwen.

Zij brachten hem verslag uit over het reilen en zeilen in elk deel van het rijk. Het bleek dat Karel de Grote zelf niet kon lezen maar toch wilde hij in zijn rijk scholen oprichten, vooral in de abdijen die hiertoe over de infrastructuur beschikten.

Omdat hij door zijn vele oorlogen overal het christelijk geloof had verspreid en zijn vader Pepijn III de paus een groot grondgebied in Italië cadeau zou gedaan hebben (in 1929 door Mussolini ontnomen), heeft de toenmalige paus in Rome, Karel als een vorm van wederdienst, op kerstdag van het jaar 800 tot Rooms keizer gekroond. Een keizer in 800 door de paus gekroond belofde steeds en overal de Kerk in het Westen te verdedigen. Keizer worden wilde ook zeggen dat alle koningen, hertogen enz. binnen dat grote rijk aan de grote christelijke vorst gehoorzaamheid en bijdragen verschuldigd waren. Maar... de toenmalige keizer in Constantinopel werd zeer

misnoegd omdat hij er in het westen een collega bij kreeg: een Roomse, tevens Frankische keizer.

Op de terugweg uit Rome via Ravenna werd de keizer in de Italiaanse stad Ravenna aangenaam verrast door de merkwaardige en mooie stijl van de San Vitale-kerk. Dit zou het worden wanneer de Dom in Aachen er zou komen. Die prachtige Palts-kerk, toenmalige hofkerk in Aachen, waar je binnen in het gebouw de geschiedenis ziet en voelt, werd kort na de kroning gebouwd, zelfs door de paus in 805 ingewijd. In dat gebouw werden later een aantal keizers van het Heilige Roomse Rijk gekroond.

Deze westerse keizer Karel wou zijn rijk verder uitbreiden ten zuiden van de Pyreneeën maar hij slaagde er niet in tot bij de Ebro-rivier te komen (Costa Dorada in NO-Spanje). Aan de zuidkant van de Pyreneeën, in de omgeving van het dorpje Roncevalles (ten N van Pamplona), werd in augustus 778 de achterhoede van zijn leger in een ravijn-kloof door Moren en Basken verrast en uitgemoord. Het Roomse Rijk zou een Westerse tegenhanger worden van het Byzantijnse keizerrijk in Constantinopel.

Maar de bedoeling van de paus in Rome en keizer hier was het Oude Romeinse rijk een tweede keer in Europa te installeren met andermaal Rome terug als de ware hoofdstad. De keizer zag het christendom als een geschikte mogelijkheid om zijn rijk samen te kunnen houden. Prinsbisschoppen zullen later onder de Duitse keizer Otto I zelfs mee regeren.

In Aachen werd een hofschoon opgericht waar belangrijke handschriften ontstonden. Van hieruit het verspreidde het onderwijs zich verder.

Deze manuscripten werden in de stilte van de abdijen en later in de stedelijke ateliers niet op papier, maar op perkament geschreven.

Meestal werd daarvoor de huid van lammeren, ook wel van kalveren en geiten, gebruikt.

Voor het manuscript van bv. 'Pélérinage de la vie' (14de eeuw) werden naar schatting 120 lammeren geslacht.

De dierenhuid werd onthaard, opgespannen en gladgeschaafd met kalk of puimsteen. De inkt en de kleurstoffen waarmee geschreven en geschilderd werd, werd gemaakt op basis van minerale, plantaardige en dierlijke grondstoffen. Belangrijke woorden werden vaak met rode inkt geschreven.

Het is deze rode inkt (menie) die mogelijk aan de oorsprong zou liggen van het woord 'miniatur'. Aanvankelijk was de "miniaturist" de persoon die de 'rode inkt' aanbracht. De geduldige miniaturisten zullen in belangrijke woorden binnen een groter tekstgeheel prachtige miniaturen ontwikkelen.

Men leefde toen, in de algemene cultuur van het beeld dat diende, om de ongeletterde massa begrippen of ideeën bij te brengen.

Een beginletter werd kalligrafisch uitvergroot waarin zelfs een klein beeld kon aangebracht worden. De schrijvers zullen tegen het begin van de 15de eeuw hun hoogtepunt kennen want het zijn deze miniaturisten en niet de Vlaamse Primitieven in de Bourgondische tijd die als eersten de suggestie van ruimte in hun luxueuze verluchte handschriften wisten te toveren. Van zodra een boek kon gedrukt worden zal de productie van miniatur-werken stilaan verdwijnen. Het beeld zal zich de volgende eeuwen tot op vandaag zelfs verder ontwikkelen tot een schilderij op doek, los van het boek en los van een tekst.

Het Roomse Rijk in 962 door keizer Otto I gesticht zou bijna duizend jaar duren. Rond 1155 kreeg Duitsland met de Duitse keizer Barbarossa een sacrale betekenis want toen kreeg het de benaming van het 'Heilige Roomse Rijk'.

Later in de 19de eeuw zullen wij zien dat Napoleon Bonaparte, bij een militaire overwinning in 1806 (10 eeuwen later dus) de Oostenrijkse-Duitse keizer in Wenen op de knieën dwingt om hem de keizerskroon te ontnemen en eveneens diens buitenlandse gebieden. Dit betekende toen het einde van het Heilig Roomse Rijk.

Begin 1870 bestond Duitsland nog niet als één natie. De Franse koning Napoleon III had Pruisen de oorlog verklaard. Pruisen won die oorlog en waar door toedoen van Pruisen-

kanselier Bismarck plots andermaal een (Duitse) keizer Wilhelm I op het toneel verscheen. Maar diens zoon-opvolger, ook een keizer Wilhelm II, moest vier decennia later als keizer zijn nederlaag in de eerste wereldoorlog erkennen. In 1918 zou hij als haastige vluchteling in Den Haag asiel aanvragen.

Nazileider Hitler wou in de 20ste eeuw blijkbaar de geschiedenis herschrijven want hij kon niet verdragen dat Karel de Grote buiten Duitsland geboren werd. Daarom beweerde hij dat Otto de Sakser - die honderd jaar later heeft geleefd - de stichter van dat grote rijk zou zijn geweest. Hitler sprak steeds ten onrechte over het Derde (zijn Duitse) Rijk, 'das Dritte Reich'.

Toen Karel de Grote zijn einde voelde naderen liet hij zijn rijk over aan zijn enig overgebleven zoon Lodewijk de Vrome. Kenmerkend naar het einde van zijn bestuur was dat er in West-Europa al wel enige zorg voor openbaar welzijn te bespeuren was. Deze Lodewijk de Vrome, zoals de geschiedenis hem typeerde, was geen sterke leidersfiguur maar wel een fanatiek religieus ingesteld iemand. Hij liet alle Germaanse overblijfselen vernietigen, verving de hofadel door monniken en stelde zich zo op dat de pauselijke invloed overal vrij groot werd.

Uiteindelijk werd het machtige rijk van keizer Karel de Grote na de dood van Lodewijk De Vrome in 840, onder de drie kleinzonen verdeeld:

Lotharius, Lodewijk de Duitser en Karel de Kale. Alsof het een familiebezit was!

(Pepijn (± 797-838), de vierde zoon van keizer Karel de Grote en koning van Aquitanië, overleed voordat het Frankische Rijk in 843 bij het Verdrag van Verdun in drie delen werd verdeeld.)

Hieronder volgt een schema:

Karel de Grote (742-814)

Karel (†811)

Pepijn (†710)

*Lodewijk de Vrome
(776-†840)*

Lodewijk de Vrome

776-†840) had 4 zonen

Lotharius I

Pepijn(†838)

*Lodewijk
de Duitser*

Karel de Kale

1.2.6. Wie heerste nadien eeuwenlang in en over onze gewesten?

Wanneer we de kaart van West-Europa rond de jaren 850 bekijken, er waren nog geen landen of staten zoals nu, werd in 843 het uitgestrekte Karolingische Rijk (dat van Karel de Grote) door een verdrag in de stad Verdun (N-Frankrijk) verdeeld in drie grote delen. Die gebeurtenis zal onze geschiedenis blijvend bepalen!

Van daaruit zullen later veel landen en naties binnen Europa ontstaan.

° Het Westelijke deel:

West-Nederland, West- en Oost-Vlaanderen, het huidige Frankrijk (zonder Bretagne) ten westen van de Saône en Rhône, en westelijk-Bourgondië.

° Het Middelste deel:

Oost-Nederland, hertogdom Brabant, prinsbisdom Luik (beide Limburgen, de Ardennen en Hoge Venen), Groot Hertogdom Luxemburg, Duitsland ten westen van de Rijn, (Keulen, Eifel, Elzas), het huidige Frankrijk ten oosten van de Saône en de Rhône, Alpegebied, Oostenrijk, Noordwestelijk-Italië (Lombardije, Toscane), Corsica en Elba.

° **Het Oostelijke deel:**

Duitsland ten oosten van de Rijn, Beieren en Oostenrijk.

Velen vragen zich af hoe het de volgende eeuwen hier in onze gebieden verder is gelopen. Wie en hoe lang heeft een heerser hier de macht gehad en wie waren de bezetters?

Daarom volgt hier vanaf de 14de eeuw een praktisch bondig overzicht dat 'de toekomst in kijkt'.

1384-1477: Bourgondische hertogen (hoofdstad Dijon en Nancy)

1477-1648: Bourgondische-Spaanse Habsburgers

1581-1740: De Zeventien Provinciën in de hele Lage Landen

-De Noordelijke Nederlanden zullen een vrij grote autonomie veroveren onder de Spaanse-Oostenrijkse Habsburgers.

-De Zuidelijke Nederlanden (het latere België) bleef volledig onder een Spaanse dictatuur.

1740-1793: Oostenrijkse Habsburgers

1793-1815: Frankrijk/Napoleon/Wenen

1815-1830: Nederlands koningshuis (Noorden en Zuiden samen)

1830-tot op heden: een Belgisch koningshuis nadat de Zuidelijk Nederlanden een eigen bestuur hadden verworven.

Vergeten we niet dat het toen overal kasteelheren waren, in een nog houten burcht, die plaatselijk de baas speelden. Maar tegelijkertijd waren zij op hun beurt onderhorige vazallen van nog meer machtige heren op verdere afstand. Soevereine staten met een heerser aan het hoofd, zoals wij die later in Europa zullen kennen, bestonden toen nog niet.

'De Schelde werd in die tijd als een politieke grens gehanteerd'

West-Frankenland, het uitgestrekte gebied ten **Westen** van de Schelde (zowat de linkerhelft van het huidige Frankrijk) tot aan de Pyreneeën werd het latere verder uit te breiden Frankrijk! Een gebied dat principieel wel bleef deel uitmaken van het Roomse Rijk maar vrij onafhankelijk werd met een koning aan het hoofd.

Oost-Frankenland, het **oostelijk** gedeelte vanaf de Rijn tot de Wezer-rivier (in noordelijk Midden Duitsland) kwam aan de kleinzoon Lodewijk de Germaan of de Duitser. In 911 was de dynastie van de Karolingen uitgestorven om in **919 de Saksische dynastie** te laten beginnen (terzijde: de eerste Belgische koning in 1830 zou de naam van Saksen-Coburg dragen). **In 962 kwam ná Karel de Grote daar een eerste keer terug een (Duitse) keizer op de troon - Otto I - zodat een tijdje later het 'Heilige Roomse Rijk' zou ontstaan.**

Het **Middenrijk** werd het zeer lange gedeelte dat zich uitstrekte van bij de Noordzee en Friesland tot de Rijn en verder tot net ten zuiden van Rome. Politiek gezien was dit geen haalbare kaart. Want al heel snel zou dit middendeel nog eens in drie stukken onder 3 zonen verdeeld worden.

- Lotharius II kreeg het noordelijk deel dat later: Lotharingen met de latere Nederlanden zou heten.

- Karel kreeg het middelste deel namelijk de gebieden Bourgondië en de Provence.

- Lodewijk II ontving het zuidelijke deel dat bestond uit Noord- en Midden-Italië.

Deze drie delen zullen later bij het Oost-Frankische of Duitse Rijk terechtkomen.

Bourgondië en de Provence waren eerst twee aparte koninkrijken maar werden later gefusioneerd tot één Bourgondisch rijk, waarbij de Nederlanden behoorden. Dat Bourgondisch hertogdom kwam in 1033 bij het Oost-Frankische keizerrijk.

In die tijd bestonden er maar enkele grote steden in onze streken. Deze steden waren verbonden door belangrijke verkeersaders. De 'Via Belgica' was in de Romeinse tijd één van de belangrijkste wegen in 'Noordwestelijk Europa'. Die heirbaan liep van bij de Franse kust, de havenstad Boulogne-sur-Mer waar een overtocht naar Brittania mogelijk was, via Kamerijk (Camaracum), Tongeren (Romeinse legerplaats Atuatuca Tungrorum) naar Maastricht (Mosa Trajectum) en zo verder tot Keulen (Colonia Claudia Ara Agripinensum) aan de Rijn. Een belangrijke te overbruggen rivier van betekenis, die moest overgestoken, worden was de Maas. Dit was een niet te gecompliceerd traject tussen Londen en het Rijngebied. Zeer waarschijnlijk bestond die weg al vóór de komst van de Romeinen.

Vergeten we niet dat onze poldergebieden nog regelmatig onder water konden lopen (later drooggelegd o.l.v. monniken).

Deze grote oost-west verkeersas samen met de zuid noord-as hebben vroeger gediend voor de snelle verplaatsing van Romeinse legioenen. Deze laatste liep via Lyon, Trier richting Aachen-Keulen (passeerde ook Heerlen verder door naar Nijmegen) zo naar Xanten in het noordwesten van de huidige Duitse deelstaat Noordrijn-Westfalen.

Bepaalde hertogdommen en graafschappen hier zullen gedurende de verdere middeleeuwen als tamelijk zelfstandige staten verder bestaan.

Het waren de hertogdommen Limburg en Brabant, het hertogdom Luxemburg, het hertogdom Henegouwen, het graafschap Namen en het graafschap Loon.

Een uitzondering hierop vormde het drietalige Prinsbisdom Luik, gesticht door de Duitse koningen, waar een bisschop tegelijk prins was. In 985 verleende keizer Otto III het leenheerlijk gezag aan de bisschop Notger van Luik. Dit gebied tot bij Roermond en Aken zal een vorstendom van het Duitse of Germaanse Rijk blijven tot aan de tijd van de Franse revolutie (1795).

'Merk op dat de beide Vlaamse provincies (Oost en West) ten gevolge van het Verdrag van Verdun als graafschap onder het gezag kwamen van de koning van Frankrijk'

Hoofdstuk 1.3

In 'De Lage Landen' lag het opkomende Vlaanderen

'Vlaanderen' vinden we in de geschiedschrijving terug als een Karolingische gouw met de Latijnse naam 'Pagus Flandrensis', een gebied rond Brugge (de Noordzee kwam tot daar) dat in de negende eeuw voor het eerst werd vernoemd. Deze gouw kende geen etnische basis maar werd bewoond door Romaanse en Germaanse immigranten.

In die tijd bestond het hedendaagse groot grondgebied Frankrijk nog niet.

De Schelde vormde zoals reeds gezegd de westelijke staatsgrens tussen beide grote Franse en Duitse Rijksgebieden.

Het gebied ten westen van de Schelde, Kroon-Vlaanderen, was dus een leen van de Franse koning (Karel de Kale).

De oostelijke grens van dat Franse koninkrijk liep toen tot tegen de steden Dijon, Mâcon, Lyon, Avignon... zelfs het Spaanse Barcelona hoorde daar toen ook bij!

'Een eerste Vlaamse graaf Boudewijn I'

Vlaanderen lag dus in de noordelijke uithoek van dat toenmalig (West-) Franse koninkrijk.

Een onverschrokken leenheer Boudewijn 'met de ijzeren arm', uit de stad Laon wilde met alle mogelijke middelen met dochter Judith van de Franse koning, Karel de Kale, trouwen.

Zij was een achterkleindochter van keizer Karel de Grote en ze verbleef, gedwongen door haar vader, wonen in een klooster in Senlis (een stad ten noorden van Parijs). Na vele moeilijkheden slaagde hij er in haar rond het jaar 820 te schaken. Uiteindelijk kwam het tussen de koning en hem tot een verzoening zodat hij met haar kon trouwen. Als huwelijkscadeau kreeg hij het bestuur over de Pagus Flandrensis - 'de gouw Vlaanderen', voor de koning eerder toch een afgelegen gebied en toen voor hem van minder betekenis. Aanvankelijk was die regio niet groot; het gebied rond Brugge, Torhout, Oudenburg, Gistel. Een gebied, dat dikwijls door Vikingen van over zee werd aangevallen. Die Boudewijn I slaagde erin het gebied goed te besturen. Om de Vikingen te verjagen liet hij hier en daar versterkingen, zelfs ook een paar abdijen, bouwen. Dat waren 'steunpunten' voor zijn bestuur. Rond 880 zou die eerste graaf Boudewijn als vazal, leenheer van de West-Franse koning Karel de Kale overleden zijn.

De Vlaamse graven zullen later machtige heren worden omwille van de grote economische welvaart in onze streken. Zo konden zij meer en meer soeverein ten overstaan van de Franse koning optreden.

Dit graafschap heeft zich met de tijd nog naar het zuidwesten uitgebreid tot tegen Bretagne toe, naar het Zuiden tot Artesië en meer oostwaarts tot aan de Dender. Het toenmalige Frankrijk was veel kleiner dan nu en strekte zich in zuidelijke richting uit tot tegen de huidige Spaanse regio Barcelona!

Rijks-Vlaanderen was dan weer een leen van de koning van Duitsland. De gebieden tussen de Schelde en Dender, Zeeland, het Land van Waas, het graafschap Aalst, de heerlijkheden van Dendermonde en Bornem, de Mark van Ename, de huidige provincies Brabant, Antwerpen, Limburg, Henegouwen, Namen, Luik en Luxemburg vormden allen één Duits leen.

Het latere uitgestrekte hertogdom Brabant dat in die periode ook een Duits leen was, zal Franstalige invloed ondergaan omdat de hertogen van Bourgondië dat gebied in handen zullen krijgen. Het huidige groothertogdom Luxemburg werd al in 1354 een hertogdom!

Bij het Duitse gebied behoorde ook de hele oostelijke kant van het huidige Frankrijk. Zelfs de steden Verdun, Lyon, Avignon en Marseille hoorden toen tot het rijksgedebied van de Duitse koning!

Het Graafschap Vlaanderen bleef bestaan vanaf de periode 864 tot 1795 onder de Franse revolutie.

In 1348 kwam het als erfenis in handen van Bourgondische hertogen, familie en toch rivalen van de Franse koningen. Hoe gebeurde dat?

Margaretha van Male, de dochter van de Franstalige Vlaamse graaf Lodewijk van Male (+1384), trouwde met Filips de Stoute, vierde zoon van de Franse koning, een Bourgondische hertog. Bij dit huwelijk is Vlaanderen een Bourgondisch leen geworden en zou Kust-Vlaanderen een deel worden van de Zuidelijke Nederlanden... dus een bezit van Bourgondië!

De Bourgondische hertogen die veel waardering hadden gekregen omdat zij de invallende Vikingen hadden kunnen terugdringen wilden zelf ook koning worden. Zij streefden ernaar een sterke bufferstaat op te richten tussen de Franse koning aan de westkant en de Duitse keizer aan de oostelijke kant. (Later zal onder het bestuur van de Habsburgers - hoe vreemd ook - de naam 'Vlaanderen' een tijdlang gelden voor alle Nederlanden. Zelfs Holland, Gelderland en Friesland hoorden erbij.) Tot aan de 12de eeuw werd er in onze streken vrijwel niets in het Nederlands geschreven. Pas op het einde van die eeuw verschenen de eerste minneliederen van Hendrik van Veldeke. Iemand in de Zuidelijke-Nederlanden uit de streek van Maastricht afkomstig die in het Limburgs dialect schreef.

Zijn literair taalgebruik beïnvloedde de latere Neder-Duitse of 'Dietse' letterkunde (namelijk de volkstaal t.o.v. het Latijn, als een variant van het Hoogduits, de officiële Duitse taal). Hendrik van Veldeke creëerde zijdelings een Nederlandse literatuur in een tijd waarin het Latijn nog de alles overheersende taal was. Uit de latere periode 12de tot einde 15de eeuw

zijn er een 1.300-tal liederen bewaard gebleven in ruim honderd handschriften (Tijdschrift Universiteit Antwerpen juli '98 p. 12).

Pas in de 13de - 15de eeuw wanneer de Vlaamse steden een grote economische bloei omwille van de lakennijverheid kenden, zou een sterke behoefte aan eenheid in de verschillende schrijfwijzen van onze taal ontstaan.

Niet sterk verwonderlijk dat in de 13de en ook in de 14de eeuw wanneer Vlaanderen onder Bourgondisch bestuur lag, het Frans naast het Latijn bij de rijkere bevolkingslaag als voorkeertaal ingeburgerd raakte.

1.3.1. Feodale tijd en de lenen in de periode tussen 850-1250

Het was toen nog allemaal vrij eenvoudig, want ongelijkheid werd officieel niet in vraag gesteld. Eeuwenlang werd immers volgehouden dat het gezag van God kwam. Tot bij de onderste regionen van de samenleving werden adel en prelaten die hun voorrechten opeisten uiterlijk met veel respect bejegend. De één zorgde voor de veiligheid van iedereen en de andere voor het zieleheil.

Gedurende de feodale middeleeuwen bestond de maatschappij dus hoofdzakelijk uit drie standen. Een patroon dat uit de Germaanse samenleving stamde werd later aangepast door de Frankische overheersing. Feitelijke ongelijkheid werd in rechtsregels vastgelegd wat wil zeggen dat niet iedereen over dezelfde rechten beschikte.

'Het zou een lange weg worden'

**Pas in 1776 schreven kolonisten in Noord-Amerika als eersten op onze aardbol in hun grondwet
'Alle mensen zijn gelijk geschapen!'**

Het woord 'feodaal' komt van het Latijnse 'feudum' wat 'een leen' betekende, vandaar de benaming 'het leenroerig of feodaal stelsel' in de Middeleeuwen.

Het leenstelsel werd gaandeweg een systeem waarin de plaatselijke adel het voor het zeggen had maar die toch ook sterk afhankelijk bleef van de Kroon. De adel (nota bene, bij de Franken was adeldom niet erfelijk, dus de geboorte uit welke ouders schonk geen privilege!) moest niet werken maar beschermen en vechten. De geestelijken moesten evenmin werken maar wel bidden.

De vrije stand van ambacht- en kooplieden, boeren en onvrijen, de vierde niet benijdenswaardige stand waren de steeds in miserie levende mensen, zwoegende én belastingbetalende stand.

De twee eerste standen namen dus duidelijk een bevoorrechte plaats in.

Met uitzondering van de geestelijkheid kon men normaal gesproken niet van een lagere naar een hogere stand overgaan. De status van een bepaalde persoon hing toen af van de status van de moeder. Binnen de derde stand had je naast de ambachten- en kooplieden, de sociaal zwakke (vierde) categorie, nl. de boeren die meer werden geteld dan de dagloners en deze stonden nog altijd in beter aanzien dan de onvrijen.

'Een gezagspiramide'

Aan de top van de piramide - die het dichtst bij de goddelijke wereld werd gezien - heerste de vorst met onder zich de grote leenmannen. Naar lagere rangorden toe gezien, overlopen we nu even de rangorde van de hogere en lagere adel.

Bovenaan staan de keizer, een koning, een prins en een aartshertog. Zij vertegenwoordigden hét (goddelijke) gezag.

(Bij de titel van hertog wordt onderscheid gemaakt tussen groothertog - zoals in het huidige Luxemburg - en aartshertog zoals momenteel in ons land aartshertog Lorentz van Oostenrijk-Este, de man van huidige prinses Astrid. Hun kinderen voeren steeds een titel van aartshertog.)